ГАРТ

1930

ДВУ

ГАРТ

ВСІМ, ХТО ХОЧЕ ПРОТЯГОМ 1930 РОКУ БУТИ В КУРСІ СПРАВ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й ЗНАЙОМИТИСЯ СВОЄЧАСНО З НОВИМИ ТВОРАМИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТАК УКРАЇНСЬКИХ, ЯК І ЗАКОРДОННИХ, НАГАДУЄМО:

ЧИТАЙТЕ ★ ПОШИРЮЙТЕ ★ ЖУРНАЛ „ГАРТ“

ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ★ ЧЕТВЕРТИЙ РІК ВИДАННЯ ★ ЗА РЕДАКЦІЄЮ: І. КИРИЛЕНКА (ВІДПОВІД. РЕДАКТОР), В. КОРЯКА, Б. КОВАЛЕНКА, І. КУЛИКА, І. МИКИТЕНКА, Г. ОВЧАРОВА, С. ЩУПАКА

В „ГАРТІ“ 1930 РОКУ ЧИТАЙТЕ:

РОМАНИ, ПОВІСТІ, ОПОВІДАННЯ, НОВЕЛІ, ПОЕМИ, ВІРШІ, ПОДОРОЖІ, ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ СТАТТІ, НАРИСИ, РЕПОРТАЖ, НОТАТКИ, ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ, ЛІТЕРАТУРНІ ПАРОДІЇ, УКРАЇНСЬКУ Й ЗАКОРДОННУ ХРОНІКУ І Т. ІН. КРІМ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, ЖУРНАЛ МІСТИТИМЕ ТВОРИ ЗАХІДНЬО-УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, А ТАКОЖ ПЕРЕКЛАДИ З ВИДАТНІШИХ ЧУЖОЗЕМНИХ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

В. Антонюк (Харків), М. Альбертон (Дніпропетровське), Анрі Барбюс (Париж) В. Бобинський (Львів), Владіслав Броневські (Варшава), Б. Буачідзе (Тифліс), Йоганнес Р. Бехер (Берлін), М. Бірюков (Харків), Ф. Вайскопф, Еріх Вайнерт (Берлін), Роберт Вульф (Нью-Йорк), Вайль (Прага), М. Волинець (Канада), А. Габор (Москва), Карл Грюнберг, Альберт Готопп, Клявс, Герман (Берлін), Майкл Голд (Нью - Йорк), К. Гордієнко, М. Гаско, С. Голованівський (Харків), М. Дубовик, Ю. Дубков (Київ), А. Дикий, М. Доленґо, І. Дорожній, І. Дубинський, (Харків), Д. Загул (Київ), Ом. Заратустра, Наталя Забіла, М. Зісман (Харків), Ю. Зоря (Київ), Мате Залка (Москва), Мирослав Ірчан (Харків), Бела Ілеш (Москва), Гейнц Каґан (Москва), П. Козланюк (Львів), Курт Клебер (Берлін), В. Клементіс (Братіслава), К. Кессер (Кельн), Франц Корічонер (Відень), Є. Крук (Нью-Йорк), Б. Коваленко, М. Козоріс (Київ), А. Клочча, В. Коряк, І. Кулик, Ів. Кириленко, В. Кузьміч, М. Качанюк (Харків), Іван Ле (Артемівське), О. Лан (Київ), М. Ледянко (Харків), С. Ю. Масляк (Прага), Май Дніпрович (Балта), І. Микитенко, М. Майський, М. Мотузка (Харків), В. Миколюк (Одеса), Я. Мацієвіч (Зінов'ївськ), М. Новицький (Харків), Ґергарт Поль (Берлін), Л. Підгайний (Київ), П. Меда (Одеса), Л. Первомайський, Л. Піонтек, В. Рунін (Харків), Аптон Сінклер (Нью-Йорк), Суат-Дервіш-Ханум (Костянтинопіль), Я. Савченко, Л. Смілянський (Київ), В. Сосюра, Лев Скрипник (Харків), Л. Селіван (Одеса), В. Сутирін, А. Селівановський (Москва), Микола Тарновський (Нью-Йорк), І. Топчій (Сталіно), С. Тудор (Львів), М. Терещенко (Київ), Ів. Ткачук, П. Усенко, С. Федчишин (Харків) Дм. Чепурний (Київ), М. Шеремет, А. Шмигельський, Ю. Шовкопляс (Харків), С. Щупак (Київ), Н. Щербина, В. Юринець (Харків), Бруно Ясенський (Москва), С. Яровий (Зінов'ївськ) та інш.

ПЕРЕДПЛАТА:

на 1 рік — **6** крб., на 6 міс. — **3** крб. **25** коп., на 3 міс. — **1** крб. **75** коп., на 1 місяць — **65** коп. Окреме число — **75** коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ:

СЕКТОР ПЕРІОДВИДАНЬ ДВУ (Харків, Сергіївська площа, Московські ряди, № 11). УПОВНОВАЖЕНІ, ФІЛІЇ ТА КНИГАРНІ ДВУ, ПОШТ. КОНТОРИ ТА ЛИСТОНОШІ ПО ВСІХ МІСТАХ УСРР

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: ХАРКІВ, ПУШКІНСЬКА, № 46, ТЕЛ. 57-28

ГАРТ

ГАРТ

ПЕРШОМУ ПЛЕНУМОВІ МІЖНАРОДНЬОГО БЮРА РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ЩО ЗБИРАЄТЬСЯ В СТОЛИЦІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ, ПАЛКЕ ТОВАРИСЬКЕ ПРИВІТАННЯ ВІД ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ (ВУСПП)!

მხურვალე ამხანაგური სალამი სრულიად-უკრაინის პროლეტარულ მწერალთა კავშირისაგან საერთაშორისო რევოლუციური ლიტერატურის ბიუროს პირველ პლენუმს.

Ukrajina Şuralar mərkəzində toplanan birinçi bəjnəlmiləl inqilabi ədəbijat bijurosu plenumuna şuralar ittifaqı jazıçılarından (v-u-s-p-p) atəşli arqadaşlıq selamı.

H A R T

ПЕРВОМУ ПЛЕНУМУ МЕЖДУНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦИОННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ, СОБИРАЮЩЕМУСЯ В СТОЛИЦЕ СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ, ПЛАМЕННЫЙ ТОВАРИЩЕСКИЙ ПРИВЕТ ОТ ВСЕУКРАИНСКОГО СОЮЗА ПРОЛЕТАРСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ (ВУСПП)!

אַ פלאַמיקן כאַווערישן גרוס דעם ערשטן פּלענום צווישנפעלקערלעכן ביוראָ רעוואָליוציאָנערער ליטעראַטור, וואס קומט פאָר אין הויפּטשטאָט פון ראַטנאוקראינע.

אַלוקראַאינישער פאַרבאַנד פון פּראָלעטאַרישע שרייבער (וווספּפּ)

FLAMMENDE GRÜSSE VOM ALLUKRAINISCHEN BUNDE PROLETARISCHER SCHRIFTSTELLER (WUSPP) AN DAS ERSTE IN DER HAUPTSTADT DER SOVIETUKRAINE STATTFINDENDE PLENUM DES INTERNATIONALEN BÜROS DER REVOLUTIONÄREN LITERATUR!

SALUT ARDENT DES ÉCRIVAINS PROLÉTAIRES DE L'ASSOCIATION PANUKRAINIENNE (VUSPP) AU PREMIER PLENUM DU BUREAU INTERNATIONAL DE LA LITTÉRATURE RÉVOLUTIONNAIRE, QUI A LIEU DANS LA CAPITALE DE L'UKRAINE SOVIÉTIQUE!

LITERARISCHE UND KRITISCHE MONATS
SCHRIFT DES ALLUKRAINISCHEN VERBANDES
PROLETARISCHER SCHRIFTSTELLER «WUSPP»
REDAKTIERT VON: I. KYRYLENKO, B. KOWALENKO, W. KORJAK,
I. KULYK, I. MYKYTENKO, H. OWTSCHAROW, S. SCHTSCHUPAK
STAATSVERLAG DER UKRAINE SEPTEMBER 1930

ГАРТ

ЛІТЕРАТУРНО
ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ
СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИ
СЬМЕННИКІВ
IV-ТИЙ РІК ВИДАННЯ
РЕДАГУЮТЬ: І. КИ
РИЛЕНКО, Б. КОВА
ЛЕНКО, В. КОРЯК,
І. КУЛИК, І. МИКИ
ТЕНКО, Г. ОВЧАРОВ,
С. ЩУПАК
ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ
1930
ВЕРЕСЕНЬ
№ 9

ПЕРШАМУ ПЛЕНУМУ МІЖНАРОДНАГА БЮРА РЭВАЛЮЦЫЙНАЙ ЛІТЭРАТУРЫ, ЯКІ СБІРАЕЦЦА Ў СТАЛІЦЭ САВЕЦКАЕ УКРАІНЫ, ГАРАЧАЕ СЯБРОЎСКАЕ ПРЫВІТАНЬНЕ АД ЎСЕУКРАІНСК. САЮЗУ ПРАЛЕТАРСКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ!

PIERWSZEMU PLENUMOWI BIURA MIEDZYNARODOWEGO LITERATURY REWOLUCYJNEJ, CO SIE ZBIERA W STOLICE UKRAINY RADZIECKIEJ, TOWARZYSKIE GORACE PRZYWITANIE OD SPÓLKI WSZECHUKRAJINSKIEJ PISARZÓW PROLETARSKICH!

THE ALL-UKRAINIAN ASSOCIATION OF PROLETARIAN WRITERS (VUSPP) SENDS ITS FERVENT GREETINGS TO THE FIRST PLENUM OF THE INTERNATIONAL BUREAU OF THE REVOLUTIONARY LITERATURE, THAT IS TAKING PLACE IN THE CAPITAL OF THE SOVIET UKRAINE!

68

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Укр. Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Обкладинка художника А. Страхова

Перша друкарня ДВУ ім. Г. І. Петровського. Укрголовліт № 5219. 22/X 1930 Замовлення № 1765. Тираж 2300 примірників

І. МИКИТЕНКО

ДО ПЛЕНУМУ МІЖНАРОДНЬОГО БЮРА РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I

Пленум Міжнародного Бюра революційної літератури збирається у надто складний і відповідальний історичний момент. Завдання цього Пленуму також складні і відповідальні.

У вогні ударництва, в атмосфері високої трудової напружености, в переможному дзвоні металю, що гуде як грізне й невблаганне нагадування тим, хто відстає від темпів соціялістичного будівництва,— ми вступаємо у третій рік п'ятирічного пляну.

На прапорі нашого сьогодні горять страшною для ворога й движною для героїв соціялістичного змагання силою — слова: „Справа чести, справа слави, справа відваги і геройства".

В цей час слизькі, холодні пальці економічної кризи щоразу дужче й послідовніше стискують горлянку світового імперіялізму. Температура хижацьких ринків падає катастрофічно, як у хорого на холеру.

В імперіялістичній Австрії на всю державу залишається одна-однісінька домна — з п'яти, що сяк-так іще куріли 1922 року.

Пілсудська Польща знову громить і нищить українські культурні заклади, заливає землю кров'ю українського трудящого селянства й гістерично вигукує „не згінєла" — в лице голодній, безробітній Лодзі.

Берлінська біржа тріщить під грізний похід революційного німецького пролетаріяту. Англія, Франція,

Японія, Сполучені Штати клацають зубами і зброєю, але не можуть нічого вдіяти з примарами криз, безробіття й занепаду і всю свою зненависть засуджених на загибель, під „гімни“ соціяль - фашистів і зрадників робітничої кляси, перековують на мечі проти Союзу Рад.

За таких умов збирається в столиці Соціялістичної України Пленум Міжнароднього Бюра революційної літератури.

II

Література Радянського Союзу, одна з найповажніших ділянок нашого ідеологічного фронту, що виросла й зміцнилася в жорстокій клясовій боротьбі, попри всі свої хиби, груповщину і кволість темпів, уже починає включатися в клясову практику пролетаріяту. Так, принаймні, стоїть справа щодо пролетарської фаланґи нашої літератури.

Пролетарські письменники, усвідомлюючи раз-у-раз глибше й повніше ту просту істину, що поза конкретною, оперативною участю кожного з них у боротьбі за п'ятирічку не залишається можливостей творити літературу, гідну пролетарської кляси, мобілізують себе на вугляний, металевий, колгоспний фронти, перешиковують свої лави, рішуче перебудовують методи роботи своїх організацій, уперто й настирливо дошукуються творчої методи пролетарської літератури.

Російська Асоціяція пролетарських письменників (РАПП) в РСФРР, Всеукраїнська Спілка пролетарських письменників — ВУСПП та „Молодняк“ на Україні, АПП Закавказзя та Білоруси оголошують призов нового покоління в літературу — ударників, робітників від варстату.

Боротьба за гегемонію пролетарської літератури, конкретизувавшись останніми роками й давши проле-

тарській літературі реальні, незаперечливі перемоги, ставить сьогодні саму проблему гегемонії з пляну перспективного у бойовий фокус найближчих років.

У цей час підмінювати мільйоновий пролетарський літературний рух, чинник культурної революції й перековування людського матеріялу, епізодичним „робочелюбством“, інкубацією вибранців, хоч би й з лав пролетаріяту, значить плестися в хвості подій, жалюгідно пристосовуватись до умов, перекручувати завдання пролетарської літератури. Проти цього перекручування пролетарська література мусить скеровувати всю силу нещадного й безжального вогню.

Виховання найширших лав нового покоління в дусі жовтневих традицій пролетарського літературного руху, без будь-якого приховування всіх величезних труднощів, що стоять і виникатимуть надалі перед цілою пролетарською літературою і перед кожним пролетарським письменником, зокрема; оробітничення пролетарських літературних лав з верху до низу; більшовизація всієї роботи пролетарського письменника — це ті гасла, що з ним мусить прийти пролетарська література СРСР на пленум Міжнародного бюра.

III

Українська пролетарська література, зокрема, зростала в боях не лише з одвертим клясовим ворогом, а й з тими аґентами буржуазії, непманства й куркульства, що ховалися за декораціями „блакитного неба“ й „жовтих степів“, з націоналістичними трубадурами буржуазного відродження, з троцькістами, упадниками й маловірами.

Тим то клясовий фронт української пролетарської літератури, з'єднавши свої лави з загонами пролетлітератури народів Союзу РСР, має величезний досвід

інтернаціональної роботи. І цей досвід ми мусимо поширити й зафіксувати на пленумі МБРЛ.

ВУСПП і „Молодняк“, передові загони пролетарської літератури на Україні, зростаючи під пильним проводом партії, виконали і далі виконуватимуть ролю бійців проти національної обмежености, хуторянства й назадництва, проти психологічної Европи й азіятського ренесансу, проти ідеї українського месіянізму, за вихід української літератури на широку клясову інтернаціональну арену,— в сім'ю революційних літератур всесвіту.

Українську революційну літературу ще дуже мало знають ті братні загони, що входять до Міжнародного Бюра. Але два роки тому її знали ще менше. Її не знали зовсім!

Безперечна заслуга в нав'язуванні міжнародніх зв'язків української революційної літератури з секціями МБРЛ належить великою мірою ВУСПП'ові. Він мусить і надалі ці зв'язки поглиблювати й зміцнювати. Разом з російськими, грузинськими, білоруськими, єврейськими, вірменськими, татарськими й іншими загонами ВОАПП'у, що їх також вітатиме столиця України на пленумі МБРЛ, ВУСПП мусить твердо і впевнено нести далі прапор інтернаціонального співробітництва з найкращими загонами світової революційної літератури!

IV

Пленум мусить стати бойовою трибуною, на якій по-революційному розв'язуватимуться пекучі питання міжнародного літературного руху. Цих питань аж надто багато, і всі вони мають для нас величезне принципове значення.

Ми вважаємо, що позиція Анрі Барбюса в журналі „Монд“ переросла значення окремішного явища, яке

має обговорюватись льокально. Навпаки, ми твердимо, що лінія „Монду“ на мирне співробітництво з соціяль-угодовцями, зрадниками й ворогами Радянського Союзу, курс на, так званий, „позапартійний об'єктивізм“, що під його забралом наклепники й продажні пера розкладають і отруюють свідомість революційного пролетаріяту,— не є наша лінія, не є політика Міжнародного Бюра революційної літератури.

Тим то питання про „Монд“ мусить перерости в принципове питання тактики всіх секцій МБРЛ і їхніх друкованих органів.

Так само велике принципове значення має для нас та організаційно-політична і творча (що завжди буває зв'язана з організаційно-політичною) дискусія, що відбувається в Бунді пролетарських революційних письменників Німеччини. Ліві закрути, в яких винен був т. Андор Ґабор, як і невиразна позиція т. Франца Вайскопфа, зрештою ллють воду на той млин, що крутить крилами у праву руч від політичної лінії МБРЛ.

Отже, з трибуни пленуму, крім питань творчих, що стоятимуть на порядку денному, треба насамперед якнайпослідовніше обговорити й установити літературно-політичну плятформу Бюра, щоб уникнути надалі будь-якої аморфности чи невиразности в ній.

Ми можемо навіть декого загубити з тих, що були з нами. Але в цьому не буде нічого ні дивного, ні несподіваного. За доби смертельних клясових боїв одні падають, інші зраджують, а ще інші приходять до пролетаріяту.

Така логіка боротьби.

V

Поруч організаційно-політичних питань і одної з основних доповідів, саме доповіді Наркома Освіти УСРР, т. М. О. Скрипника, про культурну революцію

в СРСР, стоятимуть безперечно й принципові творчі питання революційної літератури.

Боротьба пролетарської літератури в СРСР за пролетарський реалізм, як стилеву домінанту нашої епохи, не ізольована від тих творчих шукань, що є в революційних загонах світової літератури. Американський пролетарський поет Майкл Ґолд, пропаґуючи пролетарський реалізм, в одному з останніх чисел редаґованого від нього журналу „Нью месес“, визначає його так: „Швидкість дії, ясність форми, точність малюнку — ось основні принципи пролетарського реалізму“.

Не зважаючи на те, що ця формула безперечно неповна, мусимо проте відзначити самий факт: стилеві шукання революційної літератури йдуть в напрямі реалістичному. Вони не мають нічого спільного з романтичними співами розмагнічених чи екзальтованих, чи „патріотично“ піднесених буржуазних майстрів. Вони заперечують ремаркістів з неменшою силою, ніж суцільну буржуазно - психологічну гіпертрофію в образі Пруста.

І якщо зараз нашим товаришам ясна лише формула: „швидкість дії, ясність форми, точність малюнку“, то пленум МБРЛ мусить насамперед ствердити філософський ґрунт, що з нього лише й може розвиватися стиль пролетарської літератури.

А цей ґрунт є філософія діялектичного матеріялізму.

VI

Нарешті пленум мусить стати трибуною великого міжнародного антиімперіялістичного мітинґу. На доповідь тов. Йоганеса Р. Бехера про військову небезпеку і завдання революційної літератури виступатимуть представники японської, англійської, французької, чеської, угорської, польської, німецької, латвійської і багатьох інших літератур. Виступатимуть разом з представниками пролетарських літератур народів СРСР,

Цей антиімперіялістичний мітинґ мусить прозвучати з столиці Соціялістичної України на цілий світ, мусить відгукнутися в серцях революційного світового пролетаріяту, що стоїть на сторожі інтересів СРСР і готується до нових клясових боїв проти імперіялістів і погромників. Мусить влити в нього нову віру і бадьорість, нові сили на велику революційну акцію — за світовий Жовтень, за диктатуру пролетаріяту!

Хай живе й міцніє міжнародне бюро революційної літератури, бойовий штаб світового ідеологічного фронту!

ЛЕОНІД ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

НЕВІДОМІ САЛДАТИ

ТРАГЕМА

Кулику Івану Юліяновичу

— більшовику, поету, вчителю, другу — присвячую

ІНТРОДУКЦІЯ

Невідомі Салдати імперіялістичних армій,
Безіменні борці, що лягли кістьми
В Мазурських болотах, під Верденом, на Марні,—
Бунт ваших болів горить і гримить.

В темних ночах, коли рана землі
Сходить брудною чорною кров'ю,—
Народжуйте силу! Кістяків живопліт
Заплітайте в круте божевільне ґроно!

Вставайте з могил! Гриміть в барабани!
На мертвих плечах ваших світ — барабан.
Не гроб рабам, бо вмерли рабами,
А бомба і мавзер в руки рабам!

Вставайте з могил! Стоїть під ударом
Республіка Рад — бомба рабам!
Кине наказа нам наш командарм —
Партія — рви грім, барабан!

Вставайте з могил! Зброя на зброю.
Баґнет на баґнет. І світ старий
З вірою, правдою, зрадою старою,—
Спалахне і згорить . . . згорить!

В пожежі Третього Інтернаціоналу —
Ми збудуємо світ, ясний як світ . . .
Чуєш? Сурми заграли!
Ми збудуємо світ свій.

ПУНКТ ПЕРШИЙ

Колонна заля Партійного Комітету в день евакуації. До Революції тут містилося Дворянське Зібрання. За колонадою — велетенське вікно. Рух і відгомін евакуації. Телеграфний апарат.

Рон

Перечитує щойно записану депешу:

„. . . секретно крп спішно
за дві години здаємо вокзал
бронепоїзд з вокзалу останній залп
удар шрапнель мішма
одправка решти ешельонів негайно
підривну команду на станцію підгайна
за бронепоїздом зірвати міст
одержання підтвердити крп“

Єсть!

Щось швидко став писати. Написавши подзвонив — зайшов вістовий — Полтава.

Коменданту станції до власних рук.

Полтава Слухаю! Вас чекає товаришка Брук.

Рон Секрети закінчено. Пускати всіх.

Щойно Полтава вийшов — зайшла Іда Брук, дівчина у довгій кавалерійскій шинелі, з карабіном на ремені через плече.

Іда Що за порядки? Якийся псих
Чверть години мене не пускає!
Душу вимотав. Я зла, як каїн.
Останні новини?

Рон Здаємо місто.
В запіллі лишаємось — я, Арсен,
Борода та кілька ще комуністів.
Тілько й новин, але в цьому — все.
Більше нічого немає нового,
І нічого гніватись на вістового;
Я приймав секретні депеші,
Він — виконував мого наказа...

Іда Щойно вирушив ешельон перший
З майном Раднаргоспу та Осназу.
Товаришу Роне! Я не поїду,
Моє місце в запіллі, коло вас...

Рон Про це розкажеш своєму дідові!

Задзвонив телефон. Обоє кинулись до трубки. Рон слухає. У телефон щось сказали і замовкли.

Партком слухає! Осназ? Осназ...
Осназ!

Трубка випала з рук.

Кінець. Рвемо телефони.

Іда Кінець?!

Рон Кінець... і жодних надій!
Наших уперто гонять...

Наче увесь час говорив сам з собою, а тепер лише помітив Іду — визвірився на неї:

Товаришко, чого вам треба? Йдіть!

Іда Комуністи, Роне, здається не викають.
До чого цей тон? Я лишаюся тут.
Вас так мало. Не треба, щоб кликали
Міцними руками підпирати мету.
Хто має руки, і сам підійде,
Не побоїться опекти долонь...

Підійшла до Рона, поклала руку на чоло, злякалася — такий він гарячий.

Що тобі, Роне? Ти блідий, як крейда.
Блідий, а чоло, як вогонь...

Рон Прийми свої руки! Ну... прийми сссвої ррруки...
Блідий. Вогонь. Крейда. Чоло.
Від розмов твоїх — дохнуть мухи!
Ач, яким виглядає орлом...
Повторюю тобі від імени організації —
Ґвинтівка й шинеля тут ні при чому.
Їдь собі к чорту, далі від грому —
На дворі весна, цвітуть акації,
Будеш зідхати, заламуючи руки,
Читатимеш Олеся та Надсона...

Іда Товаришу Роне!

Рон Революції грюкіт
Не для тендитних дівчаток...

Іда Роне...

Рон Сотню разів називає це ім'я,
Іменем руш на мене війною —
З самого дитинства володію ним я,
А не воно мною.
Ти не залишишся. К чорту! В тил!
Будеш тут з голоду пухнуть?
Чоловікам бої, фронти,
А дівчатам...

Іда — Як завжди — к у х н я?

Заходить Арсен.

Арсен — Здоров були, товариші!
Готово? Зараз прийдуть люди.
На вулицях ані душі...
Грузовики не скоро будуть.
Та що це з вами?

Іда вибігла. Рон узявся відрізувати шнур телефону.

Пахне чадом,
Хоч печі ніби й не було.
Чого ви тут оце кричали?
Тобі, брат, Роне, повезло...
Дівча геройське, більшовичка!
Таку хоч на руках носи,
Хоча це й буржуазна звичка...

Рон — І ця звичайна, як усі.

Арсен — Диви, та що це ти... такий...

Рева не зайшов, а заскочив.

Рева — Арсене, де грузовики?
Я мчав з вокзалу на своїх.
Яка волинка на пероні!
І смішно й гірко...

Рон — Плач за них!

Рева — У комендантському ваґоні
Зібралось двадцять душ жінок
І вже погризлися за нари...

Рон (кинув ножа) — Жінки погибель комунарів,
Контрреволюції стоног.

Арсен (підняв) — А наша Іда?

Рон Знову Іда?
Таких багато, як вона.

Арсен Її родила громадянська війна,
Вона в огонь і в воду піде,
Вона згорить в яснім вогні
Побідоносних революцій...

Рон Куди їй куцій!
Для неї іграшка, романтика ці дні.
Коли нас полк — ми всі герої,
Ми всі п'ємо геройства дим.
Зумій стояти сам — горою —
За революцію. Один!

Арсен Один у полі не вояка.

Чути сирену грузовика. Заля сповнюється стуком чобіт, нервовою говіркою. Черкнули баґнети один об один. Гупнули приклади об підлогу.

Червоноармійці — Білі знову поновили атаку.
— Наші стоять, як залізна стіна!
— Війна?
— Війна, брат, війна!

Розкрили вікно, стали конвеєром. Полетіли з рук у руки, а там — у вікно на грузовик пачками зв'язані справи, друкарські машинки, телефони. Зайшов Борода.

Борода Часом Старого тут не було?

Рева
кинувся до Бороди, почав торохтіти

На вокзалі не евакуація, а бабська паніка.
Якісь тендітні пані й панійки.
Беруть ваґони з бою, в лоб...

Арсен
до Бороди

Старий подався на фронт,
Тобто за місто. Мотоциклі.

Рева
не дає Арсенові закінчити, торохтить

Чортові баби! Просто афронт!
Раз через них на капусту посікли...

Борода, не звертаючи увагу на Реву, відійшов з Арсеном. На конвеєрі кипить робота.

Конвеєр Д'ех, діла!
— Діла...
— Діла...
— Телефон!
— Машинка!

Зайшла завженвідділу Громова. З нею жінка з пов'язкою Червоного Хреста на рукаві.

Конвеєр — Губ-ма-ма-ша!

Громова Весело?

Конвеєр — Що ж?
— Була не була!
— Знай наших!

Громова підійшла до Рона, що знову взявся одрізувати останній телефонний апарат.

Громова Часом Старого тут нема?
Що це робиться, товаришу Роне!?
В мене жінки, дітей тьма,
А нам останні ешельони?
Дитячі будинки...

Рон К чорту! Геть!
Тут революція гине,—
Розумієш, — усій революції смерть,

A ти мені будеш пускати слину
Про якихся дітей, якихся жінок...
Евакуація? Каша!

Борода
підходить

Про жінок — що завгодно кажи, браток,
А діти — майбутнє наше.

Вибух. Затремтіли шиби.

Громова За щастя дітей там ллється кров,
На крові зійдуть квіти прийдешнього
І ранок нового дня багровий...

Жінка Товаришко Громова! Чи ти йдеш уже?

Громова й жінка вийшли.

Борода От воно що — боротьба за владу:
Наступи, відступи, евакуації,
Інтервенції, окупації,
Бльокади.
Живем у ваґоні, в запіллі, в бою, —
Ніби й немає життя інакшого...

Конвеєр — Остання...
— Єсть!
— Даю!
— Кінець?
Знай наших!

Вийшли, залишивши розчиненим вікно.

Борода Ти комсомол, товаришу Роне,
В тобі горить молодий порох...
Я думаю зараз про молодість, —
Скажи, чи була в мене молодість,
Чи родився я в тифознім ваґоні
Віком одразу років на сорок?..

Рон Молодости не було й не буде,
Аж поки на всій землі
Не повстануть пригноблені люди
Проти королів!

Борода Ідеалізм! Говори конкретно:
Пролетаріят проти капіталізма.
Просто людей немає. Померли.
А королі, як мертвому клізма...

Рон Молодість наша в огнях боїв,
На глухих полустанках світових революцій,
Нам замість неї порив болючий,
Порив, що Каляєва на смерть вів,
Що Каракозова в гроб загнав...

Борода Ідеалізм!

Арсен Я так і знав.
Один у полі не вояка.

Рева Наші тікають! Скажена атака.
кричить у вікно

Зараз Старий буде тут,
Його поранило в руку... шальною.
Ось вони... йдуть... ідуть...

Голос Старого За десять хвилин сюди, за мною.

Зайшов Старий і зупинився на дверях.

Що тут у вас?

Рон Готово все.

Борода Чекаємо твого наказу.

Старий Товаришу Борода, крий до Осназу.
Пароль — соціялізм. Пропуск — серп.

Борода вийшов. Старий, притримуючи поранену руку, стомлено сів на стіл.

Товаришу Арсене, товаришу Роне, —
За півгодини здаємо вокзал.
Зберігаємо сили. Останній залп,
Через міст у степ біжать ескадрони...
Мертві бойці... мертві, Арсене!
Сотні і тисячі відданих впало...

Напружено підвівся.

Але ми прапор свій донесемо.

Підійшов до Рона.

Активу?

Рон П'ятнадцять.

Старий Мало.
Та з вами лишається Борода,
Він бойовик, старий конспіратор,
Ти молодий — палкий аґітатор,
Арсен — практик... Запілля. Н-да...
Зв'язок з районами. Явки. Шифри.
Не пити горілки. З дівчатами не спати.
Для розвитку пам'яти зубрити цифри,
Параграфи з альґебри, з біблії цитати.
Все найважливіше — в голові.
Бути готовим, щохвилинки.
Як що їм пощастить вас зловить —
Без довгої мови — до стінки!

Тихенько зайшла Іда, одягнена в коричняву гімназіяльну сукню. Зупинилася біля колони. Рон не пізнав її.

Рон Хто ви? Чого вам, товаришко, треба?
Як ви пройшли сюди? Одна?

Арсен Триста чортів білим у ребра!
Це ж наша Іда, невже не впізнав?!

Рон Знову? Чого тобі? Що за одяг?
Зібралися на баль, чи в маскарад?

Іда
підійшла до Старого

Товаришу, відходить останній потяг.
Шукають вас.

Старий
глянув на годинника

Дійсно, пора.

Іда Я залишаюсь в запіллі.

Рон Я проти!

Арсен Не здавайся, Ідо, бий на прорив.

Рон Нам і без тебе досить роботи.

Арсен Не здавайся, Ідо! Гори!

Іда Чекаю наказу залишатися в запіллі.

Старий Дозволяю лишатися. Будь залізом,
Коли вже стаєш на боротьбу.
Білі — вони й залишаються білі...
Розумієш? Будь твердою...

Іда Буду.

Борода Осназ заліг за семафором
входить
Прикривати відступ... Машина тут.

Старий Десять хвилин. Ти, як завжди, скорий.
глянув на годинника

Ну, залишайтесь, а я... піду.

Від дверей повернувся.

Та я повернуся. Повернемось всі ми.
Наступи. Відступи. Висока доба!
Висока мета! Навіть трупи сині
Встануть на твій бойовий барабан.
Нашої армії не зменшити сил,
Нам чорт не страшний, не те, що бльокада,—

Мертві бійці встануть з могил
І підуть на бій відвойовувать Ради.
Прапор згорнуто, але він у нас!
Ось він лежить в кремлі мого серця.
На варту боїв нас поставив клас,
Ми мусимо перемогти, або вмерти.

Вийшов. Чути, як запихтів мотоцикл і затих. Погасли ліхтарі за вікном. Іда підійшла до вікна.

Арсен Герой!

Борода Герой старий...

Іда Яка зловісна тиша!

Рон Запілля знов, і ми, як миші.

Далекий вибух. Навшпиньках повиходили. Тиша. Раптом на вулиці загоряються ліхтарі, чути тупіт копит кавалерії і пісню. Повз розчинене вікно проходить біле військо. Видно лише щетину баґнетів, вона коливається, блищить на світлі ліхтарів. На столі сиротіє неодрізаний телефон.

ПУНКТ ДРУГИЙ

Конспіративна квартира. Коло вікна Іда мережить хрестиками рушника. Арсен спить. Борода ходить з кутка в куток. Нарешті зупиняється коло Рона, що пише щось квапливо. Рон підводить голову од письма.

Рон Запілля знов, і ми, як миші.
Який розпачливий неспокій!
Ми знову сидимо в норі глибокій,
Засуджені на тихий переляк,
Аж поки шторм революційний заколише
Верхівлі щогл оцього корабля.
Немає вітру. Мертвий штиль на морі.
Коли ж зрадливим вітерцем війне, —
Нагонить хмари на червоні зорі,

Що миготять далеким нам вогнем...
Ми тільки дивимось. Не робимо нічого,
І каменем на дно стремить наш вутлий човен.

Борода Романтика! Ми на землі, синашу.
А треба знати, що таке земля,
Щоб не скував сердець зрадливий переляк,
Щоб піднімати робітництво наше...

Іда Але ж і кораблі! До речі, —
Учора тільки висадивсь десант
І впав на землю теплий вечір,
Матроських блюзок білі паруса
Розвіялись по вулицях, кав'ярнях,
Обмінювати ром і сигарети...
Видать, і в них життя не з гарних!
Коли б нам видати для них газету
На їхній мові, щоб прості слова
Могла збагнути кожна голова, —
Було б нам значно легше працювати.

Борода Пропозиція безперечно гідна уваги.
Голосую. Хто проти? Немає. Хто за?
Молодець! Хвалю, коза-дереза!
Практична хватка плюс горіння,
Плюс упертість революційна —
Якості високоцінні!

Одійшов від Іди й зупинився над Арсеном.

Рон
кинув писати

Запілля знов, і ми, як миші...

Борода Спокійно спить і рівно дише...

Рон
пожвавлюючись

Диви, як мало треба людям:
Поїсти трохи, трохи спати,
Махорки жменю, теплу бабу...

Іда
кинулась од вікна

Два офіцери вийшли з штабу,
З ними озброєні салдати...

Побігла знову до вікна.

Ідуть сюди!

Рон хапає папери.

Пройшли праворуч..

Рон
роздратовано кинув папери на стіл

Щомить тривога! Борода,
Тут штаб, а ти квартиру поруч.
Не розумію...

Борода Єрунда!
І саме добре, що під носом —
Ніхто не здумає шукать.
Старий конспіративний спосіб
І спробований, на ять.
Здається, мав прийти вже Гавриш?

Рон Де він пропав?

Іда Пора давно.

Борода Ідо, дивися пильніш у вікно,
Не то проґавиш.

До Рона.

У тебе готово?

Рон Усе скінчено.

Іда Писати він хлопець бравий!

Борода Як друкарня?

Рон Товариш Невінчаний
Уже налагодив справу.

Іда
од вікна

Гавриш іде!

Рон Нарешті!

Борода Будіть Арсена

Вийшов.

Рон Вставай, заспався...

Арсен
прокидаючись

Мені снилися допити, арешти,
Ніби хтось із нас попав я.

Зайшли Борода та Гавриш.

Гавриш Привіт, товариші!

Іда Привіт.

Рон Чого запізнився?

Борода Твій звіт.

Гавриш Були причини. На заводі Ґра і Ко
Ґрунт готуємо для страйку.
Маса, як порох. Іскра — і страйк,
І вверх ногами летить Ґра.
Сьогодні знову звільнено двісті,
А завтра буде звільнено скільки?!

Арсен Нам важливий зміст, а не кількість.

Борода Справа безперечно в політичному змісті.

Гавриш Коло заводу поставили зуавів.
Що ти з ним зробиш, коли він чорний?
Кожному душу жахом горне,
Кожного чорний жах давить.
Але чим важче — тим кращий ґрунт...

Борода Вірно, товаришу. Ти маєш рацію.
Розпочинаємо серйозну гру.
Французькою мовою проклямації
Будуть приготовані...

Іда
відійшла од вікна

Зуави! Хто вони?
Імперіялізму раби,
Буржуазії гарматне м'ясо.
Вони мусять поруч нас стати на бій!

Рон А покищо — вони темна маса...
Чого до столу прийшла знов?
Твій пост — вікно.

Іда пішла до вікна.

Гавриш Готуємо завтра масовку на заводі.
Агітатора треба... щоб, як вогонь!
Можуть трапитись всякі пригоди...

Рон Доведеться мені...

Борода Ні, ти не підеш, Рон.
Чого здивувався? Ти не підеш,
Арсен не піде, і я не піду.
На заводі завтра виступить Іда.

Рон Та що ти крутиш, старий Бородун?!

Борода Нас тут кожна собака знає,
Ризикувати ж нам ще не час.
Ми штаб. Керівник мас.
Ми маси до бою піднімаєм.
Якщо зловлять сьогодні тебе —
Нам буде важко підняти роботу.
Звичайно, ти міг би пройти до заводу,
Але чи треба цього тепер?

Їй на завод буде легше пройти,—
Важче запідозріти молоду дівчину,—
Таким чином,— піде вона, а не ти...
Тут тобі вся й причина!

Рон Я протестую, товаришу Борода!
Я протестую. Це безумство —
Іда молодий робітник... Да-да-да!
Нарешті, вона дівчина, нарешті, це глум...

Арсен Стоп!
Не туди поліз, браток.
Не гарячкуй, дорогий Каракозове,
Вимкни гарячих нервів ток...

Борода Більше спокою. Без нервозу.
Припинити мітинґ. Я — голова!
Що це, товаришу? Бабожере!
Відповідай за свої слова,
Візьми на замок нерви.
Дисципліна іще раз — перша умова:
Більше діла, менше розмов.
Гавришу, завтра до тебе піде
Товаришка Іда.

Рон Смішно сказати!
На таку роботу послати бабу!

Іда
крикнула од вікна

До штабу
Вертається офіцерня і салдати...
Ведуть...

Всі кинулись до вікна.

Чотирьох арештованих...
Помруть, і ніхто не дізнається: хто вони?

Терор над містом чорне крило
Розпустив і дзьобом крицевим скригоче...
Так починаються трагічні ночі
Під двухголовим орлом!

ПУНКТ ТРЕТІЙ

Завод Ґра і Ко. Внутрішній куток двору перед ворітьми. Пройшла чота зуавів. З'являються Гавриш і Кількolих.

Кількolих Я заховала її в кочегарці.

Гавриш Їй там безпечно?

Кількolих Ніби, що так,
Кочегари свої. Якщо ховатися —
Тільки у них. Майстер Шостак
Прочув щось про нашу Іду,
Кинувся одразу до них,
Але не знайшов і сліду,
Хвостом покрутив і зник.

Гавриш Чудово. Вже скоро гудок. Так.
Готуй товаришів, та наглядайся,—
Після гудка сюди вертайся...

Кількolих Шостак!

Зникають. З'являється майстер Шостак, ліпить велике оголошення на воротях. Проходить чота зуавів. Майстер щось тямкує, біжить за ними.

Шостак Панове! Панове!.. Мусью... Добродії!
Слухайте. Та як же це вам сказать?!
Ви ж хоч і чорні, а люди вроді б...
Довжні ж ви по-наському понімать!

Сержант зупинився і тупо дивиться на Шостака.

Ви, пардон, поніме по-руськи?
Нікаких розмов з ними! Поніме?
Раз! — і в морду. Страйк! А дзуськи?!

Сержант розвів руками. Чота проходить.

Невже ж таки зовсім ні бельмес?

Крізь ворота проходять пан Ґра з лейтенантом де-Покансі.

Ґра Шостак!

Шостак До послуг, пане, прошу.

Ґра Розказуй, що тут чути.

Шостак мовчить.

Ну?

Шостак Так, що... пробачте... чутки не хороші...
А саме що-ніяк не втну!
От знаю — на заводі єсть аґітатор,
А знайти не знайду... бий мене бог.
Та за таке мене слід рощитати,
Або з аґітатором — чик! — обох...

Ґра Цікаво... а далі?

Шостак Треба нагайки!
Без нагайки нічого не втнеш.
Хочете обійтися без страйку?
То раз один послухайте мене.—
Хай заберуть отих чорномордих
І поставлять сотню козарлюг.
З ними ж говорити по-людському не можна,
А наші не гірше сала заллють.

Де-Покансі Що він каже?

Ґра Це вірний пес.

до Шостака

Можеш іти, ти вільний.

Шостак пішов.

Боротися з страйкарями старий спец.
Був урядник, тепер цивільний.

Де-Покансі А страйк?

Ґра Про страйк я маю уяву.
Розцінки сьогодні зменшено знов,
Ось, між іншим, про це об'ява...
Можливо проллється кров.
Але акції, акції, акції пухнуть!
Кров ніби дріжджі для них.
Революція в чужій країні це кухня,
Де смажаться прибутку масні блини.

Де-Покансі Будьте певні, шановий пане,—
В моїх інтересах приборкати страйк:
Завод Ґра, Де-Покансі і компанія
І так далі etc.

Ґра Ваш мудрий батько зробив чудесно,
Що віддав вас до війська...

Де-Покансі Parol d'honneur!
Але найкраще то гази. Невже не доведеться
Мені ховрахів викурювати з нір?

Гудок. Ґра та де-Покансі проходять. З'являються робітники та робітниці. Помічають об'яву. Шостак теж з'являється і стежить з боку.

Робітниці — Знову об'ява!
— Читай хто вміє.
— Може звільняють?
— Звільнення?
— Знов?

Шостак
повагом підходить

Ей, бабйо! Припиніть веремію!

Робітник Одійди, каїн, поки не мазнув.

Робітники Читай хто в голос!

Робітниця Не треба читати!
Хай рощитують, як на розстріл вели —
Десятого з ряду відрахувати,
— Крок вперед! Чота, пали!

Робітники — Читай!
— Не читай!
— Тут про інше...
— Тут про розцінки!
— Розцінки?!
— Знов!!!

Підтримувана товаришами у натовпі робітників і робітниць на купі брухту з'являється Іда.

— Тихше, товариші! Тихше!

Шостак Агітаторша! Тут... я так і знав!

Побіг у глиб двору.

Іда Поголовне звільнення. Зниження розцінки.
Коло заводу варта зуавів.
Вони нас продовжують ставити до стінки,
Як і раніше до стінки ставили.
Ось уже хмари союзницького десанту
Чорно і грізно нависли в порту.
Волю свою, пролетарю, гартуй!
Хто тебе визволить, якщо не сам ти?
Капіталізм повернувся не сам,
Він повернувся з дорогим приплодом.
Невже хтось вірить, що союзницький десант
Принесе хоч комусь свободу?!
Демократія! Прекрасні слова!
Прекрасні слова, щоб нас дурити,
Високі слова, ганьбою вкриті,
Як меншовізму голова!

Хто працюватиме? Пролетаріят,—
Дванадцять годин на добу щоднини
І в муках голоду знову згорять
Робітники й робітничі родини.
Ви, що свободу з бою взяли,
Будете нести ярмо бльокади
Та інтервенції?! А як же Ради,
Що сотні сот за них лягли?
Невже наша воля і му́ка, і кров,
Мужність і молодість впали задарма?
Ви бачите — вся країна — гроб,
Над гробом постать владики — жандарма!
А там, де труд колонами труб
Слав кличі робітничому світу,—
Голодна смерть одчайдушних згуб
Стала неситий рот кривити!
Для кого ми піт і кров кладемо?
Ми мали свободу і мусимо мати,
Партія кличе вас піднімати
Прапор червоний перемог!

Вривається Шостак. За ним спокійно йде де - Покансі. З'являються зуави.

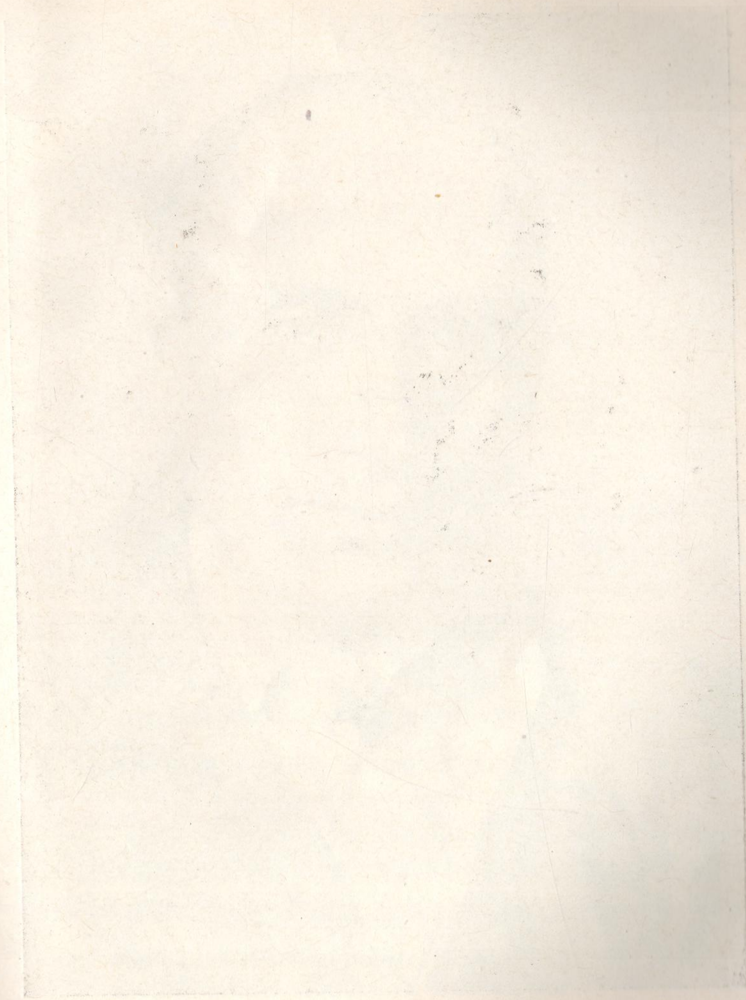
Шостак Муссю... мусссю!

Де - Покансі Мовчати!

Іда закам'яніла. Хтось крикнув з натовпу:

Рятуйтесь! Будуть стріляти...

Де - Покансі подає команду. Зуави наставляють багнети на робітників і наступають на них мовчазною лавою, Де - Покансі проходить у саму гущу робітників і з підкресленою ввічливістю зводить Іду з купи брухту, рухом наказуючи їй зайняти місце серед чорної варти. В мертвій тиші зуави витискують робітників. Подвір'я порожнє. Варта повела Іду. Тоді з'явився Рон, кинув тривожний погляд навкруги:

ДО ПЛЕНУМУ МБРЛ

БЕЛА ІЛЛЕШ
ВІДПОВІД. СЕКРЕТАР МБРЛ

Рон Кінець. Спізнився. її забрали!
Який провал... Яка ганьба!
Та навіть коли вона в чорта в зубах,
Я мушу її врятувати...

Кидається до воріт. Два зуави заступають йому шлях. Він хоче тікати, але вони хапають його. Боротьба.

Зуав Капрале!
Це вже сьогодні другий...

Капрал

Будемо мати подяку! тю-тю...
Пляшка рому, зверх норми тютюн...
Ходім!

Повели Рона. Над подвір'ям зазвучав гудок.

ДАЛІ БУДЕ

В. БРОНЕВСЬКИЙ

ДО ТОВАРИШІВ САЛДАТІВ

Вміли на фронті вмирати,
Вміли Бельведер здобути,
Та в побідний ваш спів крізь ґрати
Вплівся крик, і його не забути.

З в'язниць шість тисяч в'язнів
Гукають до вас: одчиніте!
Прикличте спогад недавній,
Щипьорні та Гущі в'язничні!

Не дісталася Польща задарма,
Кров'ю сплачено волю та славу,
З-під копит царських жандармів
Видирали ви вільну Варшаву.

Нині знову зухвала Варшава
Вії зводить в військовому громі!

То для чого ж кати ті ж самі
Коло вас упиваються кров'ю?

Одлетіли орли двохголові,
Змовкли глухо дзвони - кайдани,
Та кайданами дзвонить знову
В дефензивах пан Кайдан.

Плине кров, плине кров травнева
На майданах в атаках поліцій...
Слухайте! — то до вас ще раз
Гукають топтані й биті.

Багнетами в мури! Сміло!
Брами ковані — навстяж! Доволі!
Варшаво в полум'ї стрілів!
Гарячий запаху волі!

З ПОЛЬСЬКОЇ І. ГРАДЕЦЬ

НАТАЛЯ ЗАБІЛА

ТРАКТОРОБУД

ПОВІСТЬ

ЗАКІНЧЕННЯ

Тільки на третій день Галя прийшла до контори. Прийшла, як завжди, рано, коли ще порожні й мовчазні були великі кімнати.

Коли Сашко о пів на дев'яту швидким юнацьким кроком за своєю звичкою влетів у помешкання, бадьоро грюкнувши дверима, він відразу побачив її. Побачив, бо щодня, відчиняючи двері, він мимоволі перший свій погляд спрямовував туди, в той далекий куток, де біля вікна звик бачити темнорусяву стрижену голову своєї давньої товаришки. І погляд стикався з незвичною порожнечою, що боляче відбивалася в мозку й на цілий день, на цілий вечір залишалася десь у підсвідомості

То для чого ж кати ті ж самі
Коло вас упиваються кров'ю?

Одлетіли орли двохголові,
Змовкли глухо дзвони - кайдани,
Та кайданами дзвонить знову
В дефензивах пан Кайдан.

Плине кров, плине кров травнева
На майданах в атаках поліцій...
Слухайте! — то до вас ще раз
Гукають топтані й биті.

Баґнетами в мури! Сміло!
Брами ковані — навстяж! Доволі!
Варшаво в полум'ї стрілів!
Гарячий запаху волі!

З ПОЛЬСЬКОЇ І. ГРАДЕЦЬ

НАТАЛЯ ЗАБІЛА

ТРАКТОРОБУД

ПОВІСТЬ

ЗАКІНЧЕННЯ

Тільки на третій день Галя прийшла до контори. Прийшла, як завжди, рано, коли ще порожні й мовчазні були великі кімнати.

Коли Сашко о пів на дев'яту швидким юнацьким кроком за своєю звичкою влетів у помешкання, бадьоро грюкнувши дверима, він відразу побачив її. Побачив, бо щодня, відчиняючи двері, він мимоволі перший свій погляд спрямовував туди, в той далекий куток, де біля вікна звик бачити темнорусяву стрижену голову своєї давньої товаришки. І погляд стикався з незвичною порожнечою, що боляче відбивалася в мозку й на цілий день, на цілий вечір залишалася десь у підсвідомості

сумним, неприємним почуттям. Вранці біг на посаду схвильований прихованою гадкою, а може сьогодні прийде? може вже прийшла?..— він знав, що важко прийти на працю раніш за Галю. Але він поспішав, і щоразу,— оце вже три дні,— його зустрічав сумний холодок: її нема.

Але сьогодні вона вже сиділа там, зігнувшись над столом, в своїй звичайній синій сукні з білим комірчиком. Вона підняла на нього обличчя засмучене? змарніле? — ні, звичайне, таке як завжди, хібащо тільки ще більш збліде й суворе. Сашкові стало соромно за свою бадьорість, молодечу весняну веселість, і він тихо підійшов до неї.

— Ну?— тільки вимовив він. Запитання не насмілилося зірватися з вуст.

— Ну що ж? все скінчено. Поховала вчора...— хрипко дзенькнули останні слова. В руці затремтів олівець.

— Галю...— тільки й міг сказати хлопець і міцно стиснув її руку. Рука маленька й квола — майнуло в думці невимовним жалем.

— Нічого, Сашо! — чужим голосом сказала Галя, потім важко ковтнула слину і вже спокійніше й тихо поспішно заговорила.

— Ти сам розумієш,— краще не говорити про це. Не треба ніяких співчувань, жалів... В мені хватить мужности, щоб пережити й не розкладатись. Працюватиму, а це головне. От тільки маю до тебе прохання. Ти, я гадаю, не відмовишся по-товариському допомогти мені?

— Та звичайно ж, Галю... Що таке?

— Я найбільш боюсь усяких запитань, жалісних слів... Я тільки но сказала, що маю досить сили, щоб пережити. Але випробовувати свою силу, свої нерви я вважаю за недоцільне, м'яко кажучи... а вірніш, просто за безглуздя. А ти сам знаєш — запитання ці

неминучі. Так от я й хотіла просити тебе: скажи їм усім якось, попереди їх,— тільки так, щоб я цього не чула, не знала,— щоб вони не говорили зі мною про це... щоб не дивилися на мене, як на покійника, не ходили навшпиньках... Словом, хай буде так, як завжди: робота і все. Я й сама робити жалібної міни не бажаю й не стану. Хоч це й вважається за хороший тон в деяких колах. Це й усе. Ти зробиш так, допоможеш мені, Сашо?

Хлопець ще раз стиснув їй руку.

— А тепер,— раптом змінила інтимний тон на звичайний, діловий,— кажи, як тут у вас праця посувається? Розрахунки закінчено? Як з фундаментом? Почали? вже?

— Та за тобою тільки й затримка. Правда, ми й без тебе ґав не ловили, але все ж таки доведеться тобі на твою ряму трохи наполягти. Та ти ж, я бачу, вже працюєш. Допомогти може тобі? Давай лишень, я тобі щонебудь підрахую.

І він уже потягся до логаритмічної лінійки. Галя всміхнулася.

— Не треба, Сашку. Я краще сама. За кілька день закінчу я цю ряму. Дай мені тільки твого Клейнльоґеля, я не знаю, де я свого засунула.

Хлопець передав їй книжку. Праця звично охопила думку й стягла її в один міцний вузол. Підраховувала моменти інерції, потрібні коефіцієнти... Довгі низки, стовпчики цифр спліталися, виростали перед очима. Галя так заглибилася в роботу, що вже нічого не помічала, не згадувала. Вона була знову тільки невеличкою частиною механізму й точно, ретельно, виконувала ту роботу, що від неї вимагалося.

Раптом наче щось штовхнуло в плечі. Якесь незрозуміле й гостре почуття, наче електричний ток пробігло до її свідомости. Вона швидко обернулася й

кілька хвилин дивилася ще невидючими очима: перед ними ще були цифри, які вперто не хотіли відійти з поля зору. Нарешті, немов туман розвіявся. Галя побачила: біля неї стояв Андрій і, злегка нахмуривши брови, дивився долі.

— Андрію! Що це ти?— і остаточно розбіглися, зникли цифри, розвіявся захватний наплив праці, що був охопив її: згадалося все, що було за останні дні. Опустилися руки, й плечі стиснулися, під важким тягарем неминучої невблаганної дійсности.

Навіщо він прийшов сюди, він, батько її дитини, що ніколи не бачив сина, що ще до його народження вже одмахнувся від нього обома руками, протестував, боровся проти його існування... Тепер — що ж?— він тепер може бути задоволений. Чого ж він прийшов? У цю хвилину, в ці дні, коли ввесь світ став великою й страшною пусткою — хотілося близькости людини, що розуміла б і мовчки співчувала. Алеж — тільки не він. Тільки не він. І враз повстало гостре обурення проти нього, за те, що відмовився від своєї дитини, за те, що покинув її, Галю, коли дитина хоріла, коли треба було і вчитися, й працювати, коли так тяжко було... за те, що тепер, коли трапилось таке велике лихо, він насмілився прийти сюди, до неї, коли справді йому треба було б втекти, заховатися, щоб не було про нього й чутки, й згадки... хотілося сказати щось гостре, образливе, щоб одним словом висловити ці почуття.

Але він заговорив перший.

— Я чув, що наш син умер?— холодно й безстрасно задзвенів голос.

— Мій син умер! — суворо відповіла Галя. — Ти прийшов, щоби впевнитися в цьому? Так. Це правда. Але я не знаю, чому це може тебе цікавити?

— Ха! Твій син? Як це сміливо сказано!— скептично

всміхнувся Андрій,— Гадаю, що я мав стільки ж прав називатися батьком, як і ти матір'ю. Так нащо ж оцей патетичний тон, оці театральні наголоси?

Аж затрусилися руки в Галі.

— Себто як це — стільки ж прав? Ти ж сам відмовився від нього. Ти й не бачив його ніколи. Ти не знав, як він живе, як він хоріє,— ти не знав, і не хотів цього знати.

— А ти? Багато ти віддала дитині? Не турбуйся, я, може, й не бачив його ніколи, але ж я знаю і це я тобі вже не вперше говорю: з тебе мати була така ж, як з мене батько... Я не заперечую — з мене батько нікудишній, тим то я й не хотів ним бути. Але, на мою думку, значно чесніше перед суспільством, перед майбутніми поколіннями, перед нашими дітьми визнати, що не маєш права бути батьком і одмовитися ним бути, ніж так, як ти: взяти на себе відповідальність і не змогти донести її, не зуміти виконати того, що ти взялася виконати. Ти ж знала, що в тебе робота, комсомол, учоба, громадські навантаження. Знала, що відмовитися від цього не зумієш, не зможеш. Значить, ти знала наперед, що дитині ти зможеш віддати лише невеличкі рештки свого часу, свого життя. Так як же ти наважилася взяти все ж таки відповідальність за це маленьке життя, за це створіння, що вимагає цілковитої відданости, самовідречености від матері? Як посміла ти віддати на поталу, покинути на призволяще нашого сина, мого сина? Це ж злочин — ти розумієш? І не тільки переді мною, перед дитиною — це злочин перед суспільством.

Широко розкритими очима Галя дивилася на нього. Несамовитий жах, одчай, невимовний біль охопив її. Думки плуталися. Голова зробилася тяжка й неслухняна, наче налита оливом. Андрій, що схилився над її столом і тихо, майже пошепки, говорив їй, здавався

такий далекий і ще більше чужий і непотрібний тут, ніж раніш.

— Ти прийшов сюди, щоб оце все мені сказати?— ледве ворушачи губами, вимовила нарешті. Порожнім невидючим поглядом зупинилася на ньому.

Її несамовитий вигляд, заледенілий голос, що вимовив ці незначні слова, вплинули на нього, наче струм холодної води. Він одразу замовк і злякано нахилився до неї.

— Галю! Що це з тобою? Нащо ти так... він ніяково зам'явся й ще тихше заговорив:— я ж, ти знаєш... зовсім не хотів тебе образити. Я навпаки... Я гадав, що може тепер ти вже роздумала й, може, згодишся знову бути зі мною? Поїдемо разом на Дніпрельстан працювати, або деінде... Галю! Ти ж не сердься на мене, що я трохи нестримано говорив... але ти ж мене знаєш — це така вже в мене дурна натура. Нам буде легше тепер разом... тобі легше буде, хіба не так, Галю?

Раптом Галя підвелася. Суворо витягнувшись, тоненька й рівна, спираючись злегка кінчиками пальців на стіл, вона тепер стояла проти нього, стиснувши міцно вуста. Примружила очі.

— Ти прийшов сюди, щоб оце мені сказати?— повторила вона,— ти все сказав? Скінчив? Тим краще. Я вважаю, що не треба було й починати. Прошу дати мені спокій. Я не маю більш часу для приватних розмов.

— Так, але, Галю...

— Ні. Жадних „але" не може бути. Прощавай.

Він скептично посміхнувся.

— Я ж казав, що ти камінь, а не людина, не мати. Холодна й бездушна машинка для праці й громадських навантажень. Я до тебе по-людському, по-товариському, а ти, як зачорствілий бюрократ...

Галя нетерпляче перебила його.

— Ці всі сентенції ти можеш лишити при собі. Мені нецікаво слухати це. Я своє слово сказала й більш говорити не хочу, та й не можу, не маю права, розумієш?— коли робота стоїть.

І, знервовано грюкнувши стільцем, вона сіла на своє місце й заглибилася в цифри.

Андрій мовчки постояв біля неї, задумано розглядаючи білу й тонку шию й невеличку голівку, що схилилася над столом. Потім випростався, наче скинувши з плеч важкий тягар. Скептична посмішка знову скривила його рот. Він дужче притиснув до себе портфеля під пахвою й рішуче пішов до дверей. Дехто зі співробітників провів до виходу його постать байдужими очима.

— Це хто — колишній чоловік Клинько? Він гарний хлопець!— стиха мовила Зіна своїй сусідці, поправляючи перед маленьким люстерком тонко підмальовані брови.

Та тільки стиснула плечима, не одриваючись від кальки. І знову контора замовкла над працею.

Тільки Левченко не міг заспокоїтись. Підчас розмови Галиної з чоловіком він увесь час мимоволі прислухався до їхніх слів, намагаючись піймати хоча б дещо, щоби зрозуміти — в чім річ? Але вони говорили тихо. І тільки з того, як зненацька зблідла дівчина, як потім підвелася й щось рішуче й гостро говорила, він догадався, що Андрій говорив їй щось неприємне, щось болюче, щось таке, що в цю сумну, одчайну хвилину ще більш знервувало, ще тяжче пригнітило її.

Андрій вийшов — і хвилин десять Левченко не наважувався звернутися до Галі.

Нарешті встав і наче випадково підійшов до неї. Галя працювала. Але хлопець побачив, що олівець в її руках дрижить. Цифри неслухняно розлазились у

різні боки своїми ніжками, а над найпростішими аритметичними обчисленнями олівець спіткнувся й нерішуче застиг.

— Що це ти робиш, Галю?—удаючи байдужого й веселого запитав Сашко,—я ж казав,—давай допоможу. Ну, от 0,995—1,74: давай перемножу, бо ти, здається, щось замислилася над цим.

— Не треба, Сашко, я ж казала вже тобі,—підвела на нього очі дівчина,—ти не сердься на мене, що я не хочу товариської допомоги: але — не розкладатись, не розрюмсатись, не губити працездатности за будь-яких обставин: ось моя мета. Ти ж хочеш допомогти мені розпуститись. Хочеш, щоб я відчула себе безсилою. А цього не буде! Ти чуєш?

— Та не кричи на мене, я ж не протестую!—жартівливо злякався Сашко,—працюй, Галю. Я ж знаю, що ти молодець.

Тільки божевільна трохи. Неврастенічка,—подумав він, беручись до роботи,—втім, це ж зрозуміло. Але вона зуміє взяти себе в руки.

За кілька днів останній розрахунок рями закінчили.

— Як бачите, іспит складено!—радісно говорив Барановському Федір Іванович,—ваша молодь таки не підвела: показала отим усім Роленським та іже з ним, що вона може працювати. Плян замляних робіт за два дні здають на будівлю... А це ж на один день лише пізніш призначеного терміну, ви розумієте?

— Краще було б, якби раніш, а не пізніш,—почухав свою буйну чуприну хлопець,—щождо нашої молоді, так треба сказати, що вона *мусіла* виконати роботу вчасно. Не могло бути навіть припущень, що це буде не так. І навіть якби Роленського й іже з ним і на світі не існувало б, і нікому нічого „показувати" не треба було б. Втім, я, звичайно, дуже радий, що хлопці не підкачали.

— Молодці, первосортні молодці! — з захватом повторив Язвинський і, як завжди, швидкий і моторний, покотився вже кудись: він завжди був страшенно занятий, захоплений і завжди кудись поспішав.

Барановський з усмішкою подивився йому вслід.

IX

В міському парку вже помітно зеленішали дерева, наче сплетені тонким мереживом молоденького свіжого листя. На тлі темних одноманітно-суворих ялин особливо радісно прозоро рясніли зелені берізки, виблискуючи весняною чистотою білих стовбурів. Розвивався й бузок, розкриваючи помалу липкі запашні листочки. Між деревами крізь рудуватий килим торішнього перепрілого під снігом листя пробивалася молода травиця, блакитні проліски розкривали свої ніжні вінчики. Пахло землею й весною — особливим, ледве примітним подихом свіжої зелені.

В міському парку було ще безлюдно й спокійно. Гуркіт міста ледве чутно долітав здаля.

Галя й Віра йшли вогкою доріжкою, вкритою жовтим ґравієм, що шарудів і шепотів під ногами. Галя зломила зеленаву бузкову гілочку й жадібно вдихала її гіркий смолковий запах.

За довгі дні впертої праці це був перший її вихідний день. Останніми днями працювали шалено, перевищуючи всі можливі темпи роботи, й нарешті — можна відпочити.

— Ви все ж таки дурні, хоч і комсомольці! — докірливо говорила Віра,— хіба це раціонально? Можна ж так за найкоротший час витратити всі сили й втратити працездатність. А потім — спробуй — наверстай втрачене. Це вже не так легко й потребує багато часу.

— Звичайно, постійно працювати так — нераціональ-

но й згубно,— і для нас самих і для роботи, і ми це добре знаємо,— відповіла Галя,— але ж ти сама знаєш: тут були надзвичайні умови. Робота цього вимагала. Та й навряд, щоб це відбилося на нас надто зле: попрацювали, як скажені, але тепер зменшимо темпи, увійдемо в норму й відпочинемо. А відпочивати тепер якнайкраще, глянь, що робиться! Весна.

І потягла в себе свіже повітря, наче дороге, живодайне вино.

— Значить, ваш проєкт закінчено? А як на будівлі? Ти не була там тепер?

— Плян земляних робіт вже здано кілька днів тому. Ці дні ми закінчували рисунки, віддали їх калькувати. Словом, тепер уже не наша черга: ми своє зробили. Але годі про це. І так уже голова пішла обертом від цих проєктних розмов. Поки ми тут, у парку, не згадуймо про будівельну справу. Адже однаково мені доведеться забігти й сьогодні хоч на хвилиночку до контори... Сядьмо отут, під кленами.

І в зеленій запашно-весняній тиші сестри мовчки заглибились кожна в свої думки. Вони були надто близькі й рідні і не потребували слів для спільного розуміння.

Тимчасом юний поет знову прийшов до контори, як обіцяв. Оглянувши кімнату, він не зустрів знайомих облич і ніяково зам'явся. Справді — Галя й двоє хлопців, що працювали над Тракторобудом, відпочивали сьогодні, а Левченко, що з своєю завзятістю й запалом не потребував,— як це він сам стверджував,— відпочинку, вийшов десь до іншого відділу.

Постоявши трохи й побачивши, що ніхто не звертає на нього ніякісінької уваги, хлопець нерішуче звернувся до крайнього співробітника.

— Скажіть, а де ті товариші, що працювали над проєктом Тракторобуду?

Роленський,—а це був він,—підняв голову і злегка примружив очі.

— Вони вихідні сьогодні, бо вже закінчили цю роботу. А що таке?

— Невже закінчили? І рисунки вже здали на будівлю? — розчаровано протягнув поет.

— Та що ж таке? Що саме вам потрібно? — зацікавився інженер.

Хлопець розповів знову про свою поему й бажання зазнайомитися з рисунками у готовому вигляді.

— Вони обіцяли показати мені й пояснити, що й до чого... Та, видать, я запізнився. Треба було вчора прийти. Доведеться вибачитись перед вами за турботу й повертатись ні з чим.

Роленський з гідністю підвівся й з усією своєю чемністю запропонував:

— Якщо бажаєте, я зможу вам все ж таки допомогти трохи. Почекайте, я лише довідаюсь, де рисунки. Софіє Марківно!—гукнув він до однієї з калькувальниць,—чи не знаєте ви—де рисунки Тракторобуду? Ті, що робили Клинько, Левченко й Гафман.

— Вони у Каті — вона, здається, вже зняла їх на кальку!— відповіла дівчина.

— От бачите — ваше щастя! — звернувся Роленський до поета,— ходімо ж до нашої красуні - Каті, й я покажу вам те, що вас цікавить.

Калькувальниця Катя, здорова червонолиця комсомолка, розгорнула перед ними великі й малі аркуші прозорої кальки.

Робочі рисунки рям, пляни й перекрої будівлі, фасади, деталі, рисунки окремих трямів перекриття — зарясніли перед очима хлопця незрозумілою китайською абеткою. Інженер уважно пояснював рисунки.

— Основні найважливіші рисунки — це ось робочий проєкт — перекрій будівлі. Цікавий також і плян зе-

мляних робіт, але, скільки я в курсі справи, його давно вже здано на будівлю. Здається, роботи посуваються досить швидким темпом — і тепер уже закладають фундамент. Раджу вам, якщо справді цікавитесь цією будівлею, поїхати на місце робіт: там наочніш побачите все те, що є на рисунках, а виконроб, напевне, охоче дасть вам всі належні пояснення.

— Так, мені й ті ваші товариші, що я з ними минулого разу розмовляв, радили те саме, що й ви. Мабуть, я так і зроблю. Покищо дозвольте подякувати вам за пояснення. Не буду вас довго затримувати, аджеж я, напевне, одірвав вас від важливої роботи?

— О, що ви? Я завжди охоче допоможу всім, хто цікавиться нашою роботою. Приходьте ще до нас! — розпинався Роленський, прощаючись. Тимчасом він не пускав з рук одного рисунку, і з-під ввічливої посмішки, що з нею він проводжав поета, пробивалась тривожна зосередженість.

Хлопець пішов. І тільки зачинилися за ним двері, Роленський поспішно розгорнув біля вікна рисунок, що був у нього в руках, і втопив у нього заклопотаний погляд.

— Робочий рисунок — перекрій будівлі... Все наче як слід... Але ж ні... щось не так — не може цього бути! Треба перевірити — в чім справа. Де ж вони, Клинько, Левченко? Де чернетки розрахунків?

В ту хвилину в контору увійшов Левченко. Роленський вмить повернувся до нього.

— Товаришу Левченко! Чернетки розрахунків дослідного цеху Тракторобуду у вас?

Левченко спинився й здивовано глянув на інженера й на рисунок в його руках.

— Так. У мене. А в чім справа? Що це ви так зацікавилися цим рисунком?

Не відповідаючи, Роленський схвильовано пройшов

через кімнату до стола Левченка. Сашко, здивовано стискаючи плечима, поспішив за ним. Тут на Сашковому столі розклали рисунок і схилилися над ним. Роленський пояснив, що саме його стурбувало.

— При такому великому прогоні надто низька бантина рями... Стояки дуже тонкі, й подушки замалі... Може перевіримо розрахунки цієї рями? Щось тут не так.

Тепер уже й Левченко тривожно закусив губу. На чолі лягла турботлива зморшка. Ця ряма... Це ж та сама ряма... Але не може бути, щоби вона помилилась... Втім помилка є напевне. Тільки в чому ж саме?

Витягли великі зошити чітко передрукованих на машинці розрахунків. Роленський потягнув до себе логаритмічну лінійку. Сторінка за сторінкою. Ось і ця ряма. Низка цифр... формули... коефіцієнти...

— Хід розрахунку начебто правильний?—після довгої мовчазної роботи запитав Левченко.

— Так. Здається, правильний. Значить, помилка не в цьому. Перевіримо тепер аритметику. Давайте сюди аритмометр.

Знову мовчання. Вперта праця двох людських мозків. Крок за кроком перевіряють аритметичні обчислення.

І нарешті Роленський схвильовано відкинувся на стільці.

— Дивіться. Ось воно що.

Левченко глянув і тихо ойкнув. Справді, в аритметичних розрахунках при вирахуванні коефіцієнту трапилась звичайна аритметична помилка:

при розрахунку рям за таблицями Клейнльогеля треба було обчислити коефіцієнти за формулою $K_2 = \frac{I_2}{I_4} \cdot \frac{l_1}{e}$, де „I“ є моменти інерції рігелей рями, а „e“— довжини прогонів. Аритметична помилка в обчисленні дала не-

правильний коефіцієнт „К". В дальших розрахунках це відбилося на розмірах рям та подушок, і подушки вийшли значно менші, ніж треба було. Через те, що тиснення на ґрунт при розрахунках було прийнято максимальне, при зменшених подушках воно стало б більше, ніж можна це припустити: в наслідок цього неминуче було б осідання й розколина будівлі.

Роленський і Левченко мовчки дивилися один на одного. Роленський, як завжди, спокійний з легкою скептичною посмішкою на вустах, хоча між бровами пробігла ледве помітна зморшка турботи. Левченко — теж як завжди — нервово куйовдив пальцями білявого чуба, не приховуючи свого хвилювання.

— Помилка наявна. Не може бути сумнівів, — вимовив нарешті Сашко, — і тепер усе питання в тому, щоб вчасно виправити її.

— Але ж плян земляних робіт уже давно на будівлі? — зауважив Роленський,— Я чув навіть, що фундамент вже закладено.

В цю хвилину — а вже робочий день наближався до кінця — в контору ввійшла Галя. З засмученим, але спокійним обличчям підійшла вона до хлопців.

— А нам тебе й треба! — радісно зустрів її Левченко.

Роленський підвівся з поклоном, присуваючи їй стілець.

— В чім справа?

Левченко, поспішаючи, розповів їй усе.

Бліде обличчя Галине ще більше зблідло, але жадна риса не здригнулася.

— Яка ж це ряма? — запитала вона, начебто спокійно,— ану, покажи рисунок!

Сашко неохоче розгорнув перед нею рисунки. Він побачив, як Галине обличчя з крейдяно - білого враз почало червоніти: від шиї, на щоки, на скроні набігла кров.

— Це моя ряма, — вимовила нарешті, підводячи розгублений погляд,— але як же це я могла помилитися?..

— Ах, не в тім справа! — роздратовано перебив її Сашко,—„твоя“—„моя“— яка різниця? Треба, не гаючи часу, зробити все можливе, щоб виправити це. Плян земляних робіт вже здано давно, й фундамент, можливо що вже й закладено, ви праві, товаришу Роленський. Кожна зайва година праці на будівлі принесе чорт зна скільки збитків. Не кажучи вже про згаяний час. Нам треба моментально дістатись на будівництво й попередити виконроба. Я їду.

І рішуче згорнувши рисунок, хлопець підвівся й насунув кашкета.

— Почекай, і я з тобою, Сашко! — схопилася з місця Галя. Й обоє в одну хвилину зникли за дверима.

Роленський заклопотано подивився їй услід.

— Чи ж успіють зарадити лихові? — думалося йому,— сьогодні навряд щоб встигли захопити виконроба на будівництві: адже уже третя година. Поки дістануться до Тракторобуду, робота скінчиться. Було б одрадити їм їхати туди сьогодні.

— Що це ви замислилися, Ігоре Петровичу? І про що ви мали таку довгу нараду з нашою молоддю? — глузливо підкреслюючи останні слова, Андрій Семенович дружньо поплескав його по плечі. Роленський повернувся до нього, не змінюючи заклопотаного виразу обличчя.

— Та знаєте... Тут трапилося нещастя. Помилка невеличка в аритметичних обчисленнях при розрахунку рями... Але від цієї помилки, можливо, піде на нівець уся робота на будівлі, на Тракторобуді.

— Та хіба ж ви маєте до чинення з Тракторобудом?— здивувався Андрій Петрович, адже ж ви самі мені розповідали, що роботу цю, — й навіть дуже ви-

гідну роботу,— доручили отим нашим жовтодзьобим голопуцькам... Чи не вони це, часом, наробили помилок? Це було б дуже показово!

І Андрій Семенович зловтішно засміявся.

Цей сміх роздратував молодого інженера.

— Хіба тут у ньому справа?.. Тут вся біда в тому, що роботи на будівлі вже йдуть, і може бути велика неприємність. Добре, що хоч вчасно помітили. Правда — це цілком випадково, бо не було б того письменника — не взяв би я переглядати рисунок... А поки він дійшов би на підпис до головного інженера, — скільки вже встигли б зробити на будівництві зайвої, марної роботи!

— Як? — аж підскочив Андрій Семенович, — так це ви викрили помилку? Не вони самі, а ви?! І ви відразу ж їм про це сказали?..

— Авжеж. Треба ж було зробити все можливе, щоб вчасно виправити її.

Старий глузливо зареготав.

— Ой же й дивак ви, Ігоре Петровичу! Не чекав я від вас такої наївности. Адже,— знизив він голос до шепотіння,— це ж був чудовий випадок, щоб довести всю нікчемність оцих „інженерів“ у лапках. Ну, не говорили б ви їм про помилку. Можливо, що й головний інженер — старий довірливий дурень — не помітив би, роботи тривали б далі й тоді — ми подивилися б, що було б тоді! Мабуть, після того вже дехто зрозумів би, хто є справжньою силою в інженерно-технічній справі, кому можна справді доручити важливу роботу, а кому треба ще вчитись і вчитись раніш, ніж братися самостійно за відповідальні справи! Адже так, шановний Ігоре Петровичу? Я ж добре знаю ваші думки щодо цього. А ви, наївна ви людина, впустили отакий чудовий випадок. Та ви ж знаєте, що ви тільки допомогли їм?

— Я гадаю, що не їм, а справі! — замислено відповів Роленський.— Адже ж це не їхня особиста справа — це ж величезне будівництво величезного тракторного заводу.

Андрій Семенович ще іронічніш засміявся.

— Яке ж вам діло до того будівництва, до того заводу? Вам же ніхто не доручав цієї справи. Ну, та ви, я бачу, самі розумієте, що зробили ляпсус. Он іде Іван Іванович, треба йому розповісти...

І Андрій Семенович, спішно підійшовши до другого немолодого інженера, вже з захватом і іронічним смішком розповідав йому щось.

Роленський задумано дивився на них, і думки його дивно плутались. Він стояв так, злегка покусуючи свої тонкі губи, й не чув навіть, як по конторі розлітався, розпливався настирливий, різкий дзвоник. Службовці поспішали до виходу, сміючись, говорячи всі враз.

Ігор Петрович, зрештою, наче прокинувся, зідхнув і пішов і собі до дверей.

X

Трамвай хитався від швидкого ходу, надтріснуто деренчав дзвоником. Повз вікна пливли одноповерхові непоказні будинки робітничих кварталів. Будинки тісно тулилися один до одного, задихаючись без зелені й чистого повітря. Перед дерев'яними ворітьми вовтузились у пилюзі замурзані діти.

Вітер змітав з нерівного каміння бруку цілі хмари куряви й гнав їх вздовж вулиці, вкриваючи дахи й віконця будинків, тьмяне листя миршавих дерев брудним кошлатим покровом.

Потяглися назустріч заводи, здіймаючись у небо задимленими димарями. Ще вулички, ще повороти, і ось,— наче в калейдоскопі,— замість брудних і тісних кварталів, — за вікнами трамвая обабіч виросли нові ро-

бітничі селища. На достатній відстані один від одного, оточені молодими нещодавно насадженими садками, рівними вулицями вишикувалися червоні цегляні котеджі під вибагливими контурами покрівель.

Мимо, мимо. Уже потягся з одного боку рясний сад, де між зеленявих дерев ледве темніли дахи будівель радянської лікарні. Ще поворот колії, й трамвай востаннє спинився біля воріт великого заводу, що виблискував на сонці шкляною покрівлею.

Останні пасажири покинули вагон. Колія обривалася й завертала назад, а вперед бігла пряма вулиця, засаджена посередині двома лініями дерев. Улиця далі вихоплювалася з міста, розливалася широкою смугою шосе и бігла в широкі, безмежні простори степів.

Галя й Левченко слідом за іншими вилізли з трамваю й підійшли до заводу.

— Де тут спиняється автобус до Тракторобуду?

— Автобус? Та він не ходить зовсім! Так інколи випадково пройде, а то немає! — відповідала жінка, що замітала дерев'яний поміст перед невеличкою будівлею трамвайної станції.

Галя розгублено подивилася на свого товариша.

— От тобі й поїхали! А як же ти казав, що від заводів ходить автобус до Тракторобуду?

— Та мені так казали, ото ж я й гадав... Якби знаття, так поїхали б залізницею, хоча біс його знає, чи є в таку пору потяг?

Сашко ніяково розкуйовджував чуба. Що ж робити? На будівництво однако треба дістатися.

— Знаєш що, Галю? Їдь ти собі додому, а я миттю дійду туди й пішки. Адже тут всього тільки якихось шість - сім верстов.

— Ну, то й я можу дійти! Ходім уже разом. Однаково, не буде спокою, поки не дізнаюся — що й як! А ходити й я вмію!

І вони вирушили швидким рівномірним кроком вздовж вулиці. Незабаром скінчилася лінія будиночків, останні житла лишилися позаду, й назустріч війнули нічим не стримувані буйні зливи вітру.

Широко, просторо розкинулися навколо лани, горбки, улоговини, де-не-де прорізували одноманітну поверхню землі чорні рани ярів.

Позаду лишилося місто, велике, багатобарвне, запнуте сивою заволокою диму. Десь попереду, ген-ген далеко, маячіли довгі, жовтяві будівлі—це вже видно було Тракторобудівські бараки. З одного боку живою зеленою загорожею підходили до самого шосе садки сільсько-господарської дослідної станції. Далі шосе вихоплювалося в одкритий степ і білою гадюкою викручувалося серед сірих килимів стерні.

Сашко й Галя йшли мовчки, прискорюючи крок. Галя скинула з голови капелюх, і вітер вільно патлав її коротке волосся. Якби не тривога, що охопила й заполонила усі почуття, було б весело й радісно тут, у степу, де так гостро відчувається рання весна. Майнула ця думка в голові і в мить зникла під новою хвилею одчаю: що чекає отам, на будівництві? Чи є ще можливість врятувати справу, припинити безглузду роботу вчасно, виправити свою жахливу помилку? Чи вже пізно — і безліч часу, матеріялу й грошей марно загине через оту її, Галину, неуважність?..

Сашко теж думав про те саме, але інакше. Його практичний і розсудливий мозок уже обміркував — чи можливо було настільки посунути роботу, щоб рятувати справу було пізно? Що треба зробити насамперед в тому чи іншому випадкові? Скільки часу піде на виправлення помилки?

Вони не говорили нічого. Тільки все прискорювали крок.

Раптом далеко позаду почулася сирена авта. Галя оглянулася, не спиняючись, тільки вийшла на середину бруку. Їх наздоганяв вантажний автомобіль. Ось він уже близько. Уже видно на борту короба великі білі літери „Тракторобуд". Кілька робітників у забіленому вапном робочому одязі сиділи й стояли на ньому.

В одну мить — на середину шосе. Руку вгору. Промчавши мимо, за кілька кроків авто збавило ходу й спинилося. Левченко й Галя бігцем наздогнали його.

— Підвезіть до Тракторобуду!

— Сідайте, тільки швидше! — суворо відповів шофер.

Сашко миттю опинився всередині. Галі важче було це зробити. Учепившись однією ногою за залізну клямру, вона ніяк не могла досягти високого борта короба.

— Та дайте ж руку, хлопці!

Кілька рук простяглися і втягли її. Тільки коліно боляче вдарилося об залізну клямру. Але що там коліно, всі думки були в одному...

Авто посувалося з неймовірною швидкістю — аж вітер гув в обличчя й засліплював очі. Левченко не встояв на ногах і сів біля Галі просто на дощане дно. Мовчки витяг цигарки й запалив. Кілька заскорузлих рук простяглося до цигарок. Говорити не можна було — однаково нічого не було чути за вітром.

П'ять - десять хвилин льоту по кам'янистому шосе. І ось уже навколо дощані нові будівлі — Тракторобуд. Авто спинилося в дворі величезного кам'яного ґаражу. Робітники позіскакували додолу.

В ту хвилину різкий протяжний гудок прорізав повітря й тремтливим відголоском охопив і запанував над усім.

— Швидше до головної контори! — шарпнув Левченко Галю за руку.

І вони побігли.

Але до контори було ще з півверстви.

Назустріч уже йшли рясними купками робітники, засипані тирсою, заляпані вапном, на ходу витираючи спітнілі обличчя. Робочий день скінчився.

В головній конторі вже нікого не було.

— Власне кажучи, нам сюди й не треба! — догадалася Галя, — ходім швидше до виконроба шостої дільниці! Адже це на шостій дільниці будується наш цех — я ще й минулого разу помітила написа!

Ще далі, ближче до станції, контора виконроба шостої дільниці. Вони майже бігцем кинулись туди.

Двері замкнені. У конторі нікого нема.

Ще, може, на будівлі?

Пробираючись серед купи будівельних матеріялів, залізних труб та дротів для арматури, Левченко й Галя поспішили до місця робіт.

Тут довгим рівчаком прорізав землю щойно викопаний котлован. Де-не-де великими шапками з-під землі здіймалася дощана опалубка основних пунктів фундамента, так званих „подушок“, що мають бути за основну підпору всього важкого залізобетонного кістяка будівлі. Кілька робітників закінчували роботу й збиралися на відпочинок. Але виконроба й тут не було.

— Уже побіг на станцію! Адже поїзд уже пройшов... Приходьте завтра! — байдуже відповів робітник на нетерпляче Сашкове запитання.

Так. Доводиться чекати до завтра. Від цього справа не зміниться. От тільки хотілося б швидше дізнатися — в якому стані робота? Чи є ще можливість безболізно виправити помилку? Ну, та доведеться потерпіти.

— Щось здається мені, як на перший погляд, що вони ще фундамента не бетонували! — заспокоював Левченко Галю, простягаючи їй руку, щоб переплигнути через глибокий рівчак для водопровода.

— Завтра рано-вранці прилечу знову сюди й тоді вже, хоч кров з носу — справу з'ясую!

— Я з тобою, Сашко! Ти ж сам розумієш — як важко мені буде сидіти й чекати наслідків, якщо я не поїду з тобою!

Сашко нічого не відповів.

Тепер треба було поміркувати, в який же спосіб дістатися знов до міста? Поїзд уже пройшов, і до вечора другого не передбачається.

Після закінчення робіт величезний майдан будівництва начебто завмер. Лише де-не-де маячили самітні постаті вартових міліціонерів. Зате тепер заворушилося життя біля великого будинку-їдальні, куди увесь час входили й виходили групи робітників. Між їдальнею й бараками безперервно снувалася жива течія людей, що поверталися на відпочинок. Десь між дощаними будівлями бараків здаля донеслися вже й звуки гармонії.

— У тебе є гроші при собі?

— Є щось карбованців з три,— відповіла Галя,— а що хіба?

— Та й у мене щось біля цього! Значить поспішаймо на шосе! Бачиш — таксі.

І справді, запізніле таксі стояло на шосе. Шофер, підвівши під передок підойму, надівав на колесо нову шину. Почекавши хвилин з двадцять поки закінчиться ремонт, молоді інженери за десять хвилин уже були біля трамваю.

— Основне — не хвилюйся й не занепадай духом, Галино, — казав Левченко, прощаючись, я цілком певний, що все можна виправити. А для цього нам потрібна перш за все бадьорість і сила — бо знов доведеться скажено працювати.

XI

Не хвилюватися й не занепадати духом. Це так легко сказати. Але хіба ж можна навмисне, силоміць тягти свої думки й направити їх геть від небезпечного, одчайного почуття, що знесилює, хвилює й геть руйнує бадьорість і силу працювати.

Це була перша помилка в Галиній роботі, перший її „провал" на виробничному фронті. І для неї, що звикла в праці бачити основну мету свого життя, що тільки й жила свідомістю своєї громадської корисности, — це був страшний психологічний удар.

Левченко розумів це, хоча сам зовсім інакше ставився до подібних випадків. Моральні „терзанія" були йому незнайомі. Він знав: помилився — викручуйся, як знаєш, але виправ помилку. Якщо не зможеш виправити — відповідай за неї.

Якийсь молодий технік, — це писалося в газетах, — працював вперше в житті на виробництві. Йому доручили досить відповідальну будівельну роботу. Технік зробив розрахунки, вивчив робочі проєкти, — робота посувалася добре. Але коли вже зробили фундамента, будівлі й почали класти стіни, виявилося, що розрахунки неправильні — мури випнулися з фундамента. Величезні гроші й робочий час було загаяно намарне. Технік пішов до залізничої колії й кинувся під потяг. Потім уже слідство виявило, що винний не він, а той, хто складав робочого проєкта, що винна будівельна організація, доручивши відповідальну роботу молодому початківцю й залишивши його без усякої технічної допомоги. Але було вже пізно... Хлопець не переніс першої поразки й загинув.

Ні, Левченко не такий. Не на те він вибивався самотужки, з наймитів із села, босий і голодний прийшов до міста вчитись. Не на те він вступив у лави ле-

нінської молоді, не на те закінчив, нарешті, важку учобу й одержав диплом інженера. Працювати якнайкраще, якнайшвидше підносити свою кваліфікацію, не розгублюватися від випадкових проривів. Помилився, — ти винний, відповідай за це, але лише для того, щоб надалі своєю роботою виправити помилку й таки йти вперед на шляху соціялістичного будівництва.

На жаль, Галя інша... Тільки як же, як же їй допомогти?..

Вона прийшла додому, коли вже починало сутеніти. У двох кімнатках було тихо й безлюдно. Мати, нічого не знаючи про Галине лихо, пішла, мабуть, до знайомих пересидіти вечір. Звикнувши до дітей, до великої сім'ї, вона страждала від своєї самотности. Галя знала це. Христі теж не було вдома. На своєму столі Галя знайшла клаптик паперу, де незґрабними літерами було пильно нашкрябано: „Галино Павлівно, я пішла до школи. Обід гарячій в духовні“.

Галя мимохіть посміхнулася: таки навчилася дівчина писати. Але думка відразу розтанула в єдиному почутті чогось непоправного, гнітючого, образливого...

Байдуже витягла з печі обід. Похлюпала ложкою в тарілці. Їсти не хотілося. Тиша, що панувала в невеличкому помешканні, ще виразніш і болючіш підкреслювала домінантне почуття...

Галя злякалася цієї тиші, цього почуття Треба йти до людей, говорити про щось інше, розважитись якось... Сашко ж сказав: треба берегти бадьорість і сили, бо працювати знову доведеться скажено. Він має рацію. Треба зберігати спокій.

Вийшла знову на вечірню вулицю. Пішла до Віри. Але її не було вдома. Дітвора вже спала.

Галя повернулася знову до себе й примостилася на маленькому бальконі. Під бальконом росли бузкові кущі, й верхні гілочки їхні просували свої липкі листочки

 крізь залізні бильця до Галі. Трохи далі здіймався цегляний мур заднього фасаду сусіднього будинку. Тільки вгорі видко було невеличкий клаптик синьолилового вечірнього неба. Десь загорялись перші бліді зірки.

Ну, як же це все сталося?..

Тоді, увечері після роботи, вона поспішала додому з особливою тривогою.

Удома зустріла її сторожка тиша в напівтемній кімнаті. Пахло ліками. Мати й Христя сиділи над колискою й тихо розмовляли, сторожко прислухаючись до хрипкого подиху дитини. Лесик розкинув на подушці худенькі рученята й неспокійно спав, увесь час сіпаючись головою по подушці то в один, то в другий бік. Біляве пухке волоссячко поприлипало до лоба.

Галя доторкнулася рукою до голівки. Від неї пашіло жаром. Злякано відсмикнула руку.

— Мамо! Що це з ним?

— Та от бачиш — над вечір погіршало. Удень наче нічого було, попоїв трохи, навіть усміхався. А потім напалася блювота, почало палити. Та я вже й лікаря викликала, зараз, мабуть, прийде.

— Але ж температура? Скільки?

— Температура? Температура, як сама бачиш, висока, та тільки ж ти не турбуйся, почекай, ось прийде зараз лікар, тоді...

Розгубленим поглядом Галя обвела кімнату. На столі побачила — блиснула живим сріблом шкляна рурка термометра.

Умить — термометр до очей і застигла. Темносрібна смужка тяглася високо вгору. 38... 39.... вище, вище...

— Со-рок один...

Дрібними краплями дзенькнуло на підлозі шкло. Важкими кульками живе срібло розкотилося на паркеті.

Мати стурбовано кинулася до дочки, що похитнулася й безсило похилилася на бильця ліжка.

У цю хвилину прийшов лікар.

Наче крізь важку й непрозору оболону, що липким павутинням зап'яла свідомість, Галя слухала його уривчасті, суворі слова.

— Менінгіт... природжена схильність... туберкульоза. Надзвичайно виснажений організм. Дитині дуже зле, але що ж, dum spiro spero...

Далі лікар давав матері якісь вказівки, щось писав. Христя нетямущим зляканим зором не відривалася від лікаря.

Мовчки, немов закам'яніло, стиснувши руки на грудях, Галя сиділа біля ліжечка й дивилася на дитину.

Коли пішов лікар, мати хотіла підвести Галю й одвести її від ліжка. Але та враз очуняла, струсила з себе розпачливу застиглість і спокійно відповіла.

— Нічого, не турбуйся, мамо. Я маю досить сили, щоб ходити біля дитини. Але не відійду від неї, не займай мене.

Стара з жалем заглянула їй в обличчя: воно було бліде, але спокійне. Придивилася до її впевнених, спритних рухів і заспокоїлася за дочку.

Це була жахлива ніч, коли не спали обидві матері. Дитина кидалася й стогнала, затихаючи лише на кілька хвилин на руках у Галі.

Уранці прийшла Віра, й стара прилягла відпочити. Христя збігала до аптеки по новий термометр. Приходив ще хтось з сусідів. Галі давали щось снідати, але їсти не можна було.

Минув день, після нього, здається, була ніч, потім знову день. Галя, однаково, нічого не помічала.

Дитині помітно гіршало. Вона вже не кидалася, не стогнала, лежала тихо, тихо, кволо знесилено дихаючи. Галя сиділа біля неї на краєчку ліжка, брала в руки

 тоненькі худорляві ручки. Ручки були гарячі й безсилі, немов неживі...

Хутко вже й справді будуть неживі... Але тоді стануть цупкі, холодні... майнула болюча думка.

І от увечері — котра ж це була година? — Вже надворі було зовсім поночі, а в кімнаті розливалося тьмяне синьомолочне світло (це мама запнула лямпу якоюсь хустиною)...

Дитина кинулася раз, другий... почала хрипіти...

Ах, ні! Не згадувати, не згадувати цих хвилин!..

Коли Лесик зойкнув, якось несамовито й коротко, Галя теж закричала. Але він зойкнув ще раз, ще кинувся... Волосся мокрим пасмом прилипло до лоба... Потім все стало тихо.

Мати, Віра й Христя відступилися від колиски і—чи це здалося?—з полегшенням зідхнули.

Галя підійшла — глянула. Тепер вже хлопчик лежав зовсім спокійно і тільки втомлено дивився з-під напівпримружених повік.

Спить? — ні. Чого ж це він так затих?

— Одійди, Галю! — тихо мовила мати, — ми приберем його.

Тільки тут Галя зрозуміла, чому це стало враз так тихо, чому мовчать усі навколо, а Лесик не борсається, не стогне, як раніш...

Узяла хлопчика за руку: рука була важка й нежива. Починала вже холонути.

Тоді відійшла від колиски. Вийшла в другу кімнату, на балькон.

Згадується: і тоді, як зараз, невеличкий клаптик неба, що його тільки й видко поміж мурами будинків, блищав зірками. Було зимно. Весняна ніч дихала прохолодою. Навколо за темними вікнами, на безлюдних вулицях було спокійно.

Місто спало.

Не було думок, ні сліз. І враз єдине, непереможне почуття охопило всю істоту: спати, спати, спати!

Коли повернулася до кімнати, Лесик, у новенькому білому костюмчику з червоною стрічкою замість краватки, у білих панчішках і черевичках (нещодавно купила — не встиг і одного разу побігати в них!—майнула думка) лежав на столику. Він був маленький і худий, виснажений хоробою. Здавалося, що це не мертва дитина, що колись сміялася, бігала, бавилася іграшками, а велика порцелянова лялька.

Мати з жалем підійшла до Галі.

— Спати хочу, мамо! — безсило мовила та.

— Так, так, треба спати, доню! Ми ж усі натомилися за ці дні. А ти стільки ночей не спала! Іди, лягай на моєму ліжкові в тій кімнаті!

— Ні, мамо, нащо це? Я ляжу тут, на своєму ліжку! — усе також байдуже й безсило відповіла Галя.

Мати глянула на неї, хотіла щось сказати, але роздумала й пішла до себе

Через п'ять хвилин вже в квартирі всі спали.

Тільки на столику, склавши рученята на грудях і розметнувши на подушці пухке біляве волоссячко, маленький хлопчик спокійно і втомлено дивився з-під напівпримружених повік . . .

Другого дня Галя й Віра зранку впорядковували всі справи, неминуче зв'язані зі смертю навіть такої маленької людини.

Викликали лікаря, щоб засвідчити смерть, привезли маленьку, наче цяцькову, труну, оздоблену червоною тканиною.

Потім у теплицях сільсько-господарчого інституту довго добирали великі букети різнобарвних квітів і зілля.

Потім Віра радилася про щось з матір'ю, кудись зникла. Галя не знала, що вона ходила до установи, де працював Андрій.

Було трохи ніяково й неприємно підійматись сходами в незнайомій установі. Доведеться допитуватися, де він працює, просити викликати й неминуче зустрічатися з допитливими, цікавими поглядами.

На щастя, Андрій зустрівся на сходах.

Як завжди, з портфелем під пахвою, він кудись поспішав. З ним молоденька й дбайливо підфарбована дівчина в надзвичайно короткому й модному одязі, кокетуючи, виблискувала шовковими панчохами на струнких і красиво взутих ногах.

Вони про щось говорили й весело сміялися.

Віра нерішуче спинилася біля поручнів. Вони її не помічали.

— Можна вас на хвилину, товаришу?

Андрій хутко повернувся. Весела посмішка не сходила з його обличчя, лише здивовання промайнуло в очах.

Дівчина теж подивилася на Віру, сміючись і не приховуючи цікавости.

— Я не затримаю вас. Я прийшла тільки повідомити, що Галин син помер сьогодні вночі! — спокійно сказала Віра.

Весела посмішка поволі зникла. Тільки дівчина, все ще всміхаючись, з цікавістю дивилася на Віру й на Андрія.

— Зараз ми його ховатимемо! — усе також спокійно продовжувала Віра, — якщо хочете, приходьте й ви!

Андрій розгубився.

— Я не знаю... Бачите — я зараз занятий... А в тім — я не знаю... Може й вдасться...

Віра суворо перебила:

— Так що ж, чекати на вас, чи ні?

Тут вже зацікавилася й Андрієва супутниця:

— У чім справа? Куди це тобі треба йти, Андрію? Адже ж ти знаєш, що ми...

Віра зневажливо глянула на її яскраво підведений вередливий рот.

— Сьогодні вночі помер син товариша Андрія,— кинула вона їй і, не вважаючи за можливе далі вести розмову, додала, звертаючись до нього:

— Так значить, так: рівно о п'ятий ми йдемо на кладовище. Якщо схочете, приходьте. Чекати на вас ми не будемо.

— Гаразд... Я сам ще не знаю... Може й...

Віра повернулася поволі і зійшла зі сходів.

Тепер уже їй не було ніяково. Він, напевне, не прийде, та це й не потрібно нікому. Але треба ж було повідомити батька про смерть його дитини.

Про все це Галя не знала. Далі й далі плелися, снувалися її думки, з фотографічною точністю й докладністю відновлюючи сумну картину похорону.

Коли починало вже схилятися на вечір, вони вчотирьох — Віра, Христя й дві сусідки, що, дізнавшися про нещастя, зі щирим співчуттям прийшли допомогти Ґалі,— підняли на руки маленьку труну.

До кладовища було близько — два квартали безлюдною затишною вуличкою.

Ось уже й ворота цвинтаря. Довгою алейкою між весняно - зеленкуватими кущами й деревами — до свіжо - викопаної ямки.

Таке важке, таке важке несемо,
Що не підвести, не зігнуть руки...

Таке важке — й таке собі маленьке,
Немов у човнику ві - сні пливе...
Яскраву цяцьку захопило в жменьку,
Біляве, лагідне і — бачте — неживе...

Галя йшла позаду, несучи квіти, й дивне почуття байдужого спокою, відчуження від усього цього сумного й безповоротно минулого охоплювало її. Здавалося, все це був сон — і Лесик, і хороба його, й

 смерть — усе тільки примара, тяжке й сумне оповідання, вичитане десь у забутій книзі. От тільки ще, ще кілька хвилин пережити — і прокинешся, і тоді побачиш, що це справді був сон, а дійсність зовсім не така, у дійсності не може бути ніяких сліз, ніяких Лесиків... Що ж в дійсності?

І враз згадалося — три дні не була в конторі! Проєкт, Тракторобуд, незакінчений розрахунок рями, товариші... Боляче й гостро забажалося швидше до них.

Застигло й спокійно ще раз подивилася на сина, подивилася, як спустили труну в домовину...

Що ж, поцілуй ще раз пухке волосся.
Червону стрічку лагідно поправ...
. . . .
. . . .
А ти — не плач. Бо ти не тільки мати,
Що біль і сум у серці понесе, —
Тобі, крилатій, мрійно будувати
Нові будівлі радісних осель.

Іди. Іди від свіжого горбочка,
Бо завтра знов — рисунки, вказівки.
Технічні звіти. Креслення. Робочі.
І будівель риштовання стрункі.

Так, це була невдала спроба збудувати в житті щось своє, особисте. Може не зуміла Галя влаштувати це своє життя, неправильно розрахувала проєкт... Галя боляче посміхнулася на таке мимовільне порівняння.

Може, взагалі, це все була помилка, життьова помилка. Але від неї постраждала лише вона, Галя.

А от проєкт, розрахунок рями — це вже зовсім інша річ. Тут помилки не могло бути, тут помилки неприпустимі.

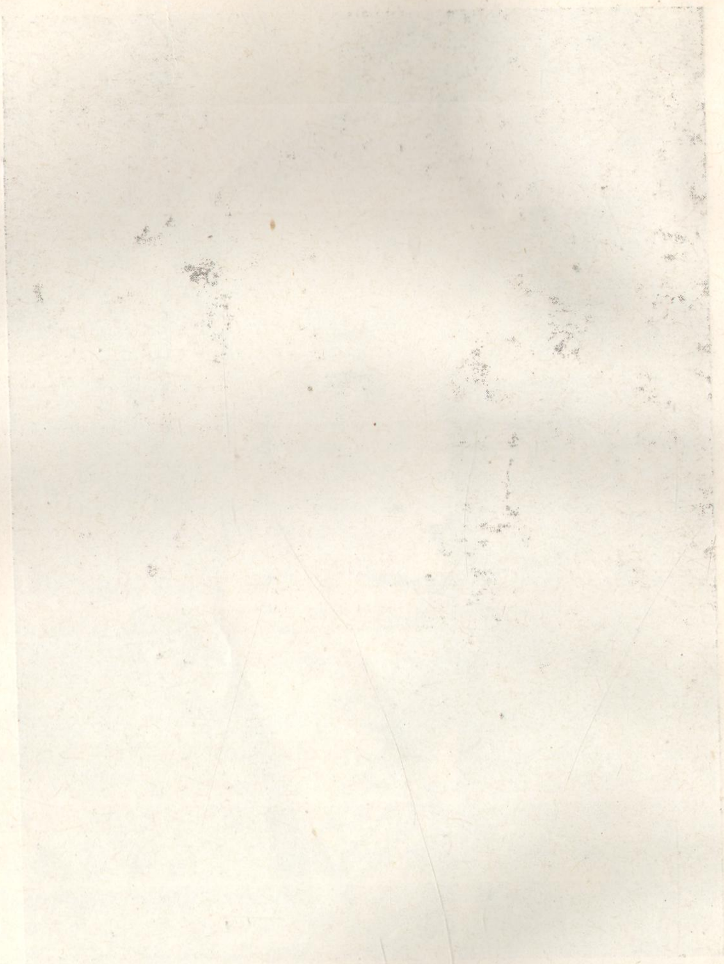
Так як же все таки це трапилося?

Снувалися далі Галині думки.

Після глибокого сну, „без привидів і снів“ уранці

ДО ПЛЕНУМУ МБРЛ   БРУНО ЯСЕНСЬКИЙ

Галя встала, як звичайно, як перше — до Лесикової хороби,—й поспішила на працю.

Тепер остаточно загартувалось у свідомості переконання: усі особисті болі й радощі — ніщо. Усе це має значіння лише для однієї людини, а одна людина в суспільстві лише малесенький ґвинтик. Що можуть значити для суспільства болі й радощі однієї людини?

Якби Левченко знав Галині думки, він сказав би їй: це невірно. З болів і радощів окремих людей складаються болі й радощі всього суспільства. Смерть дитини— це не лише особисте, а й громадське лихо, лихо суспільства, що губить майбутнього корисного його члена.

Але Левченко не знав Галиних думок. А може, якби й знав, не сказав би нічого, розуміючи, що такими словами він міг тільки поглибити її горе.

Хай краще впевниться, що єдине важливе, єдине справді цінне в житті — це праця. Праця пов'язує в єдине ціле багато людей, робить з них те, що зветься колективом. А в колективі не знаєш особистих почуттів, у колективі забуваєш про них і живеш лише спільними інтересами.

Тим то й взялася Галя з запалом до роботи, дивуючи товаришів своїм холодним спокоєм.

Тим то, як ніколи, чітко й виразно росли й плелися перед очима формули числа.

Раніш, попри всю любов Галину до праці, заважала думка про сина. Обмірковуєш проєкт, вирішуєш складні формули, обережно викреслюєш тонкі лінії рисунка, коли-не-коли вирине у глибині свідомості думка — Лесик... Забагнеться додому, до нього... Відженеш полохливу думку й далі працюєш, — але все таки заважає...

Тепер цього вже нема.

Тепер тільки працювати.

І враз — оця поява Андрія. Оці жорстокі, болючі

 закиди. Оця образлива пропозиція забути все і знову бути з ним...

Це було, наче камінь, укинутий в заспокоєну, стихлу воду. Це було останньою краплею, що переповнила вщерть налите одчаєм Галине самовладання. Самовладання не витримало, розлетілося. Вибухнув одчай.

І тоді вже, коли треба було знов братися до роботи, не було більш ні запалу, ні впевнености...

Може й справді—зовсім не це найважливіше? Може й справді все це помилка, величезна, непоправна життьова помилка?.. Помилка...

Отак вона й трапилася — ця помилка. Що ж тепер?

Але ні, ця помилка вже не може бути непоправна. Сашко сказав—можна виправити. Так. Це напевне так.

Треба лише не занепадати духом і бути бадьорою й здатною до роботи.

Завтра на Тракторобуді останній іспит. Тепер не треба більше думати, не треба роз'ятрювати свої почуття. Це знову, як і завжди гнила інтеліґенщина, наслідок отого клятого виховання. Невжеж вона, комсомолка з п'ятилітнім стажем — так і не позбудеться ніколи оцієї спадщини минулого?..

Коли Надія Степанівна повернулася додому, Галя міцно спала в своєму ліжку.

Мати з турботою придивилася: обличчя було спокійне. Й навіть легка посмішка блукала на вустах.

Стара глибоко зідхнула. Ще раз впевнилася, що Галя міцно спить, боязко озирнулася навколо й тихенько перехристила свою сонну дочку.

XII

Та ж спокійна й впевнена рішучість не покидала Галю й на завтра, коли вона прийшла до контори. Цей настрій ще зміцнився завдяки Сашковій записці, що її Галя одержала в нього на квартирі.

Сашко Левченко жив ще по-студентському в невеличкій темній кімнаті напівпідвального поверху великого житлокоопу. Будинок був старий і давно не ремонтувався. Сходи, що ними Галя зійшла вниз, були пощерблені, збиті багатьма десятками ніг, які щодня ходили ними туди й назад.

Постукала. Двері відчинив Сашків товариш, студент-технолог, що разом з ним мешкав. У кімнаті, як це здебільшого буває в парубоцьких приміщеннях, було неприбрано, на столі й на підлозі біліли недопалки й пожмаканий папір. Лише в кутку чепурно виблискувала велика дошка для креслення, й на стіні біля неї розвішано було райсшини, косинці й інше рисувальне приладдя.

— Немає Сашка. Ще вдосвіта вибрався на Тракторобуд. Вам лише записку залишив.

„Галю. Не чекаю на тебе. Боюся спізнитися на потяг, та й не раціонально це: щоб там не було, а виправляти проєкта треба. Отже, не гай часу, мобілізуй Гафмана й Кожанова й починайте працювати. Повернуся прямо в контору. Левченко".

— Правильно! Молодець Сашко, завжди розумно все обміркує! — подумала Галя й, уже не затримуючись, пішла до контори.

Службовці ще тільки сходились, але Гафман і Кожанов уже були на своїх місцях. Побачивши Галю, вони поспішили до неї.

— Що там з тобою трапилось, Клинько? Помилилась в розрахунку? Де Левченко?

— Левченко на Тракторобуді, поїхав затримати роботи та й дізнатися, як там справи. А нам треба негайно виправляти проєкт. Ви ж допоможете мені?

— Які можуть бути сумніви!

І, щоб не витрачати марно часу й слів, вони почали працювати, не звертаючи уваги на оточення.

Тимчасом в конторі починали поширюватися притишені розмови. Ще зранку, прийшовши на працю, Андрій Семенович таємничо розповів щось одному з конструкторів. Той, наче мимохідь, зупинився біля Зіни Олейнікової й жартуючи розповів якусь нову анекдоту. Зіна пирснула сміхом, але стрималася й, боязко озирнувшись навколо, удала, наче дуже зайнята кресленням.

Але їй уже не сиділося на місці. За кілька хвилин вона заклопотано встала й діловито запитала в сусідів— чи немає в кого цезорика?

Їй запропонували, але вона оглянула лезо й похитала кучерями.

— Ні, ось у Коткова добрий цезорик. Піду до нього!

Підійшла до стола в іншому кутку кімнати. Котков, безвусий комсомолець в „юнґштурмівці", з посмішкою глянув на неї.

— Дайте цезорика, Володю! — пустотливо примружила вона очі, — а я вам за це нової анекдоти розповім.

— Сподіваюсь, що не „для курців"? Я бо не палю!

— Та ні, заспокойтеся. Це анекдота з життя нашої контори. Про ваших же товаришів - комсомольців!

Хлопець насторожився.

— Що таке? Про кого це?

— Та про кого ж: про Левченка, Клинько й Гафмана! Тільки спочатку треба передмову. А передмова така; знаєте ви найновішу анекдоту? Не знаєте? Так я вам скажу — п'ятилітка! От так і в нашій контор : гнали вони спішну роботу, проєкт тракторобудівський та й догнали: провалилася буд вля! Ха, ха, ха!

— Як це так, — провалилася? Що таке, розповідайте як слід! При чому тут смішки!

Зіна, все ще сміючись, розповіла про помилку молодих інженерів.

— Ваших же комсомольців! — глузливо підкреслила вона й, тряхнувши ще раз кучерями, поклала цезорика на стіл і пішла на місце.

Але тепер уже зірвався з місця Володька.

— Сильванів, чув?! Це ж чорт знає що!

Обурено розповідав історію, що про неї щойно дізнався. Сильванів криво посміхувся.

— Що ж, я хіба не казав...

— Але ти ж зрозумій всю політичну вагу цієї справи! Кожна тобі підфарбована панночка ходитиме й розповідатиме „анекдоти“! „Про ваших же комсомольців!“ Це неймовірно!

— Виходить, що той хлопець з будівлі, — пам'ятаєш, на зборах, — мав рацію. Та й я тоді ж казав...

— Ходім до Барановського! Це так лишити не можна!

Хлопці попростували до виходу.

Услід їм із неприхованою глузливою посмішкою з-під сивих брів дивився з другого боку контори старий інженер Андрій Семенович.

Зіна Олейнікова, сміючись, розповідала щось уже комусь іншому, кидаючи інколи зневажливі погляди на тоненьку постать у синій сукні, що схилилася над роботою біля вікна. Колись ця Клинько назвала її підфарбованою міщанкою! Задавака! Пишається своїм комсомольським квитком та інженерським дипломом, а на ділі виходить, що інженер з неї липовий! Ха, ха, ха! Сподівається, мабуть, приховати свою помилку! Так ні ж, Зіна Олейнікова вже подбає про те, щоб уся контора знала, що це за птиця!

Правда, дехто лише здивовано поглядав на дівчину, коли вона розповідала „найновішу анекдоту“. Що ж, мовляв, з ким не трапляється помилок? Це ще не така вже біда. Старі інженери й ті інколи помиляються, а це ж молодь. Та й самій Зіні хіба ніколи не доводилось помилятися?

Тоді Зіна незадоволено кривилася й спішила відійти від скептичного слухача. Але були й такі — і їх була більшість, — що на них впливав піднесений Зінин тон і сміх, і що теж вбачали в розповіданому випадкові й смішне й обурливе, негідне звання інженера.

Обурювались, сперечались.

Незабаром вже вся контора говорила, хоча стиха, про цей випадок.

Лише Галя з двома товаришами ні на що не звертала уваги й гарячково, зосереджено працювала в своєму затишному кутку.

Та ще Роленський непоодаль від них теж не зважав на шепотіння й розмови, що точилися навколо. Схилившись над розрахунком якогось проєкта, він сидів нерухомо, й на лиці його застиг напружений вираз болючого нерозуміння того питання, яке конче треба було розв'язати. Але не формула, що рясніла перед ним на папері, була тому причиною. Зовсім інші думки снувалися в його голові. Ці думки не охоплювалися й не висловлювалися ніякими формулами, й тому то звиклий до точних розрахунків інженер остаточно розгубився. Барановський стримував запальність Сильванова й Коткова.

— Почекайте, хлопці. Так же не можна. Ви не дізналися, як слід, у чім справа, почули одним вухом щось від когось, та ще й від абсолютно неавторитетних осіб, — і вже починаєте піднімати бузу! „Помилилися"! Так, наскільки я знаю, це ж не так рідко трапляється в будівельній справі. Якщо помилку вчасно помітити й виправити — так нічого нема в цьому жахливого. У чому саме там вийшла помилка?

— Не знаємо.

— Чи відіб'ється це на ході робіт? Чи доведеться переробляти щось уже зроблене? Скільки треба часу, щоб виправити помилку?

Хлопцям довелося признатися, що й цього вони не знають.

Барановський докірливо глянув на них.

— Ех, ви! Так чого ж ви паніку зчиняєте.

Але Сильванів не хотів відступитися.

— Хіба ж справа в цьому, Барановський?

Про все можна дізнатися зараз, і взагалі, можливо, що помилка, незначна, що все це пусте... Але ж в конторі про це говорять, говорять з усмішечками на адресу комсомольців взагалі. Тут уже мова мовиться про авторитет комсомолу, розумієш ти?

— Так, це, справді, погіршує справу... Але однаково не треба штучно роздмухувати з цього якийсь скандал. От що хлопці, ідіть ви і працюйте зараз, а підчас перерви поговоримо. Поговоримо з Клинько, Левченком і Гафманом, з'ясуємо все як слід, і тоді вже можна робити ті чи інші висновки. Згода?

Довелося погодитися.

Коли хлопці вийшли з кімнати, Барановський роздратовано скубнув себе за чуба.

— І справді, чорт зна що! — пробурмотів він.

Коли по кімнатах установи продзеленчав верескливий дзвоник, Барановський поспішно відклав роботу й пішов був до проектної контори. Але пройшовши лише кілька кроків коридором, він раптом повернув назад і зайшов до кімнати „Заст. зав. установи".

— Так, мабуть, краще буде!

Товариш Шовкун, побачивши хлопця, відірвався на хвилинку від телефонної рурки.

— Сідай, браток!

Барановський сів край великого стола до писання й, нетерпляче покусуючи губи, став чекати, прислухаючись до спокійного й впевненого голоса старого партійця.

І справді, товариш Шовкун був старий партієць, колишній робітник - тесля, що пройшов усю громадянську

 війну на фронтах, а після перемоги над всіма ворогами повернувся до своєї рідної будівельної справи.

Телефонна рурка глухо дзенькнула на підставці.

— Ну так що ж скажеш, хлопче?—звернувся Шовкун до Барановського.

— Та от така в нас історія вийшла... — почав нашвидку розповідати хлопець.

Старий слухав уважно, посміхаючись у бороду.

— Чудаки серед вас є, їй - право! — устав він зі свого місця, як тільки Барановський скінчив. — Ну й якже це так можна? не перевіривши нічого, не знаючи, в чім справа — уже й гамір! Ходім, Барановський, поговоримо з ними, поки перерва не скінчилась...

Вийшли. У коридорі зустрілися з двома літніми інженерами, що схвильовано обмірковували якусь справу. Побачивши Шовкуна й Барановського, поспішили до них назустріч.

— Товаришу Барановський, що ж це таке насправді? Що це там ваші ребята роздмухують справу навколо отієї помилки? Так же неможна!— хвилюючись і захлинаючись говорив Язвинський.

— Це добре, що й ви тут, тов. Шовкуне,—спокійніше мовив Микола Петрович, — я розповім вам, у чім справа...

— Та я вже розповів!..— махнув рукою Барановський,— уже тов. Шовкун знає. Оце ми й їдемо, щоб поговорити з ними...

— А - а, тим краще! Я вже вияснив: помилка незначна, якщо тільки на будівництві не забетонували ще подушок... Ну, правда, це затримає роботу тижнів на півтора - два, але не так уже катастрофічно... Та й взагалі — хіба ж можна отак ставитись до молодих інженерів? їх треба підтримати, допомогти, а не шити діло... Тим паче, що Клинько — один з найкращих молодих інженерів...

— Так, так, заспокойтеся, Миколо Петровичу! Поговоримо з ким слід, і все буде гаразд. А між іншим— ви ж перевіряли проєкт, зданий на будівлю?

— От у тому то вся й справа! Плян земляних робіт я перевіряв, але основний робочий проєкт — перекрій будівлі ще не підписував... Гадав, що можна й так довірити... Бачите – тут найбільша моя провина, отому то я й обурений такий, що нападаються на Клинько!..

Шовкун по-товариському хлопнув інженера по плечі.

— Заспокойтеся, усе буде гаразд! — усміхнувся він, от тільки б виявити — що там на будівлі робиться!.. Ну, а покищо клич їх до мого кабінета, Барановський — усіх, та не забудь і „героїв дня“ — Клинько, Левченка, й Гафмана!

Ціла юрба молоді заповнила ввесь невеличкий кабінет.

Барановський зачинив двері.

— Ну, так що ж це ви там бучу здіймаєте, хлопці? — суворо нахмурив брови Шовкун, — у чім справа?

— Та хіба ж це ми? Це Сильванів з Котковим кажуть: Клинько підриває авторитет комсомолу!...

— На такій важливій роботі засипалась!

— Хай би відразу казала, що не впорається, так краще б було, а то...

— Узялася, а тепер будівля завалилась!

Шовкун одним рухом припинив загальний гомін.

— Яка будівля? Де завалилась? Хто це такі дурниці плете? Клинько, відповідай: завалилась будівля чи ні?

Клинько, червона як сукно на Шовкуновому столі, криво посміхнулася.

— Та нічого ще й не могло завалюватись. Коли будівлю ще тільки розпочали... Ще ж тільки фундамент закладають... Правда, якщо подушки вже забетонували,

так справа погана — переробляти доведеться, а це дуже важко. Та й видатки зайві...

— Але ж це ще не з'ясовано?

— Та ні... Левченко сьогодні зранку туди поїхав, на Тракторобуд...

— Ну, а якщо не бетонували ще, — тоді як?

— Тоді що ж — попрацюємо, приналяжемо як слід — і виправимо помилку. От тільки затримається трохи будівля.

— На скільки затримається?

— Та я не знаю... Я цю ряму тиждень вираховувала... ну, той плян земляних робіт теж переробляти доведеться... Теж тиждень праці... днів п'ять мінімум...

Знову загули голоси.

— Ось бачите! На два тижні затримала! Це що, по-вашому, припустимо? А де ж наші темпи?

Тут Гафман, що, схилившись до столу, щось поспішно вираховував, враз радісно скрикнув:

— Стійте, хлопці! Хто каже — два тижні? А два дні — не хочете?

Усі здивовано змовкли. Навіть Галя недовірливо глянула на нього.

— Як же це так... за два дні?..

— А дуже просто! Звичайний аритметичний обрахунок: скільки Клинько працювала над рямою? — тиждень. По 8 — 9 годин на день, це буде — шістдесят три години. Плян земляних робіт — п'ять день. Це — сорок п'ять годин. Усього, значить, 108 годин, так? А ми сядемо за цю роботу вчотирьох, працюватимемо в дві зміни цілу добу — скільки це годин буде по-вашому? Дев'яносто шість чоловіко-годин, от що я вам скажу! Та ще й сьогоднішній день ми ввесь час працювали, уже багато чого зробили! Та й взагалі можна ще більш додати пари, ще швидше зробити. От вам і буде за два дні здаємо виправлений плян!

— Здорово! — вимовив хтось серед загальної мовчанки.

Тоді Шовкун зі своєю спокійною посмішкою знову підвівся.

— Так що ж, товариші? Сильванів, Котков! Що тепер скажете? Мовчите? Ну, так я вам скажу; помилялися й старі інженери, не тільки молодь. І обминути це дуже важко. Ваше діло, комсомольців-інженерів і техніків, — прагнути до того, щоб таких випадків було якнайменше. Але повторюю знов — обійтися без того майже неможливо. На помилках учимося! Мабуть, і Клинько вже не помилятиметься іншим разом, хоча й тепер, — мені головний інженер казав, — вона в нас — один з найкращих молодих інженерів... А от що особливо вам усім треба пам'ятати: не забувайте, в якому оточенні ми працюємо. Не забувайте, що навколо нас ворогів багато. Вони увесь час стежать за нами, так і вишукують — до чого б причепитись. Кожну нашу помилку, кожний невірний крок вони намагатимуться роздмухати в цілий злочин! От із цими прихованими ворогами нам і треба боротися. Боротися, а не піддаватись на їхню провокацію, бо вони ж зі шкури лізуть, щоб посіяти між вами, комсомольцями, сварку, натравити вас один на одного... От і тепер, сьогоднішня оця історія — напевне діло їхніх рук. От Сильванів з Котковим підняли бучу, а вони, ті вороги — будьте певні — сидять у своєму куточку й потирають руки з задоволенням... От про це й треба пам'ятати в першу чергу. Зрозуміли ви мене?

— Та зрозуміли! Тепер мені ясно, чого ця Олейнікова до мене підходила! — задумано мовив Володька, а я, дурень, і не второпав одразу...

— От то-то й воно... Ну, розходьтесь тепер, бо вже й дзвоник був. А там вияснимо, як з бетонуванням...

Але в цю мить у кімнату влетів Левченко...

XIII

Левченко в поїзді ще куняв трохи, примостившись на краєчку лавки.

У ваґоні було повно людей — робітників, що їхали на працю. Коли за чверть години поїзд спинився на маленькій станції Тракторобуду, ваґон миттю спорожнів: робітники стрибали з ваґонів ще на ходу, щоб не йти потім зі станції назад, до будівлі.

Слідом за всіма пішов і Сашко. Він також поспішав — хотілося за всяку ціну сьогодні вчасно спинити робітників, не дати продовжувати зайву непоправну роботу, що її потім доведеться переробляти.

Виконроба на будівлі ще не було. Робітники сходилися й ставали до роботи. В повітрі над усім величезним будівництвом тремтів переможний, владний гудок.

Звичним, тямущим оком Левченко окинув будівлю. Стрибаючи через арматуру й шалівки, що з них збивали опалубку, обійшов усю дільницю навколо й наскрізь. Помітив — одна подушка вже забетонована...

— Оце ще тільки одну й закінчили! — відповів робітник на Сашкове тривожне запитання, — зараз за другу вже беремось...

— Значить, я не дуже спізнився! — з полегшенням зідхнув Левченко. — От що, товариші. Де тут у вас десятник? Я бачу, ви вже берetесь до роботи. Почекайте трохи, поки я з виконробом перебалакаю. Мабуть, трохи затримати роботу доведеться!

— Що ж, можна й почекати. Та він зараз прийде...

— А що там таке трапилось?

Навколо Сашка зібралась купка робітників. Користуючись мимовільною затримкою, вони крутили цигарки й закурювали. Сашко й собі витяг цигарочницю, запропонував робітникам.

— Помилилися, видать, товариші інженери! — з добрячою посмішкою мовив один уже сивий дядько, — чого б інакше затримували!

— Авжеж, помилилися! — й собі посміхнувся Сашко; — ну, та я бачу — у вас робота не дуже посунулася, значить, успіємо виправити... Одну оту подушку переробляти доведеться.

— І як же це ти так ушелепкався? Хіба, може, молодий ще, досвіду не маєш? — співчутливо мовив хтось.

— Та це хіба я? Це в нас жінка інженер є, молода ще... Вона то, правду кажучи, добре працює, а отут трохи й не того...

— А що ж таке?

— Та дитина в неї вмерла. А вона після похорону — відразу на працю... Ну й помилилася...

— Та! Хіба від баби чого путнього дочекаєшся? Нерви ото в неї, значить...

Сивий сердито глянув на того, що вимовив ці слова.

— Ех, при чому ж тут баби?! Нерви, не бійсь, в кожного є... Та чого тобі далеко шукати: в тебе ж самого, — пам'ятаєте, хлопці? — як одержав з дому листа, що корова здохла, так ти що? — набухався й три дні на роботу не виходив... А тут же не корова — дитина померла... А ти — баба!.. нерви!! Мовчав би краще.

Інші й собі погодилися зі старим. Посідали мовчки, попихкуючи цигарками.

— А де ж це Іван Нежута? На якій дільниці працює? — звернувся Сашко до хлопчака, що в нього на робочій брудній сорочці виблискував червоненький „Кім".

Хлопець тільки рукою махнув.

— Нежута так що, мабуть, уже на смертельній дільниці попрацює! — похмуро відгукнувся замість нього

 один з робітників і суворо сплюнув на бік, — в лікарню одвезли...

— Що таке?!

— Та от таке ж вийшло... Підчас роботи заюшилася кров горлом. А в коморі на той час нікого не було. Хлопець гукнути не може... отож поки надійшли ребята, так навколо нього вже калюжею кров стояла... Швидка допомога забрала...

— Кажуть, погано зовсім. Кінець хлопцеві...

— Да... Отаке то. Допрацювався. А шкода хлопця— хороший був паруб'яга, до роботи хваткий, а що вже розумний... Тут нашу комсу так зорганізував, що куди!.. Сезонників до роботи притягав...

Відвідати треба хлопця в лікарні,— подумав Сашко.

Змовкли робітники. Засмутилися.

— Що ж це виконроба й досі нема? — зауважив хтось.

— А я от піду до головної контори — може він там чогось затримавсь! — це той самий, що висловлював свої думки про бабу, підвівся й пішов геть: мабуть, соромно стало, як про „буханку" згадали...

Але назустріч йому вже йшов виконроб.

— Левченко, ти чого тут? — зрадів він. — Давно, давно тебе на будівництві не бачили, все в конторі сидиш, над паперами...

Сашко стиснув руку своєму давньому товаришеві.

— Та ми вже й самі просимо, щоб на будівництво нас... В конторі й нам не весело. Та тільки знаєш— люди всюди потрібні. Отож і сидимо. Дихайте вже ви тут за нас чистим повітрям! А тепер — до справи...

І він коротко й ясно розповів, що трапилось.

— Роботу покищо припинити треба. Чи ти маєш куди людей перекинути? Так, щоб без шкоди для діла... А ми тимчасом підженем, виправимо...

— Та людей перекинемо покищо на допоміжні при-

міщення. Тут от якраз тимчасову силову станцію будуємо. Ти почекай, я зараз віддам розпорядження...

Й покликавши до себе десятників,— він їм почав пояснювати.

За кілька хвилин робітники вже працювали. Виконроб повернувся до Сашка.

— От що, друже! — тихо сказав він Сашкові, відводячи його до своєї контори,— роботи на допоміжних приміщеннях вистачить лише на кілька днів. А далі — що я робитиму? Відпустити бетонщиків не можна, бо їх потім не дістанеш, за прогул теж платити неможливо... Так що робіть, як там знаєте, але, щоб не вийшло великого скандалу, давайте скоріш виправлений плян. Днів за три — зробите?

Сашко замислився.

— За три дні... Що ж, коли так стоїть справа. Важко, правда, але що ж... Зробимо все, що від нас залежить... Ну, прощавай Василю, треба поспішити. Наші там уже працюють — виправляють. Нема чого й мені тут гаяти час...

— Та куди ж ти? Зараз поїзда нема.

— Ат, стану я на поїзд чекати! Піду пішака, а то може хтось підвезе...

І, ще раз стиснувши руку приятелеві, Левченко покрокував до міста. Ніхто, на його нещастя, не трапився дорогою. Довелося відміряти сім верстов пішки.

В трамваї відпочив трохи, але коли вже почав наближатися до контори — не терпілося. Тому й вистрибнув з трамваю майже підчас руху, бігцем добрався до дверей, піднявся ліфтом...

В конторі з усієї трійки був тільки Кожанов. Він усе також зосереджено, невідривно працював.

— Кожанов! Ти що? — перераховуєш ряму, я бачу... А де ж решта — Клинько, Гафман?.. Я ж оце прямо з будівлі — все гаразд, подушки ще не забетоновано.

От тільки виправляти проєкт треба швидше... Та де ж це вони всі?

— Ще не забетоновано?! — радісно підвів очі Кожанов, — оце добре! А тут вже така буча знялася, що просто жах! Стільки розмов, пліток про цю помилку, перегудів...

Оце тепер ваші всі, комсомольці, в Шовкуна... Збори там, чи що...

— В Шовкуна?! — зірвався з місця Левченко. Але тут на дорозі йому трапився Роленський.

— Роленський! — гукнув йому Сашко, радісно махнувши рукою, — ви знаєте: помилку помітили вчасно! Ще на будівлі майже нічого не встигли зробити... Ну й спасибі ж вам за те, що вчасно помітили й попередили нас!

І дружньо схопивши здивованого інженера за руку, Левченко щосили струхнув її кілька разів і зник за дверима.

Вже в кабінеті задзвенів його бадьорий голос.

— Хлопці! Все гаразд! Роботу припинили вчасно... Тільки одну подушку забетонували! Тепер ми виправимо нашу помилку...

Гафман захоплено схопив його за руки:

— За два дні!

Вибух загального піднесення підхопив ці слова.

XIV

Сьогодні Роленський вийшов із контори пізніш, ніж завжди. Щось нез'ясоване, незрозуміле затримувало його. Коли вже спорожніла велика кімната, він ще сидів над своїм проєктом і замислено працював.

Раз-у-раз кидав він затуманений погляд у той бік, де четверо юнаків знов, як і раніш, схилилися над роботою.

Так. Оце невияснене, незрозуміле „щось“ міцно зв'я-

зано з ними. Але що ж саме? Що це за таке дивне почуття, що не знайдеш йому назви й пояснення? Наче щось раптом змінилося в житті, чи в довколишньому світі, чи в його особистих, Роленського, переконаннях?

Коли всі виходили з контори, підійшов Андрій Семенович. Нахилився й зашепотів конфіденціяльно:

— Приходьте, Ігоре Петровичу, сьогодні до мене, будуть Іван Іванович, Макаровський, ще дехто . . . Чайку поп'ємо, поговоримо . . . Ви ж бачите — „інженери" то наші, здається, виплутались . . . Словом, приходьте, поговоримо . . .

Роленському аж губи пересмикнулися. І чого це він лізе до нього з своєю огидною масною посмішкою? . .

— Ні. Дякую, Андріє Семеновичу, але в мене сьогодні негайна робота. Ніяк не зможу.

— Ну, які дурниці — робота! Невжеж хоч один вечір не можна й погуляти? Покиньте все, приходьте . . .

— Ні. Це абсолютно неможливо.

Андрій Семенович образливо скривив губи.

— Як знаєте.

Зрештою, коли вже нікого не було в конторі, крім „тракторобудівської групи", довелося йти додому й Роленському. Питання лишилося нерозв'язане. Тільки до нього додалося ще якесь неприємно - огидне почуття, що викликало в уяві масну посмішку й улесливий шепіт Андрія Семеновича.

Ішов додому повільно, замислившись. Повільно відчинив хвіртку й увійшов у двір.

У дворі, на купі побитої цегли двійко маленьких приятелів сиділи й про щось гаряче сперечались. Перед ними стояли поруч два дитячих вельосипеди: Юрків — простіший, з залізними обіддями коліс, і Вадимів — гарненький, новий, на м'яких ґумових шинах. Суперечка, видать, стосувалася саме цих машин, бо час від часу хлопчики в захваті вказували на них один одному.

Роленський спинився й хотів гукнути сина. Але той не помічав його, захоплений розмовою з товаришем.

Батько постояв і пішов собі.

Було вже пізно, так, як ніколи не повертався додому Ігор Петрович.

Мабуть, обід вже перестоявся, й Валя зустріне постійними, але на цей раз уже справедливими докорами. Згадавши про це, Роленський болісно скривився й неохоче відчинив двері в кімнату. На превеликий подив, Валя підвелася назустріч з лагідною, наче трохи збентеженою посмішкою.

— Ігоре, ти не гніватимешся на мене? — я вже пообідала без тебе, бо мені зараз іти треба... Я, бачиш, працюватиму тепер увечері... Це не посада, а так, громадське навантаження...

Роленський здивовано глянув на неї.

— Ну, розумієш: в нашому житлокоопі зорганізувався гурток лікнепу. Для хатніх робітниць. Викликали письменних, хто хоче з ними працювати. От я й погодилася. Ти... може тобі це не подобається?

Ігор Петрович посміхнувся якось незвично лагідно.

— Ні, що ж, іди. Може це тебе розважить.

— Авжеж, любий! Я відчуватиму хоч трохи свою корисність... Так я піду. Обідати тобі зараз дасть Маруся.

Роленському навіть приємно стало, коли дружина швидко зібралася й пішла. Він відчував, що в цю хвилину, коли все ще тяжіло над головою оте нерозв'язане, незрозуміле питання, йому важко було б говорити з нею.

Але по обіді, не встиг він зібратися з думами, як влетів у кімнату схвильований Вадько.

Кинувся просто до батька.

— Тату! Юрко знов різні дурниці плете!

Роленський притягнув до себе хлопчика й посадовив собі на коліна.

— Що таке, синку? Що ж він казав тобі? Ви ж здається, про вельосипеди говорили?

— Еге ж. Я йому кажу, що мій вельосипед кращий, бо він із шинами, не торохтить так, і взагалі кращий. А він каже — так він дорожчий! Твій тато,— каже,— буржуй, от він купує тобі такі буржуйські вельосипеди. А я йому: ні не буржуй, мій тато інженер. А без інженерів робітники працювати не зможуть... Адже ж ти мені так казав?

Роленський з посмішкою кивнув головою.

— Ну, так він тоді й каже: „інженери теж різні бувають... Мій тато казав мені. Бувають інженери шкідники. Так вони не допомагають робітникам, а тільки шкодять навмисне, бо вони за буржуїв... Отак він мені казав. А я йому — так мій тато не такий! — а він: а це хто його знає! — А ти ж не шкідник, татку, правда?!

Вмить посмішка зникла з обличчя Роленського. Нез'ясовані, заплутані думки почали швидко розплутуватись, яснішати. В уяві знов виникла масна посмішка Андрія Семеновича... й його зневажливі, зловтішні слова:

— Яке ж вам діло до того будівництва, до того заводу? Вам же ніхто не доручав цієї справи... Та ви ж знаєте, що ви тільки допомогли їм?..

Згадалося, як його кликали сьогодні на вечірку, де мали бути Іван Іванович, Макаровський... ще дехто... Виплили в уяві постаті цих старих,— а хоч і не старих віком, так усім своїм зовнішнім і внутрішнім складом старих,— інженерів. Невжеж усі вони такі? Невжеж усі дбають тільки за гроші, за спецставки, в ліпшому разі — за своє ім'я? Так ні ж, ні, є й інші...

— ... ви надто песимістично дивитесь на нас, старих... час зневіри й саботажу, час шахтинської справи минув, пролетаріят примусив повірити в його творчі

сили! — згадалися переконані, щирі слова. Добряча, кругленька постать Язвинського викликала приємну посмішку... А там іще Микола Петрович, старий інженер з невгасимою вірою в молодь...

І вже тоді — згадалися й вони. Оці четверо юнаків, здібних, енерґійних, захоплених своєю роботою, своїм соціялістичним будівництвом.

Галя Клинько... Здається, в неї померла дитина? Де ж ті жіночі гістерики, сльози, „невтішне горе“?.. помилка? — такі помилки трапляються з кожним. Але не в кожного знайдеться стільки сили, запалу, щоб з таким завзяттям починати роботу знов, виправляти ту випадкову помилку...

Потім ще Левченко — веселий, працьовитий хлопець...

Двома лавами вишикувались в уяві знайомі постаті... Старі — й молоді. Дарма, що серед „молодих“ сріблястою сивиною блиснули вуса головного інженера, лисина Федора Йвановича... Все ж таки — молоді!..

А що ж він, Роленський? З ким він?..

І останнє майнуло в згадці радісно-схвильоване обличчя Левченка. Він підбігає до Роленського, хапає за руку:

— Ну й спасибі ж вам за те, що вчасно помітили й допомогли!

І тоді з ясною посмішкою звернувся Роленський до сина, що мовчки сидів у нього на колінах, здивований батьковою задуманістю.

— Так. Звичайно ж, Вадьку, я не шкідник. Я теж з робітниками.

Друга доба одпливала й танула в передсвітанку, коли комсомольці закінчували розрахунок рями.

Вони тепер працювали всі четверо, ці останні години, коли треба було надолужити всі сили, щоб з першим

робітничим потягом на владний заклик тракторобудівського гудка відвезти на будівлю виправлений проект.

Роботу спішно закінчували. Жовте світло електричних лямпочок тьмяно зливалося з млосним туманом світанку.

Небо з синього стало лиловим, далі блідшало, розсувалося ширше й глибше. Вже й золотаво-рожева смуга заясніла на сході.

Ще трохи — і в широкі вікна великого залізобетонно-шкляного будинку бризнуть перші яскраві проміння сонця...

Роботу закінчували.

КІНЕЦЬ

Л. ЮХВІД

ЗА ХЛІБ

Вітер по стріхах
майнув
і завмер;
Хмари
розбіглись
надзижжя;
Блиснуло сонце,
як в казках
з печер
Блискає
золотом
крижжя.
Верби
схилились.
П'яняться тіні.
Слізьми
яріє
росяне листя.

Мазанки
білі,
сірі та сині
Змалились
в сумі
та злісті.
Шляхом
незвично
хвилюється маса —
Діти,
жінки,
старі,
юнаки.
Схилені
голови.
Нижче —
Колосся.
Свіже колосся
і з нього
вінки.
А над вінками...
Тихше
музика!
А над вінками...
Хай піниться
крик!
Примружені очі.
Застигла
усмішка.
На чорно-
червоному
тлі робітник.
Темної ночі... —
Місяць!
За зраду

Тебе
розстріляти
з мортир!—
Темної ночі,
груди
робочі
На кулі нанизав
недобиток
звір...
А ось
і трибуна.
В колоссях уся.
В колоссях,
здається,
і братський
садок...
— Проща-ай
това-ариш
робочий...
Над силу
з трибуни
промовив дідок,
І в сльозах
засліпилися очі.
Потім —
зачовгали
тихо лопати...
Сльози!
О! Сльози!
Не плачте жінки!
Слізьми
не покриєте
важкої втрати.
Від сліз
зеленіють

тільки
вінки.
Востаннє
зачовгали
ще раз лопати...
В сльозах
зарясніло
вінкове колосся.
І раптом —
— Стійте!
Стривайте!
Я хочу сказати...
Рвалося.
Билося.
З грудей
неслося.
Брало в полон.
Гнівом
палало.
І —
Всі зупинилися.
В гніві
все стало.
Стало.
Ні руху.
Тиша німа.
Тільки
з могили
криком
кричить
В червоній сорочці
блідий
юнак:
— Чуєте!
Плине від

пострілу
й досі луна.
Стійте ж!
Стривайте!!
Куркуль ще сичить.
Відповідь наша:
Ворога бить!
Ворога бити
Валками
зерна!
Нумо ж
до гурту
ворога бить!
Тоді...
Земля
задрижала
в тривозі.
Здійнялися
груди
міхами...
А сльози?!
Де ділися сльози,
Що щойно
рясніли
вінками?!

І що не день
повз свіжу
домовину —
Червоні валки.
За возом
віз.
І кожний бачить,
як у промінних

і день
і ніч
палає
на каміннях
вирізьблений
Ленінський
девіз:
„Боротьба за хліб —
боротьба за
соціялізм“!..

м. Кривий Ріг, літгрупа ВУСПП'у.
Серпень 1930 р.

ЯН ЛИСОГОРКО

ЛЕҐЕНДА ДОНБАСУ

ПОЕМА

ЧАСТИНА ДРУГА

1

Знову сонце линяло, як слід.
Скільки раз сонце линяло?
Прийшли люди
і дванадцять літ
від христової ери відняли.

Прийшли люди,
зламали хреста
і кинули знову в домну.
— Нашій країні потрібен метал!
— Країні потрібні тонни!

Сирена тривожно:
— Швидше прокатуй!
— Швидше розгружуй стрімкі естокади!
Швидше готуй робітничі кадри!
В цьому потреба —
Значить можна.

І знову, як вчора,
гарчали ломи.
Ломи ламали чорні брижі;
робота ще й досі йде по - старому,
та люди для неї
родились інші.

Безліч імен.
Прізвищ безліч
(В суспільстві імення стандартний розподіл).
Та тут біля домни
на кожні плечі
впало імення
нове:

господар.

До нього не кожен ще звик
робітник.

2

Ударна сьогодні пускала плавку.
В бриґаді ударник
товариш Славко,
один з багатьох партизанів доби,
що викликав сонце
змагатися з ним.
І сонце змагалось,
чавунне сонце...

Здавалось, чушки стигли швидше
в тісних коритарах на жовтім піску.
Люди знали —
На завтра відчит:
„Скільки за місяць“ ?
і якість яку“?..

Славко сьогодні надмірно веселий.
Славко сьогодні працює за всіх.
Вчора на зборах підшефні села
вітали домну,
вітали їх.
Лом у руках —
третя рука.
Чавун, як послушне мале дитинча...
Хтось відсахнувся...
Хтось прокричав:
— Тікааай!..

Та пізно.
Рука інстинктивно вхопила повітря,
ударника тіло впірнуло
в чавун.
(Десь ковпера надували вітер,
та вітру цього
ніхто вже не чув).

Бігали люди.
Люди кричали.
Хоч добре знали — метль не вода.

. . . .

... Знову ломи з вогнем сперечались,
штампуючи кожний ударний удар.

Ми на шляху,
але шлях не за нами,
в кожному тілі — частка дідів.
Буває в нещасті
крикнемо: „Мамо“,
хоч знаєм, що мати
зайва тоді.

Голови вклепли над білим оком,
голови сповнені повінню туги...

В кожному серці,
десь там глибоко
відчулася втрата
товариша, друга...

З прокатки прибігла бліда дружина
(око прокатчиці знає метал).
Билось жвавіше у товстих жилах,
сповзала краплина потай...

Та раптом до всіх звернувся погляд:
— Що зупинились? Продовжуйте працю!
Людини немає... з людини попіл.
Чавун не розлити — немає рації.

Дехто злякався цієї думки.
Здавалось дивно.
Здавалось дико...
Та погляд людини,
слова комунарки
підносили шланги,
тиснули руки...
Це теж була смерть,
але смерть,
що не сміла
зламати життя.

Стигнуть поважні крицеві бруски
з частиною серця нової людини.
На обрій схилились грудьми молодими
Новітні споруди,
Чавунні мазки.

Лягли визерунками
роки індустрії.

На грані розбіглись залізні пасми...
На кожнім будинку,
на кожній горі
читаю леґенди
старого Донбасу.

м. Артемівське. Червень 1930 р.

КЕС. АНДРІЙЧУ

БУДИНОК ПРОМИСЛОВОСТІ

Ось він росте
Над чорною землею,
В повітрі тане
Випар вогких стін,
І, як змія, плазує чорна тінь
Ґранітною ріллею.

Ось він росте,
А десь внизу фронтони
Блищать удень,
Як лисини старців.
І завмира старий ліричний спів,
Немов церковні дзвони.

І вироста
На ґрунті днів нових
Новий будинок криці і вугілля.
Верхів'ям сонце п'є,
Гойдає буйним гіллям
В просторах світових.

Це він порушив
Тишу у блакиті,
Це він проклав там
Першу борозну.
І зацвіли бетони після сну
Вогнями, юнню, працею налиті.

Донбас,
Кузбас,
Далеко-Східній Край.
У ваших жилах пласти антрациту.
Гей, хто там ліру взяв
Стареньку і розбиту
І для полів нових
Мертветне рало вкрав?

Гей, хто там...
Тане тінь.
Пульсує чорний блиск.
Сильвети стін стоять —
Величні і суворі.
Та раптом із землі
Мільйони рук знялись —
Угору...

Одеса. 25. II — 30 р.

К. ГОРДІЄНКО

ХАЗЯЇН І НАЙМИТ

НЕЧИПІР

Вічним наймитом був би, а тепер у комуні. Правду чумаки казали: будуть огняні колісниці ходить і світ дротами снований. Два-три снопи було візьме в хату, обіб'є качалкою, на жорнах змеле... А тепер на старості пощастило самому на тракторі попоїздити. В матері була одна корова і в сусіди одна, в дерев'яного плуга запріг, виорав, тоді терну, глоду нарубаєш, зверху дуба, попотягаєш, казан проса засієш, на другий рік — пшениці. Севрюк було і сміється: не заїжджай в нашу борозну, а то ще мати прийде корову доїти. Жито жнуть серпом, воно заклякне, берізкою позаплітається. А тепер сів на машину — гей до обіда

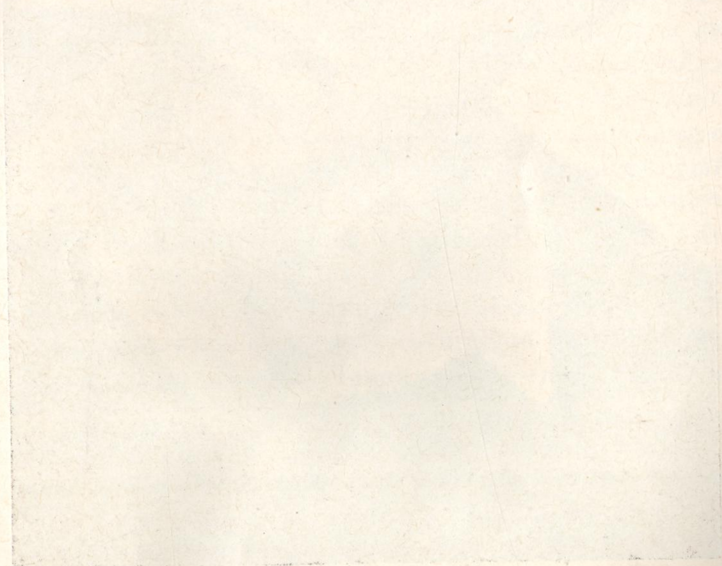
 півполя. Добро тепер людям, що прийшла машина. Електростанцію пустив — млин меле. Дві молотарки, вісім тракторів у нас. Як опізнився на наряд — різки. Ідеш на наряд — бери ціп, сапачку, серп, яка погода, те і роби. Стàрі то коноплі беруть. Батько мій так і помер з ціпом. Я ось давнього не забуду, а що вчора робилось, не пригадаю. Не хоче прясти — в м'якинок запруть. Селифон Севрюк був токовим, посадовить Куйду в м'якинок, то вона скинула запаску, зігнулась, на ранок задубіла. Син покохав дівчину другого пана. Той не віддав. Надів малинову сорочку, вона в квітках, гуляли, тоді — „прощайте, іду вінчатися". Дійшли до мосту, обнялися, плиг у воду! Зробили дві домовини, в одній ямі поховали. Сині, сині ...

Ви Клима застали? Він два рази виносив по сто різок. — Тобі, кажуть, — і віку не буде. Встав, пішов, півкварти випив, баба горілкою замила те місце. Як нічого не було. П'ятого дні пішов на стригальню.

Замотається мати у полі, шука, шука — хто зна де дитину поклала. А пан і каже — іди додому, воно не пропаде. Завтра найдеш.

Приїхав пан, а їх тридцять чоловік молотять. Поставили ціпи, волю читають. Люди христяться...

Прийшла та воля. Піймають з коровою в лісі, сполосують. Роги збивали скотині, вуха відрізали. Взяли якось матір. Нема. Коли вони в рядку стоять прив'язані до тину, душ двадцять, де Лебідь жив, біля потребілки. Мати між ними. Мороз, птиця на відра сідає — бери мене. Поливають їх водою. А воно пообмерзало все. Ледве додриґала моя мати. Що його робити, сину — гроші не великі. Семигривеника треба. За подушне. Піду, думаю, наймуся. До Селифона Севрюка. Позичив трохи грошей за пайку жита. Терефена дід. Трандара то син його, Терефенів батько. Дужий був Селифон той, борода до пояса, бика вби-

ДО ПЛЕНУМУ МБРЛ ЛЮДВІҐ РЕНН

нав, дві медалі, золоту та срібну, на шиї мав. Уся Славенщина в нього в кишені була. Хата мита, тополева, як віск жовта. Вівці скільки! Встаєш, ще жайворонок не щебече. Один чабан прийшов з Дону, він там бурлакував, без документа був. Ми й найнялись удвох. Я за підпаска. На відході полотняна сорочка, свита і два рублі. Прийшов у неділю по гроші, Севрюк лається. — Сукин сину, барбос, ти піди богу помолися, а тоді приходь по гроші. — Ну як же це я, кажу, піду до церкви, а про гроші думатиму?

Прийшов до комуни — розводьте вівцю, кажу. Полову хто їсть — вівця. Будяки — вівця. Аж носи почорніють. Скільки тої вівці тепер у комуні! По буграх, ярах, сонце, було, пашу випалює. А тепер вівця скубе. Тепер одежу маємо. Було, голі, босі ходили. Сукновальня своя. За вівцею доглядати он як треба! Пасіть на горі, кажу пастухам, місяць цілий, води не давайте. Не доглянули були, на росі пасли, води дали в спеку, кров зіпсувалася, кілька овець і загинуло. Вже скрізь пішла чутка по хуторах. — Комуна вівцю переводить, повиздихають усі вівці. — Розумний твій дід був, думаю, Севрюче. Приїхали до Харкова шерсть купляти, то дивуються: під Черкасами були, на Молдавії, по хазяях, шерсть закуповували, то хіба ж така шерсть! А все чабан. Вівця любить спати тісно, дивись, щоб шерсть не попріла — підійде сіркою. Тоді збитки. Шерсть мов павутиння в неї — повіяв північний чи східній вітер, шерсть і загрубіє.

То Севрюк дивиться, як управляєшся біля тої вівці, — е, каже, видко з нього будуть люди. Бере мене і до волів ставить. Роблю вже біля волів, пильную, бо то ж скотина! Щоб у мене шия коли потерта була! Дивишся, щоб ярмо в пору... Знарядив Севрюк кілька хур, ладнайся, каже, в далеку дорогу. Чумаки їхали на Дон, Севрюкова рідня, і мене взяли за погонича. Осі,

 війя, ярма, колеса возили звідси на Дон. Коло Красного озера сіль брали, рибу. З Качавана привозили сап'яну. Чаколапівські дівчата чорногузами дразнили, ще й, було, глузують: — У вас на нозі сап'ян рипить, а в борщі чортяка кипить!

Приїдеш було до морів—пече! Тепер, коли пече сонце, е, думаю, це не пече! По обіді — під віз. Ярмо під голову, заснув. Степом їдеш, бува, не стане води, хоч сядь і гуди. На рибу ляжеш, укриваєшся перекосячки, шпарує дощ цілу ніч. Полапаєш, було, за потилицю, вошва як у того вола стримить. Сорочки, було, попріють, візьмеш — розлазяться. Козачки сорочок не золять, не бучать, як напала вошва, то ми сорочки повимащували чистим дьогтем — не стало ні одної.

Переїхали Стешин брід, зірвався вітер, галич кричала. Напились воли води, трусяться. На ранок голоморозь! „Ех! Москва - матушка диха!". Як намело снігу! Один бовдур вилазить, через тини їздили. Чоботи нахляп, драниною вкривався, мов циган у ятері... Коли б тепер так, — нехай тобі воли виздихають,— сказав би наймит, узяв би батіг і пішов. А тоді кріпились. Так, було, і кажуть: — За сім неділь чумак поїда півпуда смоли. Хазяїну що — в нього і сорочка на зміну є, він і вдягнутий, взутий, сала торбу візьме. Приїхали, вже зима зайшла.

По весні, чую, цукроварня будується. Годі вже, думаю, поганять воли, за молотобойця став. Багрій ковалем був. А який коваль! За два нагріви підкову відкує! Дайте, відрубаю залізо, і я скажу, буде вариться, гнутися, а візьміть інженера, що вивчає технологію, і він не скаже. Як запрігся в економію був, то до революції все збивався на хату. Машина де поламається, кличуть Нечипора. Справляєш. Тягав не один рік і пилку. Зимою, було, з дощок напнеш балагана і спиш. А воно такі морози — тільки лоп дерево —

лоп! А було, що і пив... но не пропивав... Тепер, відколи в комуні, забув уже, яка вона... Пиляю, було, а Павло коні пасе. Каші наварю. Ледве-ледве поміщиця раз автомобілем не наїхала... Павлушу мого... Лежить у колійці, зігнувся... Тепер ось перший тракторист у комуні. Похвального листа дістав. Довелося і йому, бідному, Севрюкового хліба покоштувати. Дід і онук немало лиха зазнали від Севрюків тих. Що то вже за рід! З діда-прадіда такі. Мотузком хліб завжди різали. Наймита за собаку мали. Там уся Славенщина така.

Роблю я вже в совхозі, аж тут чую — наймитська комуна гуртується, мій Павлуша ніби там. Прийшов одвідати, дивлюсь — так і є, біля хліва порається. Побачив мене, кинув сокиру. Приставайте до нас, каже. Дивлюсь — голота. Все молоді. Голі й босі. Сплять на соломі. Кому ж і вчить вас, думаю, як не мені? Добре, кажу. Членом комуни я стану, тільки цур, щоб слухали мене. А що нема нічого, не журіться. Аби сила. Ставлять вони хліви, без коваля ніяк. А що далі, думаю, буде? Без коваля на такому господарстві мов без рук. То я і заходився робити кузню. В мене було струменту, докупили трохи. Зробив собі перегородку та й ночував. Хто на коваля хоче вчитися, ставайте до мене, хлопці. Вони б усі пішли, так лише трьох мені треба. Роблю по вісімнадцять годин на добу, все хотів довести куркулям — виздихаєте, а не піду до вас. То хуторі вже нагострились: гупа молот у кузні! Приводять кувати коней. Плуг у кого поламаний — сюди давайте. Перед сівбою ввесь реманент бідноті справляли. Старий, дивуються, а гупа молотом як! Е, думаю, тепер тільки й помолодшав! Робили ж тоді хіба так, як тепер? — Чотири дні робить, а п'ятий спочиває. Вистави, лекції, школа політграмоти, школа для неписьменних. Тоді нічого не знали! Ніколи не

 гадав, що на старості видючим стану. Дрібних літер не побачу, а газету читаю.

Давайте, хлопці, кажу, робити млина. На віку своєму не одного поставив глитаєві, тепер, думаю, наспів час і вам поставити. Собі. Обговорили на нараді. Згода. Підучив я трохи хлопців, уже помічники є. Були жнива, не вміли коней до жниварки припрягти. Молотарка без сита, все разом у полову іде.

Навезли дерева, в березині зложили. Двадцять найманих трачів пиляють. Приходить майстер — є підвалини, нема стовпів, кроков, лат немає. За цими харчами, кажуть, ми не можемо. Давайте по фунту сала на день. То їм і так харч який варили, комуна сама на юшці сиділа.

Кажу голові: піду я кращого трача шукати.

Поїхав у Коростень. Скрізь по складах виходив, шукаю. Після пожарів того нема, погнулося, пожолобилося, полопалося. Найшов тартака аж на польській границі. Проданий, кажуть, німцю. Їду я до округи. Голова на курортах. Що, думаю, робити? Тартак нам край потрібен. Здибаю Свирида, в радгоспі служили разом, він на стайні, я в кузні. — Здоров. — Здоров. — Ти де тепер?—У комуні. — А ти? — Начміліції. — О, думаю, тебе мені, голубе, й треба. — Так і так, кажу, поможи, для комуни. — Пішли. Сперечаються вони. Начміл і завскладу. Е, кажу, добре вам балакати, я ще не обідав. Ходім пообідаєм. — Бачу, на моє іде. — Добре, каже завскладу, забери в один день, бо як довідається німець... — Вишкрябла мені комуна шістдесят карбованців грошей. Беру я ці гроші, якраз у тройцю, саме ягода була, під Олевським. Бачу, колію насипають. Не можна, хлопці, робітників? Ураз погрузили. Привіз я тартака. Той каже, став у березині. А млин де? Давайте разом, щоб одна машина тягла. А перед тим комунари ходили косити, молотити по глитаях. На за-

робітки. То глитаї й кажуть: ось дармоїди збираються, не хочуть робити, пропадуть. Ставлю я млина, глитайні насунуло! Я їх жену. Бо в нього, звісно, одне на думці, заподіяти шкоду яку. — Чекай но, каже мені Терефен Севрюк, прийдеш до нас просити хліба.

По жнивах якраз день ясний, погожий. Дав я гудок. Як загуде мій млин! По всіх хуторах вітер розносить. Біжать люди, дивуються: що сталося в Ленінській комуні? Мов із-під землі рветься гуд, розсівається над полем, аж повітря тремтить. Глитаї клянуть нас: онде, кажуть, дракон гуде. Аж тут День Урожаю наспів. Зробила комуна березову арку в Новопіллі, на містку, червоним полотном прибрала. Севрюк саме снопи віз, біля містка — тпррру... Повертай назад, за кілька верстов обминув, через річку, болото, рівчаки. Лусну, каже, а не поїду „драконовими воротами".

З кусків млина того доводилось робити... Старі станки без частин... Сам куєш. Мірошникові постав готове, він і молотиме. Мірошник — майстер сам зроби, пусти і доглядай. Зібрались комунари, зібрались люди з хуторів. Кожен бере муки щіпочку — жодної крапочки! Як хто меле. Один мірошник меле — гарне борошно, другий — не те! А тому борошно гарне, що при перемолі зерно не передавлюється. Оболонка ціла, ядро передавлюється. — Такого борошна ми ще не бачили, кажуть. По інших млинах первач дає гірше. Пшениця вогка, а тісто не лізе! Гарне борошно, значить!

Зачали ми молотити. На вітряках нема вітру, по жнивах саме. Люди за мішки та до нас: дешево, скорше змеле та хіба таке борошно? Сиплю мішок, аж тут залізо бубух, камінь, гайка. Почекай, кажу, Корнію, ти що робиш? — Їй-бо, знати не знаю, зерно стояло на вітряку в Терефена Севрюка. То я скоріше рамку, дротяну сітку, сип через сито. Сипе другий мішок — дві залізяки. — Від Терефена. Неділею зібрались люди

 біля млина, дивлюсь, іде Терефен. — Бог поміч, прийшов, каже, подивитися, як ви тут мелете? — То я його в потилицю випхав.

Приїздить другий з Буймира молоти. Розв'язує мішок, а відтіля пацюки. Одного я вбив, другого собака піймав, а ті розбіглися. Це, каже, в Терефена стояло, хіба ж я знаю?

Слава скрізь пішла про наш млин. У людей врожаї гарні. За десять верстов ідуть молотити до нас. Занепокоїлись хуторі: вишкребеться комуна.

Нема лісу у нас. А будуватись он-як треба! Корова плодиться, свиня. Лишень управляйся. Гарний догляд, корма. Не свиня, було, а мішок сала по двору волочиться. Корови збиті. Люди дивуються: в них телиця далебі чи не більша за нашу корову.

Комуна і заходилася будувати цегельню. Піску багато, близько торфяні болота, паливо є. Кращого місця і не шукати. Ставимо ми цегельню, вночі чуємо, собаки гавкають. Кинулись до вікон — горить наша цегельня. Вартовий десь заснув, воно й підпалило. Збіглись комунари, з хуторів біднота, погасили. Тепер, ось бачте, коровні нові, свинарник, стайні, будинок, дитдом то все з нашої цегли.

Торік трієр, — щось понад тисячу карбованців заплатили. Чистили зерно на Славенщині перед сівбою людям. То, було, бідняк позичати ходив зерно на засів. гендлювали добре на тім хазяї. А тепер своє зерно. Уночі зайнялася клуня, згоріла разом з трієром. Сміються з нас: ви б, кажуть, у Севрюка в клуні поставили, а не в бідняка, був би цілий ваш трієр.

Поставили ми тартака, я і кажу: нумо, люди, давайте колоди. Привіз один колоду — назад дошки везе.

— Як це? — дивуються. — Отакого дуба попиляти! — Давай до нас колоди везти. — О, кажуть, то вже комуна стає на ноги!

Нема машини в нас, погана є, щодня псується, слабосильна. Чую, аж у Березівці є двигун. Туди вліз Севрюк, піп, два поміщицькі синки, хочуть будувати млина. Знаю, нема в них механіка. Беру свитку, вдягаю нові чоботи, іду в Березівку. Зайшов до попа. — Шукаєте, кажу, механіка? — А ви хто будете? — Показую свої документи — по економіях робив, у радгоспі, справляв машини, то ж досвід не абиякий! Зрадів ото піп: якраз необхідний чоловік, каже. Може, у вас і гроші є? — Багато нема, кажу, найдеться з тисячу. — Е, дай чай, жінко! — П'ємо ми чай, розбалакались. Скаржусь на скрутне життя теперішнє: вік робив, а на старість без діла. — Нічого, каже, будеш у нас кусок хліба мати. — А покажіть мені, прошу, машину, чи варт з вами кашу варити? — Кличе він сторожа, ведуть вони мене в ліс, бере сторож сокиру, розбива дошки. В гущавинах хатина стояла. Бачу — машина підходяща нам. — Ремонту, кажу, потребує. Піду привезу струмент. — Тоді просто до Черняхова — в лісі машина, а комуна нічого не має. Посилає райвик техніка, міліцію і мене. Як тільки довідався піп, що я з комуни — гарного, каже, собі спільника найшли!

М. КОВАЛЬЧУК

СМЕРТЬ ЛЮДИНИ

Яким сидить, заглибивши очі в цементований діл. Він сидить і похитується, вперед і назад, вперед і назад, ніби вагадло старого годинника, якому вже й спинитися важко. Так, він уже постарів. Він бачить шістдесят своїх років — сорок три з них тут, в цьому приміщенні, діл якого в масних плямах, а вікна заплутались у давньому павутинні. А ця машина стоїть тут вже понад десять років, і до неї він звик, полюбив, як і все він любив, що було тут. Хороша машина, хороший мотор.

 Яким ніжно гладить блискучу мідяну дощечку, стиха обмацуючи грубі, незрозумілі літери її. Що з того, що протягом кількох років він так і не дізнався написаного на ній якоюсь чужою мовою; чи не щодня він сам з любов'ю чистив цю дощечку, поки вона не починала радісно виблискувати, поки в ній не відбивалося його старече обличчя. Тепер він попрощається з машиною, біля неї стане інша людина. Хай вона буде такий же гарний робітник, як і старий Яким.

Чітко працює рухач, крутиться на одній нозі, відкинувши рученята зі стиснутими кулачками, реґулятор, невпинно спокійний літ махового колеса. Яким закриває очі: так краще чути, як б'ється серце машини: тук-так, тук-так, тук-так... Ось він підливає масла, густого й тяглистого, як пізній гречаний мед. Відкриває крант, випускає згуслу пару, пчахх... І ще рівніше б'ється серце машини, ще веселіше плескає шків.

„Чи буде новий робітник такий же, як він, чи любитиме він так машину?"

Він знову оглядає приміщення; погляд його зупиняється в куткові, за динамою. Журна усмішка затягла обличчя: в тому куткові він переховував зброю, це було за гетьманщини. В депі вартували німці, сірі й нудні, з тусклими очима, як ґудзики їхніх мундирів. Десь над дахом лютували вітер, дощ, мряка. Вітер зривався відкілясь здалеку, важкими чобітьми ступав по даху; затуляв пащеку труби, і вона задихалася мов ув астмі, вибухала тужними зідханнями. Вітер, дощ, мряка, і десь за станцією причаїлася сторожка тиша, щоб над ранок, рівно о третій — він знав це — вибухнути зойками, криками, стріляниною, розтектися кров'ю. Він знав: рівно о третій треба вимикнути світло, затопити темрявою станцію, депо, залізницю.

Стрілка годинника обходила циферблят. Він помічав тоді кожен нервовий стрибок її на кожній цифрі.

12, 1, 2... На столі сидячи куняв німець, мугикаючи якусь нудну пісеньку. Він певно мріяв про свою далеку вітчизну, може, у нього залишилася десь жінка, може, вона теж не могла заснути в цю тривожну мрячливу ніч. Пів на третю, сорок на третю... Ту-ру-ту-ру, ті-ро-ро-ті,— співав німець. А годинникова стрілка нараз тремтливо випросталася на III.

Тоді машина стала. Треба було повести тільки рукою — зупинилася машина, в темряві стояла перед ним, непорушна й мовчазна, тільки пашіла розпаленою втомою. Німець грюкнувся зі столу, він щось вигукнув, цокнув замком ґвинтівки, вибіг на двір і розпачливо вистрілив. Другий постріл був не його: з-за дверей у важку тушу німця, що розпливалася, зливалася з темрявою, націлився Яким; натискуючи ґашетку, він чомусь подумав про далеку німцеву жінку. А може в німця і не було жінки.

Вартові почали несамовиту стрілянину, полонені зненацька цією страшною темрявою. Тоді почулася відповідь звідти, з-за станції. Високо загавкав кулемет. До Якима вбігали робітники, він витягав зброю і похапцем роздавав їм. Разом з ними Яким біг до колії, вони захопили бронепоїзд. А з-за міста вже росли, і гули пристрасні крики, поломеніли полохливі заграви. Червоні брали місто з двох боків.

То був перший випадок, коли зупинився мотор. Увесь час він працював сумлінно, як і його машиніст. Так, а тепер машиністові пора на відпочинок, еге ж, він зовсім охляв. Старість приходить непомітно і за один ранок сріблить волосся. Він мусить піти звідси, йому вже небагато залишилося жити.

— Який то біля тебе буде новий робітник?

Яким замислюється, обличчя йому печаліє. Він ніжно мацає кожну блискучу гаєчку, кожен ґвинтик. Рухач обдає його своїм гарячим диханням, і він не помічає

 як з вицвілих його очей скотилася сльоза. Так він завмирає, зігнута скорботна постать, йому нараз бракує сил, обома руками спирається він на гаряче тіло машини. Тоді ж високим співом захлинувся гудок; кінчалася його остання зміна. От вже біля дверей чути кроки, прийшов новий робітник, він стане тут...

— Здрастуйте, дядьо Яким! — весело гукнув парубійко, відчинивши двері. Він увійшов, і за ним увійшли видних два десятки його років, у пружнастій ході, в молодечому запалі. Овчаренків син: десь вчився він, давно його не бачив Яким. „Хорошого сина виростив собі старий, іч який комсомолець!“ За парубійком ішов начальник депа, якого зрідка бачив Яким: тільки на папірцях вражав його сухий і гострий підпис начальників. Не любив його Яким: це висохле обличчя що ніби з усього було невдоволене, бруднувато-жовте від розлитої жовчі; цей сухий торс, що не міг згинатися; найбільше ж ці попелясті окуляри, за якими ніяк не можна було пізнати кольору очей, певно поганого кольору. Начальник просто підійшов до машини й, не дивлячись на Якима, спитав:

— Ви готові до передачі?

Так, він готовий.

Він уже заспокоївся; це спокій людини, що геть з усім примирилась, що знає свій кінець. Лише б він приходив швидше!

Яким підходить до шахви й виймає книгу.

— Тут усе записано, що має бути в приміщенні. На, хлопче, проглянь, я вже недобачаю писаного...

Голос йому тремтить, він одвертається й дивиться мовчки кудись перед себе. Парубійко з розкритою книгою ходить по кімнаті, він вголос читає: стіл — один, шахва — одна, стільців — два... І відповідає сам собі: є... є... А що в цій шахві. Маслянка — одна, ключів — чотири...

— А це що таке, дядьку Якиме! — вигукує парубійко.

В руках парубійка довга порцелянова люлька, розмальована квіточками по берегах, з голубами, що цілуються.

— Це залишилося від німця,— говорить Яким.— Загинув німець тут, а люлька в мене залишилася. Ти можеш узяти її собі, хлопче, вона мені не потрібна. Візьми її собі, може, вночі на роботі веселіше буде.

Ого, яка велика, яка чудна люлька. Парубійко ледве тримає її в губах від сміху. Він важко походжає по кімнаті, справжній німчура. А тоді спиняється перед начальником і хлопає інвентарною книгою: — Все в порядку, товаришу начальник. Дядьо Яким був справжній пролетарій,— говорить він.— Він любив порядок, товаришу начальник.

— Можете прийняти і стати до роботи,— сухо блиснув окулярами той. Він уже повернувся, щоб іти, та нараз Яким рвучко підійшов до нього й заговорив швидко й розпачливо, тремтливими руками мнучи ґумові рукавиці.

— Я нічого не хотів говорити вам, товаришу начальник. Ви бачите, я вже старий... Сорок років я тут, ці руки працювали не на одній машині. Мене знають усі товариші: хто може сказати, що Яким Діденко був поганий робітник? Ніхто цього не може сказати. Бо життя моє було працею, і німця, хорошу, може, людину, я вбив, щоб радісніша нам усім була праця. Так, так... Ви, товаришу начальник, може, думаєте, що звідси легко піти. Я волів би вмерти на цьому столі — і це для мене було б приємніше. Але я старий, мені вже важко стояти на ногах. Повірте, я не про себе думаю, а про машину: їй потрібні сильні руки і гострий зір, і пругкі м'язи. Я тільки сподіваюся, що цей хлопець буде не гірший від мене робітник. А мені вже небагато лишається жити.

Але що то було за свято! В клюбі зібралося повно люду, робітників і робітниць і молоді. І все було прибрано червоним, так урочисто, що всі говорили пошепки з притаманною серйозністю. На сцену, до президії, Якима виплеснула повінь оплесків, що розбурхано котилася з цієї многоликої залі і поволі тільки, сперечаючись з несамовитим дзвінком, стихала десь у задніх рядах.

Ні, це не те, не те... Навіщо ця промова і для чого промовець так часто звертається до нього, а він мусить сидіти, схиливши голову, ховаючись від цього погляду, завмерлого від уважности тисячі очей? Яким підводиться, перебиває, промовця,— зажди, він сам скаже...

— Товариші,— говорить він,— товариші. Я хочу...

Але що він хоче сказати? Спереду, на передніх лавах, сидять Овчаренко, і Гусь, і Сень, і ще, і ще. Його старі товариші, усачі, вони дружньо посміхаються йому: „ну, ну, Якиме, кажи...“. Уся заля напружилась до того, що чути густі, придушені подихи, цей єдиний погляд багатьох очей знітив його і розтопив думки. „Ну, ну, Якиме, кажи“.

Він ловить уривки думок, невимовлених слів, він хоче сказати щось таке, щоб не було цієї тривоги, щоб залишитись у кожному відбитком своїх думок. Що це? Бажання знайти жалість? Побоювання залишитися самітним і забутим? Може, може.. Ну так, він хоче розвіяти це химерне враження прощання, він хоче сказати, просити, щоб не було цього. Слухайте, він залишиться з усіма, ні, він не зможе бути сам...

Тоді через усю залю йде парубійко, Овчаренків син, він хвацько вийшов на сцену й став поруч Якима, взяв його за руку. Голос йому тремтить від зворушення:

— Я хочу дякувати Якимові Діденкові від комсомольського осередку. І вітати. Його життя, товариші,—

його, що то за життя! Хай воно буде за приклад для нас. І, якщо мене осередок висунув на місце старого робітника Якима, я, товариші, обіцяю...

Його погано чути. Заля не дає йому говорити далі: оплески, ухвальні вигуки, екстаз охопив усіх. А коли Яким стиснув у своїх обіймах парубійка й поцілував його — заля вибухнула єдиним вигуком, радісним і високим. Всі були зворушені.

... З клюбу всі розійшлись і, розходячись, тепло тиснули руку на прощання, залишали його. Так спустіла заля, і зблідло сяйво електрики. Яка тиша! Яким оглядається, і здається, що ще бринять радісні вигуки, стихлі до невловимого шепоту, захованого в карнізах, в сукнах сцени, в усіх щілинках. Може, це галюцинація в мертвотній тиші, в німому мовчанні речей. Блідне сяйво електрики — пізно. Мовчання лягає тягаром, і важко йти.

Весна приходила неугавна й пишна. Щодня невгомонніші барахталися горобині писки в теплій і соняшній пилюзі під вікном; та блід і марнів Яким: невідома тоска заповнювали лишок днів безробітного його існування.

Христина, жінка Якимова, з тривогою спостерігала: ледь сіріє світанок, а Яким лежить з широко розплющеними очима, може, він і не спить цілих ночей — трудний і важкий кругобіг його думок. Та не могла нічого дізнатися Христина, мовчанкою відповідав Яким.

— Занедужав мій старий, — говорила Христина сусідкам. Сусідоньки уболівали, багатьма радами радили. А поміж себе балясували: чудар цей Яким! Старість має забезпечену, за сорок років чоловік собі повну пенсію вислужив. Либонь на ті гроші можна прожити безтурботно. І чого б ото сходити з лиця?

... І нестерпучі були ці дні, і ніде було діти Якимові

 своєї пустки. Життя тільки тоді прекрасне, коли віддаєш йому себе. „Що я тепер дам йому. Ці старечі дні, які вже нікому непотрібні?“ І зразу ж він сам себе спиняє: „Ні, Якиме, це ти не так...“

Ранком він уходить з дому. Він іде, не знаючи куди, йде, щоб ні з ким не зустрітись. Переходить колію й спрагло вдихає цей запах мазуту, згірклий і гарячий. Він іде колією, до передмістя, сонними завулками, що виводять до широких вулиць, йде і нікого не бачить; а може ще так рано, що на вулицях і немає нікого.

... Як давно все це було! Він пригадує себе маленьким хлопчиськом, коли мати водила його цими вулицями вперше до школи. І от він знову пригадує цей будинок, він тоді був трохи охайніший, не було цієї вибоїни в фундаменті. А це дерево? Воно тоді було зовсім маленьке гнучке деревце, він, пустуючи, часто верхівкою пригинав його аж до землі; а тепер під його кроною може сховатись десятеро. А от і школа, у дворі галасує дітвора, дитячі голоси бринять як комариний рій. Біля цього вікна сидів він; так, на парті було не так весело сидіти, коли у вікна видно було однолітків на вулиці, захоплених грою в баранці. Він часто тікав зі школи, вдома за це добре діставалося. Як швидко все минулося. Рано вмер його батько, мати забрала Якимка з школи: треба було працювати...

Спогади нахлинули на Якима, несамовито мчать думки хвилями спогадів. Він іде давнознаною вулицею — як давно він не ходить тут! — і пізнає кожен камінець за руйнацькими знаками часу. — Слухайте, слухайте...— розпачливо вигукує він, і сльози рясно біжать по його обличчю, стікаючи у рівчаки глибоких зморшок. Тихо. Тихо. Знесилений, він прихилився до дерева і довго стоїть так, самотня постать.

... Він не помітив, як насунули хмари, як дзвінко

впали перші краплини, крупні й важкі. Тоді голомшливо вибухнув грім. Ніби камінні урвища хмар було висаджено в повітря, і вони розлетілися з страшним гулом, тільки десь далеко відлунав цей гук. Зірвався дощ, незвичайна злива, скажено хлюскав з дощових труб, стримкими потоками біг вулицею. За кілька хвилин Яким був зовсім мокрий, одіж йому пухирилася на тілі й лопотіла од вітру.

... Та так само, як налетіла, вщухла злива, і засяли над головою чисті, вимиті зорі, прозоріло небо. Мабуть пізно,— згадав Яким про домівку. Йому стало холодно, так холодно, що тремтіло всеньке тіло, він не йшов, а біг, потрапляючи в калюжі, наступаючи на зрадливі дошки тротуарів, з - під яких високо чвиркала вода. „Треба прийти й змінити одіж, обов'язково лягти й вкритись теплим. Ну так, треба обов'язково зробити це, бо можна застудитись".

З вікна миготіло світло, він заглянув: Христина заснула на канапі, вона, певно, довго чекала на нього. Але він не постукав; він зайде так, в кишені у нього свій ключ. Він крадькома відмикає двері; ні, він не будитиме її. Христина спала, обличчя їй було стомлене й сповнене болю. Йому стало жаль її, своєї тихої дружини — авжеж вони дуже любилися — йому прийшло бажання підійти до неї, сісти край канапи й погладити Христинине посивіле волосся. Та які калюжі робляться з - під його ботинок, повних води! Ні, він краще піде передягнеться, а тоді підійде до неї і попросить шклянку тепленької кави. Обережно, крадькома він пройшов до другої кімнати, щоб не розбудити Христини, й причинив за собою двері. Хай поспить бідна, він завжди приносить їй турботи.

Каяття охоплює його. Справді, він піддався на настрій. Яку б сорочку одягти? Ліпше оцю, в синеньких смужечках, Христина її любить. А поводитися так було

нерозумно. Либонь і Петро Овчаренко відпрацював своє, він так само пішов з депа. Не до гроба ж стояти біля машини. Вони, справді, досить попрацювали на своєму віку. Ветерани праці. І, якщо їм дають можливість відпочити під старість — чому б і не відпочити. Якось, правда, незвичайно без роботи, здаєшся зайвий, нікому вже непотрібний. Так на кладовище викидають старі паровози. І життя стає кладовищем.

Ні, він не буде будити Христини. Хай спить, добра. Він і собі ляже спати, певно, він гарно спатиме сьогодні. Він трошки відчиняє двері, дивиться ще раз на Христину — спить. І ліг на ліжко, стомлений цим днем, безповоротним днем неперейденої печалі.

Але чому це так посвітлішало в кімнаті, і вона стала така висока й прозора? І чому ген попливла за вікнами даль, соняшна даль, ясна до болю в ногах? Тихо проходить, здається, проплиavає через кімнату Христина. — Хе, вона думає, що він спить... Яким дивиться усміщливо крізь примружені щілинки очей, стежить обережну ходу дружини.

Христина підійшла до шахви, щось шукала, певно готує сніданок. Дзенькнула незнарошна тарілкою і злякано повернулася. Ні, Яким міцно спить. Він весело, мов дитина, регочеться про себе: „я не сплю, я не сплю“, але удає з себе сонного. І зразу йому приходить у голову весела думка: несподівано зірватись із ліжка й вигуком налякати Христину. Еге ж, він пореготеться з неї, вона не чекала від нього такого.

Але від раптового руху щось тупо вдарило в груди й занило довгим болем. Яким упав горілиць, з грудей вирвався глухий стогін, в очах попливла кімната. Христина кинулася до нього — Яким лежить непритомний і пальцями вкляк у край ліжка.

— Що з тобою, Якиме, — стурбовано нахиляється

вона над ним. А з грудей його рветься свистом дихання, і чоло в холодному випарі.

Христина кинулась терти посинілі Якимові руки з набряклим мотуззям вен, кутати його, покірного й мовчазного. Зрештою Яким відкриває очі і знову закриває їх — так важко йому було дивитись на це незвичайне кружляння кімнати. Він тільки стиснув Христинину руку і ледве шепоче: „Христино... Христь...“

— Треба покликати лікаря,— говорить вона і вже хотіла підвестися, щоб піти, але Яким цупко держався її руки. Я збігаю за лікарем, — говорить вона зовсім ласкаво, як упертій дитині.

— Ні, посидь зі мною. Я не хочу лишатись сам. Це минеться, авжеж це минеться... Ти посидь тільки біля мене, отак, спокійно. І поправ подушку.

Він лежить із закритими очима, сердешний, безсилий. А, і вона була дурна. Вона не догледіла за ним, а він до останнього знесилювався і ніколи не мав відпочинку. Він брав собі занадто роботи, її могли виконувати й інші. Ніт же, він усе рвався зробити, перший од усіх, ніби це дозволяли його роки. Та однак вона не могла б зупинити його. Він завжди відповідав на докори сміхом, брав у свою широку долоню її руку і тиснув так, що їй боліло аж у плечах, такий він був дужий. А тепер ця долоня в її руці квола й немічна — так, він уже постарів, і це треба було знати.

Проходить година й друга і ще... Христина сидить біля хорого. Скільки вже тих думок! Пливе за вікнами даль, і вже присмеркові хвилі плещуть у вікна, принишкли сумирні тіні в кутках. Непомітно минув цей день.

Тоді Яким заворушився, він зовсім зблід і повернув погляд до вікна. Невідомо, про що він міг мріяти.— Засвіти,— тихо промовив він. Хитнулися тіні і впали долі, замріяно лелів під стелею круг від абажуру. 113

Христина взяла газетний аркуш, вона хотіла обкрутити ним лямпочку. „Щоб світло не било тобі в очі, Якиме". „Ні, він не хоче цього. Йому здається, що світла й так мало, видно, на станції негаразд з мотором. Той хлопчисько, видно, не навчився гаразд поводитися з машиною.

— Ні, то тобі так тільки ввижається. Світло як і завжди,— доводить йому Христина.

Він мовчить. Він пильно стежить за лямпочкою; ну, так, вона блідне, він не міг помилитись. Поганець, він зіпсує мотор, той молокосос. Як би він міг встати, то пішов би на станцію і показав йому, як треба працювати. І Якимові робиться нестерпно боляче, боляче за машину, що її він покинув, якій треба його любови. А світло лямпочки все тьмяніє, з кутків виростають тіні, вони сунуть на середину кімнати, товпляться навколо ліжка.

— Побіжи, побіжи на станцію, — благає Яким Христину, але вона тримає його за руки й заспокоює: не треба, ляж спокійно, то тобі так здається...

І він почуває, як у нього зникають останні сили, руки Христині такі цупкі й жорстокі, вони стиснули до болю його пальці. Навіщо дурити його? Він же бачить, як біднуть вогняні волосинки в лямпочці, ось вони вже криваво-червоні, і тінь наповзає на них. Ось зараз вони зовсім погаснуть, ще одна мить і...

Він закрив очі, щоб не бачити невимовної муки цього згасання, йому ще бриніло світло, та зразу ж і це райдужне видовисько згасло...

VI. 1930

М. ЛАНЦУТ

ОБЛОГА ЗАВОДУ

УРИВОК З ПОВІСТИ „У ДНІ ПЕРШОЇ ПЕРЕМОГИ"

Синій зоряний вечір самітно блукав занесеними снігом вулицями, по коліна грузнучи в неприбраних кучугурах. Тривога висіла над містом. Москва загадково мовчала, але всі звідкись уже знали, що там ідуть уперті жорстокі бої між повсталим робітництвом і урядовим військом. І тому тут щодень чекали на виступ, і мирні мешканці воліли сидіти, замкнувшися по затишних квартирах, і не висовувати носа на вулицю.

В кімнаті Наталочки сиділи Неволін і Ашарія. Потім прийшла Шура, може, уперше після півторамісячного відлюдництва. Цього вечора в міському драматичному театрі ставили п'єсу Чірікова „Євреї", і Абрам мав принести квитки.

— Абрам ще не приходив? — з дверей запитала Шура й увійшла в кімнату. Вона страшенно змінилася за ці дні. Здавалося, вмерла безповоротно вчорашня жвава моторна дівчина і народилася оця серйозна нова жінка, що так повільно й обережно ходить, наче носить у собі щось дорогоцінне і крихке...

— Мабуть, квитків не дістав,— озвалася Наталочка.— Шкода, якщо так: мені сьогодні неодмінно хотілося піти... Люба пише щонебудь? Як вона там живе?

Згадка про Любу нагнала хмарку на Шурине обличчя. І замість відповіді вона запитала:

— А що чувати нового в нас?

Наталочка знизила голос і жваво заговорила:

— У Москві почалися бої... Вся Москва вкрита барикадами. Як царська цензура не ховає вісток звідти, але це безперечний факт...

— А ми? — і очі Шурі заблищали.

Обережно й неохоче устряв у розмову Ашарія:

— Наталочка завжди захоплюється надміру. Ще нічого невідомо. Так тільки, чутки...

Наталочка неприязно поглянула на Ашарію і знову затурбувалася:

— Невже Абрам справді не дістане квитків. Казала ж я, що треба всім разом іти...

В цей час стукнули двері, і увійшов Абрам.

— Є, є,— посміхнувся він на запитливі погляди присутніх. Довелося все ж постояти в черзі. Буржуазії чимало йде цей вечір на виставу.

Наталочка вже квапилася одягатися, боячися, щоб не спізнитися. Тимчасом Абрам помалу говорив:

— Затримався трохи. Зустрів наших — Сашка та його дружинників. Ішли з охорони Ради.

— Ну й що? — поцікавився Неволін.

— Вирішено сьогодні взяти під охорону театр. Є небезпека, що чорна сотня може зробити виступ. Їм „Євреї“ не подобаються...

— Та я не про те,— перепинив його Неволін.

— А,— зрозумів Абрам.— Було засідання Ради. Ухвалені якісь важливі рішення, але поки їх тримають в таємниці. Звідти жадних чуток... Ну, товариші, час уже йти...

Почали збиратися. Шура, вже одягнута, стояла біля дверей, коли їй раптом зробилося млосно, і ця млость перейшла по ногах. Холодна спазма стисла груди, і в горлі занудило. Щоб не впасти, вона сперлася на стіну, почуваючи, як перед очима коловоротом іде кімната. Абрам раптом опинився біля неї:

— Що з вами? Дайте води.

А досвідчене око медика вже допитливо оглядало її. Але недуга хутко минула, і Шура, трохи збентежена, мурмотіла:

— Це дурниці, пробачте. Просто зомліла.

Але усією істотою відчула, що це те саме, що вона якийсь час уже підозрівала. І знову її обпекло од цієї думки, і вона непомітно затремтіла.

— Нічого, нічого, — заспокоював Абрам, але сумнівно замислився, ще раз крадькома обдивившися Шуру.

Вийшли з лікарні і темною широкою вулицею пішли до міста. Скрізь було темно і безлюдно. Ішли, потопаючи в несподівано - зрадницьких кучугурах, довго потім притопуючи ногами, щоб струсити сніг, спотикалися і жартували над „тернистим“ шляхом революції.

Тільки вже за мостом почалися рідкі газові ліхтарі, і напівтемна хвиляста від кучугурів вулиця посвітлішала. На розі біля ліхтаря ступив наперед високий студент у форменому пальті і в кудлатій манчжурській папасі:

— Вано!

— Міко! — відгукнувся Ашарія і сполошився, пізнавши у студенті Ломанідзе. — Ти тут? Що трапилось?

Ломанідзе міцно притиснув до себе руку Ашарії і гаряче шепотів, обдаючи того жарким диханням:

— Я вже з тиждень тут. Боявся до тебе прийти у касарню. Розумієш, приїхав до Тифлісу, тільки но до батькової хати, а той наче мерця перед собою побачив... Каже, вже два дні як по мене поліція приходить. Очевидно, і з іншими товаришами, що разом звільнили, так само... Ось вони, наслідки демонстрації.

Крізь півтемряву від мерехтіння зір Ашаріе невиразно бачив обличчя Ломанідзе, і якась тоска залізними обценьками стискувала йому серце. Пригадав, як не так давно підчас військової демонстрації Ломанідзе захоплювався перемогами революції, і Ашарії доводилося стримувати його ентузіязм.

А Ломанідзе вів далі:

— Я, розумієш, почуваю, що ми всі зараз приречені. Ось сьогодні у Федеративній Раді ще раз дискутувалося питання про збройне повстання... Справа вже остаточно вирішена...

Знизивши ще більше голос, він майже на вухо сказав:

— Здається, на завтра призначать виступ. І от я вірю, що зумію вмерти як слід... А для перемоги в мене нема віри.

Ашарія тільки мовчки стиснув йому руку.

Коли вулиці полюднішали, Ломанідзе зупинився:

— Ну, я пішов... А то ще хтось упізнає... От ще що, пригадуєш того адвоката Свергуна, де обговорювали салдатські вимоги?.. Я зараз живу у нього. Хороший хлопець. І знаєш, він правильно тоді говорив про національний момент. Як хочеш, хоч руський нарід і терпів від царату, але ми, грузини, як і українці, зазнавали більшого безправ'я. І коли б ми, революціонери, кожний працював серед своєї нації, то, можливо, наслідки були б кращі. Адже ж ми мусимо в першу чергу зробити революцію не десь у Німеччині чи то у Франції, а в Росії. А коли так, то кожний у першу чергу у себе вдома... Ну, бувай до завтра. Побачимося...

Ашарія сумно посміхнувся і не міг стримати прикрих нот у голосі:

— Будь же ти послідовним. Чому в Росії? Адже ж твій адвокат тобі, здається, пояснив, що це Україна.

А про себе подумав:

„Однак, добре його наладував цей Свергун..."

І, попрощавшись, побіг наздоганяти товаришів.

Біля театру вже юрбився натовп. Особливо багато було люду з боку, біля війстя до ґалерій та амфітеатру, на дешеві місця. Туди вели вузькі ґвинтові сходи, ледве освітлені рідкими лямпами, а все світло

всі вигоди звичайно були там, в партері та льожах, для глядача вищого ґатунку.

Йдучи вузькими сходами вгору, стиснута з усіх боків, Шура знову почула себе млосно, і навіть на хвилину запаморочилося в голові. Але Абрам, увесь час стежачи за нею, встиг підхопити її під руку і наче пробачливо прошепотів на вухо:

— Не турбуйтеся, це просто од задухи. Зараз увійдемо в ґалерію, там більше повітря...

Ґалерія і бальконі театру наче ґірлянди уквітчували людські голови, і тільки несподіваною пусткою відгонило від льож і партеру. Рівними чіткими рядами стояли порожні стільці, на яких де-не-де можна було побачити бездоганний проділ або рожеву випещену пліш поруч вишукано-одягненої пані. Очевидно, всупереч Абрамовим словам, буржуа не наважилися таки відвідати театр.

— Поганий симптом,—іронічно посміхнувся Ашарія. — Буржуа побоявся прийти.

Неволін серйозно зауважив:

— Наші дружинники охороняють театр з вулиці.

Завіса пішла вгору, і в глибині стемнілої залі яскраво спалахнули вогні рампи. Наче хвиля пройшов серед публіки рух, і все затихло. Тільки Абрам тихо шепотів позаду, пробуючи пояснити соціяльне значіння п'єси. Але Наталочка цикнула на нього:

— Цитьте. Потім поговоримо.

... Перед останнім актом на кін вийшов директор театру. У яркому світлі рампи самітно стояла невеличка постать в чорному сурдуті і дивилася в порожній партер. Він так само хотів у коротенькій промові пояснити соціяльне значіння п'єси, думку художника, що на прикладі одної єврейської родини давав широке полотно жахливого безправ'я єврейських мас за царського режиму.

— Громадяни,— патетично говорив він, прикладаючи руку до грудей.— Зараз ви побачите увесь жах тих середньовічних тортур, що звуться у нас єврейськими погромами. Ціла нація, мільйони людей, чесних працівників, а серед них і високо-інтелектуальних, що вносили свою частку цінностей в загальнолюдську культуру, були громадянами другого сорту, жили без прав. На них полювали, як на диких звірів. Їх били, палили, ґвалтували темні несвідомі люди, яких нацьковували на цю чорну справу люди безумовно свідомі і відповідальні, керуючися низьким почуттям економічних або політичних вигод...

Директор говорив дипломатично, обережно, уникаючи називати речі їхнім власним ім'ям. Адже він готував свою промову власне для тих, хто мав сидіти в партері. І для них він патетично закінчив:

— Будьмо ж сподіватися, громадяни, що перемога великого руського народу остаточно зітре із спомину саме слово „єврейські погроми“ і назавжди покінчить із цима пережитками середньовіччя...

Але директорову промову слухала інша авдиторія. Слухали ті, хто сам на собі відчув ці „пережитки середньовіччя“, хто організовував робітничі дружини, щоб охороняти місто від єврейських погромів, і хто, нарешті, знав те, що замовчував директор, знав, що треба зробити для того, щоб справді назавжди покінчити з самим джерелом безправ'я — з царатом.

Знову пішла угору завіса, і рампа кинула в темну залю пасмо яскравого світла. Тоді зашелестіло вгорі, і в залю полетіли білі метелики-проклямації, а чийсь дзвінкий і урочистий голос гукнув:

— Товариші, завтра оголошується збройне повстання проти царських катів. Будьте готові!

Впала завіса. Яскраве світло залило залю, і раптом знявся стукіт відкидних стільців і човгання ніг. Чийсь

бадьорий, трохи зухвалий голос видерся з цього шуму, і десятки голосів підхопили спів.

Отречемся от старого мира,
Отряхнем его прах с наших ног...

Пливли, виливалися на вулицю лави глядачів, і разом з ними виливалося і бадьоро звучало в морозному повітрі:

Мы не чтим золотого кумира,
Ненавистен нам царский чертог...

З головного під'їзду хутенько вибігали переполохані постаті, загорнені хутром, брали візників і квапилися зникнути в темних вулицях. Різали санки рипучий сніг полозками, а услід втікачам звучало вже грізно:

Вставай, подымайся, рабочий народ,
Иди на врагов, люд голодный...

На розі театру стояла купка дружинників, і звідти хтось гукнув Неволіна. Наблизився Сашко Хоменко:

— Ти зараз куди? Збірний пункт на чавунно-ливарному. Механічний у резерві.

Неволін хутко запитав:

— Рада остаточно вирішила на завтра?

— Остаточно. Робітники зранку збираються по заводах і чекатимуть на салдатів, що прийдуть до нас на з'єднання. Бойові дружини збираються на чавунно-ливарному зараз уночі, а залізничники зранку мають захопити вокзал. Тоді підемо у місто на Центральний майдан, де були барикади. Там зформуємо тимчасовий уряд і чекатимемо, поки надійде підмога — робітники з околишніх заводів, а може й селяни.

Неволін подумав і ще запитав:

— А як салдати?

— Остряніков за свій полк ручиться. На перший час і цього досить. Решту роззброїмо...

 Абрам все ще стояв мовчки, підтримуючи за руку Шуру. Нарешті він ступив наперед і, даремно ховаючи в голосі нерішучість, промурмотів:

— Значить, остаточно вирішено... А чи не попсуємо справи завчасним виступом?

Хоменко прикро відказав:

— Передучора і вчора були вже арешти. Заарештовано навіть кількох членів Ради. Якщо ми завтра не почнемо, вони почнуть.

Шуру раптом наче щось штовхнуло: вона рішуче підступила до Неволіна і взяла його за руку:

— Я піду з вами... Мені треба,— додала вона на заперечливий рух Неволіна.

Вона уже була під владою однієї ідеї, і жадні намовляння не могли її спинити. Неволін так і зрозумів і тільки знизав плечима:

— Ну, тоді ходім швидше, бо ніч іде.

Ішли темними неосвітленими вулицями. Під ногами рипів сніг, і Шура відчувала, як щось тремтить і боляче рветься в серці. Наче йшла до якоїсь неминучої прірви, що й страхала і одночасно вабила до себе. Тільки вже коли наблизилися до заводського району, не витримала і хрипко спитала:

— Де зараз Степан?

— Урядний? — машинально перепитав Неволін.— Він зараз на заводі за коменданта оборони. Там побачите.

Абрам і Ашарія давно вже пішли вперед. Шура йшла мовчки, скорботно замислившись, а Неволін, зайнятий своїми думками, теж не переривав мовчанки. Тільки коли за рогом вулиці темною масою підвелися заводські корпуси, Неволін заспішив:

— Так ви справді хочете на завод? Ну, гаразд, я вас зараз заведу, а мені треба на механічний, там зранку збиратимуться резерви.

Біля заводської брами зустріли патрулі, але впізнали Неволіна і привіталися. Він сказав їм:

— Оцього товариша проведіть до коменданта. Це сестра-жалібниця до санітарного пункту.

Потім спитав:

— Ну як у вас? Спокійно?

Один із робітників посміхнувся:

— Допіру проїздило тут три козачки. А як побачили нас — і ходу. Наче снігом замело.

Неволін сумно подумав:

— Дали ходу, щоб повідомити. А на ранок інші прийдуть...

Робітники повели Шуру двором до цехів. Темний неосвітлений двір лежав сторожкий і мовчазний. Тільки іноді чиїсь кроки рипіли снігом, і в сутінках ледве намічалася примарна мовчазна постать робітника.

В глибині двору на майданчику між цехами горіли два смолоскипи і своєю червоною мерехтливою загравою освітлювали купку робітників. Серед них промайнуло чиєсь знайоме до болю обличчя, і щось штовхнуло Шурі у груди.

— Товаришу коменданте,— покликав патруль.— Ось товаришка на санітарний пункт.

Степан повернувся й пильно придивився до Шуриного обличчя. І враз од несподіванки здригнувся, а Шура мовчки стояла, тремтіла всім тілом і не наважувалася ступити вперед. І, тільки коли робітники віддалилися, прошепотіла пересохлими губами:

— Стьопо!

І, коли він підбіг, безсило похилилася на його плече і, майже втрачаючи притомність, прошепотіла на вухо:

— Я вагітна...

Негодяна груднева ніч тривала довго і невблаганно. Різкий вітер гудів у високих заводських димарях, крізь розбиті вікна вдирався в цехи і все запорошував білим

крихким снігом. У заводській їдальні засідав штаб оборони. Довгі години чекання деморалізуючи впливали на робітників, і вже чулися голоси, що даремно вони зібралися сюди, що тут їх як курчат перелапають голими руками.

Як завжди хвилювався Семен Гуля і вже жалкував, що ув'язався за молоддю і тепер потрапив в очевидну небезпеку.

— Моя думка, товариші, відкласти на день-два, щоб краще зорганізуватися. Поки темно, розійдемося безпечно по домах.

— А вдома вже, мабуть, чекають на тебе. Не так заарештують, як шкода зброї. Останню заберуть,— заперечив один робітник.

Гуля радісно ухопився за причіпку:

— Револьвери можна поховати на заводі. Ще краще. Як що, просто сюди, а тут тобі цілий арсенал напоготові.

— Товариші, ви своєю панікою губите революцію,— не витримав Ломанідзе і скочив на ноги, хоробливо блищачи чорними палкими очима. На сьогодні призначено виступ салдатів. Вони нам ніколи не подарують, якщо ми їх зрадимо.

— А чи ж виступлять вони?—не здавався Гуля.

Тоді скочив на ноги рудий Сашко Хоменко:

— Товариші! На який же ляд ми тоді збиралися? Дурника строїти? Та тепер уже однаково. Завод певно очеплений шпигами, і вже ніхто з нас не прослизне. Хочеш під арешт іти, скажи просто, а других збурювати нема чого.

Розпачлива промова Хоменка вплинула на робітників. Гулю примусили замовкнути і заприсяглися боронитися до останньої можливости.

Ашарія тимчасом питав Ломанідзе:

— Ти певний, що салдати виступлять?

— Мусять виступити, інакше революція загинула.

Підійшов Неволін:

— Ви про що?

— Ви певні, що салдати виступлять? — знову запитав Ашарія. — Я наперед ручуся, що наш полк не рушить з місця.

— 205-ий обіцяв виступити. Він з Остряніковим тримає контакт, — кивнув на Ломанідзе Неволін. — Потім підійдуть резерви з механічного. Михаїл приведе.

Ломанідзе хвилину подумав і сказав:

— Нащо балачки. Я зараз сам піду в касарні, бо все одно скоро розвиднятиметься...

— Міко! — спробував зупинити його Ашарія, але Ломанідзе рішуче насунув на брови папаху і вийшов з їдальні. Він зараз був охоплений одною думкою швидше дістатися до касарень і на власні очі пересвідчитися, що все йдеться гаразд, на власні очі побачити, як полк, наїжачений багнетами, у повному ладі, вирушає крізь браму на вулицю. Бо він добре усвідомляв, що від виступу салдатів залежатиме багато, якщо не ввесь успіх повстання. Інакше катастрофа, інакше загинуло все, і тоді почнеться жорстока розправа, помста самодержавної влади за те, що її примусили так довго тремтіти перед революцією...

Нічний холод трохи освіжив йому гарячу запалену голову. І, підходячи до касарень, він прискорив ходу, обмислюючи, як краще непомітно викликати Острянікова. Вже біля самих косарень 205-го полку він зменшив ходу і пішов обережно, намагаючися ступати на протоптану стежку, щоб сніг не рипів під ногами.

Біля брами касарні він побачив збройну варту, і під світлом ліхтаря раптом впали в око незнайомі білі околички кашкетів замість їхніх червоних. Щось йому затремтіло в грудях, і він інстинктивно ступив назад і заховався за під'їздом сусіднього будинку.

 Хвилину він мовчки переводив дихання, але невідомість і передчуття нещастя мучили його. Пригадав, що касарні можна обійти з другого боку, сусідньою вулицею. І тихо, наче кішка, ступаючи битою стежкою, прослизнув у провулок. Хвилин за п'ять він обережно вже підходив з другого боку. Але тут виступ брами зовсім затуляв ліхтаря, і він нічого не бачив, крім темної злитої купи людей.

Поки він стояв, вагаючися, не знаючи, на що зважитися, з боку, з темного під'їзду напівпідвальної бакалійної крамниці, де часто відбувалися засідання військової організації, хтось гукнув до нього.

Одним рухом він стрибнув у під'їзд, і чиясь рука, схопивши його за рукав, потягла за собою у льох. Коли зовнішні двері позаду грюкнули, засвітився сірник, і при слабому мерехтливому світлі він пізнав Острянікова і ще кількох салдатів з 205-го полку. Їхні похмурі обличчя сказали йому все, і розпачливо, швидше з інерції, він спитав:

— Усе пропало?

Остряніков рівно, наче байдуже, говорив:

— З вечора оточили касарню. Якийсь стрілковий полк допіру прибув до міста ешельонами. Усіх роззброїли. Краще, сами повіддавали рушниці. Уже почали заарештовувати усіх членів організації... А що чути у вас?

Ломанідзе мовчки похилив голову, і глибокий пекучий розпач огорнув його.

Тимчасом на заводі про всякий випадок готувалися до оборони. Тут уже зібралося кілька сотень робітників, здебільшого члени бойових дружин. Але, крім револьверів і саморобних бомб, тільки десятка півтора були озброєні рушницями. Передбачалося, що коли салдати активно й не виступлять, то вони передадуть робітникам свою зброю. Ашарія, не дочекавшися Ломанідзе, пішов сам у розвідку, а Степан разом з іншими чле-

нами бойового комітету готував плян оборони. Сподівалися, що урядове військо спробує взяти завод штурмом, а тому Степан усіх озброєних револьверами і бомбами розташував по цехах горішнього поверху і на водотягу, а тих, хто з рушницями — в ливарному цеху у дворі, щоб стріляниною зустріти салдат, коли вони уже вдеруться у двір.

Надворі уже починало розвиднюватися, коли на завод прибігли Ашарія з Ломанідзе і кілька робітників з механічного. Ашарія нічого не сказав робітникам про невдачу з салдатським виступом, та й не було коли, бо вже майдан перед заводом почало оточувати військо. Командування вирішило заподіяти головного удару ливарному заводові, справедливо розраховуючи, що поразка робітників на ливарному внесе паніку в робітничі лави, і тоді легко можна буде взяти й головну твердиню революції — механічний завод.

У кінці майдану вже гасали козаки, не наважуючися наближатися до заводу. Почала надходити піхота — свіжі стрілкові частини, що вночі прибули до міста.

Урядове військо стало на майдані в каре, і між чотирикутниками рот робітники побачила два темних тіла тридюймовок. Очевидно, командування передбачало не зупинятися й перед вживанням крайніх заходів.

Різкий металевий звук сурми прорізав ранкове морозне повітря. На середину майдану вийшов офіцер з сурмачем і махнув рукою, закликаючи до переговорів. Коли в горішніх вікнах заводу з'явилося кілька робітників, офіцер голосно і коротко, по-військовому, запропонував скласти зброю і здатися, запевняючи, що тим, хто добровільно здасться, нічого не буде.

— Командування дає вам на обміркування 15 хвилин.

Сказавши ці слова, він повернувся і пішов до розташування війська. У горішніх цехах почали радитися.

 Вже бачили, що годі сподіватися на допомогу з боку салдатів, і ця самотність в оточенні ворожого війська у багатьох одбирала всяку охоту до боротьби. Вже чулися голоси, що на цей раз краще скоритися і не приносити даремних жертов.

Сашко Хоменко, спостерігаючи настрій робітників, мовчки кусав собі губи.

Нарешті він не витримав:

— Так ви не від того, щоб здатися? А ви подумали, що з вами зроблять? Аджеж участь у збройному повстанні — це смертна кара або каторга. А про мене, хоч і здавайтеся, тільки виходьте геть з заводу. А ми залишимося. Краще загинемо під руїнами, ніж здамося на поталу ворогові...

Багатьох переконали ці слова. Навіть Семен Гуля, що вже охотився до здачі, промурмотів щось і рішуче одійшов від вікна. А все ж чимало знайшлося таких робітників і здебільшого студентів, що воліли краще не наражатися на небезпеку і здатися.

Внизу робітники розчинили заводську браму, і чималий гурток тих, що вирішили здатися, висипав на майдан і темною купкою на білій скатертині майдану попростував до урядового війська. І зразу ж робітники, стежачи за ними з горішніх вікон заводу, побачили, як з-за сірих шерегів війська вибігли довгополі чорні шинелі поліцаїв і оточили гурток безборонних. Навколо загасали на конях козаки і заарештованих швидко погнали до майдану.

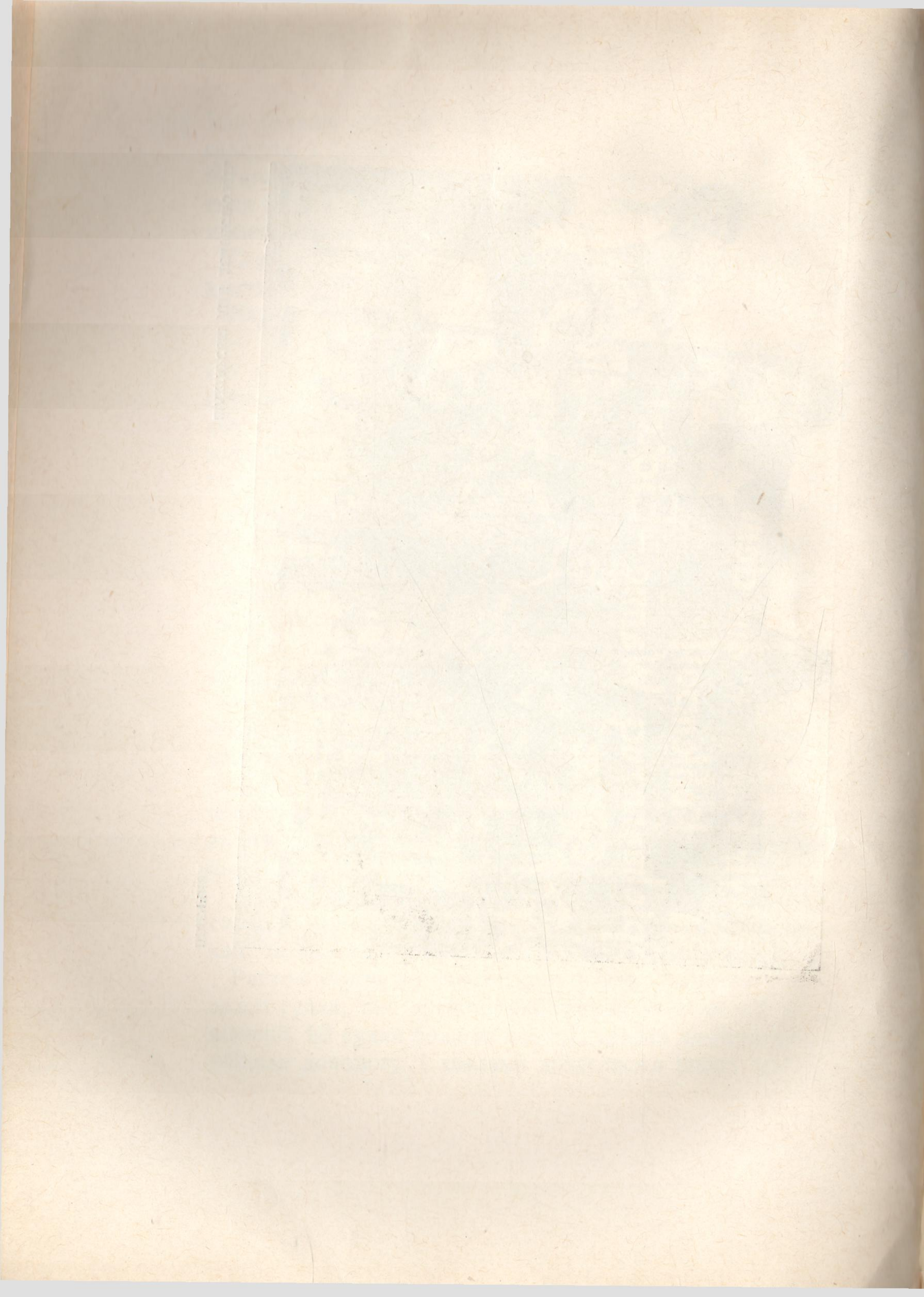
— Бачите, як слуги самодержавства тримають своє слово, — прикро сказав Хоменко, показуючи робітникам, як заарештовували їхніх товаришів.

Раптом скрізь по заводському району заревли тривожні гудки, такі знайомі робітникам за ці місяці революції. Ці гудки били на сполох, гукали до боротьби, обіцяли допомогу. І хвилями донеслися з інших райо-

НІМЕЧЧИНА

ШАХТАРСЬКІ ДІТИ ДЕМОНСТРУЮТЬ

нів міста одвітні гудки. Товаришів почули і гудками давали знати, щоб ті трималися, бо допомога близько.

Військове командування правильно зрозуміло відповідь робітників на ультиматум. Чотирикутник піхоти трохи відступив назад, і біля гармат заметушилися гармаші. Несподівано два гулких удара струснули морозним повітрям, і два гарматні зі скреготом понеслися на завод. Ударили в браму, і два стовпи пилу і дрібного каміння знялися вгору. У відповідь затріщали револьверні постріли з вікон, і кілька ручних бомб впало біля заводу на майдан і зарилися в сніг без вибуху. Але револьверні постріли за віддалю не шкодили салдатам, а гармати раз-по-раз вибухали подвійним ударом, і їм відгукалися в заводі вибухи гарматнів.

Ашарія, спостерігаючи бій з водотягу, раптом запитав:

— А де товариші з рушницями?

Степан пояснив:

— Я їх розташував у ливарному цеху... на випадок як салдати увірвуться у двір.

Ашарія схопився за голову, а Ломанідзе хрипко вигукнув:

— Ішак ти, а не комендант. Та ми б з рушниць перестріляли звідси їхніх гармашів...

Сходцями прибіг на водотяг робітник і повідомив, що пострілами з гармат розбито правий корпус. Одного робітника вбито і кількох поранено.

На майдані тим часом військо перешиковувалося. Каре розгорталося в довгі розстрільні. І раптом, наче почали дерти полотно, затріщали дружні сальви салдатських рушниць. Злива металю полетіла на завод. Кулі били по вікнах, ковиряли стінки заводу, бджолами дзижчали в цехах.

Ашарія востаннє озирнув сірий похмурий обрій, наче шукаючи допомоги, і враз побачив щось і не міг стримати радісного вигуку. Сусідні вулиці раптом захрясли людом, вдарили в око червоні прапори, і Ашарія, перегнувшися через бильця, гукнув униз:

— Допомога з механічного йде . , .

І одразу ж десь з боку почулася часта стрілянина, вибухи бомб і грізний гомін гнівної юрби.

Військо на майдані не розгубилося. Віялом сипонули козаки, заскокуючи в бічні провулки, а довгі розстрільні, як на шарнірах, повернулися, засипаючи кулями робітничу допомогу.

Робітнича колона не витримала вогню. Уже знали, що салдати не виступили. Мало було зброї, а саморобні бомби, невміло наладовані, тільки шипіли й не вибухали. Передні шереги робітників завагалися. Паніка передалася в кінець колони, і раптом колона повернулася і, мішаючи лави, кинулася розпорошеними купками розгублених людей. Тоді з бічних провулків виринули козаки і з голими шаблями чвалом погнали за втікачами.

Це бачили згори з водотягу і зрозуміли, що це кінець. Далі ставити опір було б божевіллям.

— Так що? Здаватися? — глухо запитав Ломанідзе, майже з плачем озираючися на товаришів.

— А що поробиш, — так само глухо озвався Хоменко. Тверезість взяла гору над його запалом, і він бачив усю безнадійність дальшої боротьби.

Тоді Неволін запропонував:

— Товариші, загибель заводу ще не є загибеллю революції. Треба нашим активістам рятуватися, щоб не потрапити до рук шпигів. Бо нам уже ґарантована петля.

Тимчасом гарматні вибухи глушили, не вщухаючи. Завод здригався від вибухів, і з контори, де містився санітарний пункт, доносився стогін поранених. Неволін

розпачливо махнув рукою, і за хвилину над водотягом поволі звівся вгору білий прапор. Робітники просили миру. Стрілянина припинилася.

Абрам, як парляментер, вийшов з білим прапором за браму, і до нього підійшли офіцери. Старший командир, полковник, згоджувався прийняти здачу і обіцяв, що тих, хто здасть добровільно зброю, не буде заарештовано. І хоч робітники знали ціну обіцянкам прислужників самодержавства, все ж зідхнули наче з полегшенням.

Тимчасом на заводі ховали зброю. Знали, що напевне будуть заарештовані і, може, не побачать більше заводу, але не сила була віддавати ворогові свою зброю. Може, ще здасться товаришам, коли знову прийде слушний час. А Неволін, Хоменко, Абрам, Ашарія, і Ломанідзе і ще кілька товаришів лагодилися тікати, бо знали, що їм не пройти крізь кільце шпигів. Позаду ж заводу садками і подвір'ями була надія непомітно зникнути.

Перед тим, як піти з заводу, Степан забіг до контори, Шура мовчки перев'язувала робітника і, побачивши Степана, підбігла до нього.

— Здаємо завод, — крізь зуби сказав Степан, і сльози безсилого гніву заблищали йому на очах. — Не сила була. Салдати зрадили нас, а допомогу з механічного розбили...

— Стьопо, рідний, — якось безпорадно вирвалося в Шури. — А як же ти? За збройне повстання смертельна кара...

— Ми тікаємо перед здачею. Не турбуйся за мене... — І раптом схопив її голову в обійми, обпік її губи шаленим гарячим поцілунком і вибіг з контори.

Біля брами стояли кільцем салдати і поліцаї, а цивільні перебігали очима по робітниках, що по одному виходили через хвіртку, і шукали своїх жертов.

 Начальник охранки скоро командував, ловлячи знаки шпигів:

— Ліворуч! Праворуч! Просто!

І ті, що йшли ліворуч або праворуч, проходили крізь каре салдатів і були вільні. А тих, що йшли просто, затримували. Коли, кутильгаючи, проходив Семен Гуля, козак, що стояв верхи, вдав, що замахується нагаєм, і глумливо сказав:

— І ти, ста ий, туди ж? Ну шо, добився волі?...

Після звільнення заводу і ретельного трусу по цехах заарештованих оточили козаки і погнали до в'язниці.

МАЙКЛ ҐОЛД

ХИМЕРНИЙ ПОХОРОН У БРЕДДОКУ

Слухай жалібні барабани химерного похорону.
Слухай повість про химерний американський похорон
У місті Бреддоку, в Пенсільванії,
Де сталеварні живуть, як бридкі дракони,
вижираючи людину, землю й небо,—
Весна. Заблукала весна, перелякана дитина,
в країні крицевих почвар,
І Ян Клепак, величезний усміхуватий чех, по
дорозі на роботу о шостій рано
Бачить пучки яскравої трави на горбку проти
річки й сливові дерева, повиті диким білим
цвітом.
Й коли він, напівголий, заллятий потом,
пудлінґує, — біс біля сірчастого озера,—
Сливове дерево зм'якшує його серце,
Зеленотравні спогади набігають і зм'якшують
його серце,
І він забуває бути твердим, мов криця, він
пам'ятає тільки перса

Своєї дружини, дрібний сміх своєї дитини, і, як
люди співають, коли вони п'яні й щасливі,
Він пам'ятає корови й вівці, й веселих селян,
і села й лани соняшної Чехії.
Слухай жалібні барабани химерного похорону.
Слухай повість про химерний американський
похорон.
Прокинься! прокинься! Ян Клепак, печі ричать,
мов тигри,
Багаття борсається під стелю, як скажені жовті
тигри по своїй клітці.
Прокинься! вже десята година й наступна купа
скаженої летючої криці має влитись до твого тигеля.
Прокинься! прокинься! бо порепана підважня
тріщить в одному з цих пекельних казанів.
Прокинься! прокинься ж! бо тепер підважня
трісла й криця ремствує й біжить підлогою,
мов божевільний, що втік,
Прокинься! О, сон скінчився й криця проковтнула
тебе назавжди, Ян Клепак!
Слухай жалібні барабани химерного похорону.
Слухай повість про химерний американський
похорон.
Три тонни криці держать у своєму серці кістки,
м'ясо, м'язи, нерви, мозок і серце Яна
Клепака.
Вони держать спогади про зелену травицю й вівці,
сливові дерева, дитячий сміх і соняшні чеські
села.
І директори сталеварні дарують величезну труну з
криці й останки людини вдові Яна Клепака,
Й на величезній плятформі його везуть тепер
до величезної ями на цвинтарі,
Й вдова Яна Клепака й два друзі їдуть у повозі
за купою криці, що держить Яна Клепака,

Й вони ридають за стінками повозу й оплакують
м'яку людину, забиту твердою крицею.
Слухай жалібні барабани химерного похорону.
Слухай повість про химерний американський похорон.
Ось троє мисленників мислять химерні думки
на цвинтарі.
„О, я нап'юся й буду вічно п'яний, я ніколи не
одружуся з жінкою й не буду батьком
веселій дитині,
Я забуду все, я буду нічим віднині,
Життя — брудний жарт, як Янів похорон!"
Один з друзів міркує на солодко-пахучому цвинтарі,
Коли важниця спускає три тонни криці, що держать
Яна Клепака.
Слухай барабани химерного американського похорону!
„Я пратиму шмаття, я митиму підлоги, я буду
потаскуха за полтиник, але мої діти ніколи
не працюватимуть на сталеварні!"
Жінка Яна Клепака міркує, доки землю насипають
над величезною труною криці,
У весняному сонцесяйві, у м'якому квітневому
повітрі.
Слухай барабани химерного американського похорону!
„Я зроблю себе твердим як криця, твердішим,
Я прийду колись і зроблю кулі з Янового тіла
і влучатиму ними в серце тирана!"
Другий з друзів міркує, слухач,
Той, що слухав жалібні барабани химерного
похорону,
Що слухав повість химерного американського
похорону,
Й повернув лютий, немов пекельний казан, де
зламано підважнею.
Слухай жалібні барабани химерного похорону.
Слухай повість про химерний американський похорон.

І. КУЛИК

НАРОДЖЕННЯ ГЕРОЯ

РЕПЛІКА 1

Ви знову помилились. Я не про останній роман Юрія Лібединського. Про нього писалося надто вже багато, його критикували гостро і не завжди правильно. Елементи індивідуалістичного психологізму в романі Лібединського — явище неґативне, і культивувати його в пролетарській літературі не слід. Діялектику в цьому романі автор пристосував не за Марксом, а за Геґелем — друга вада роману. Та все це не дає ще достатніх приводів цькувати цього безперечно пролетарського письменника й ставити над ним „хрест", забуваючи, що він дав, крім „Рожденія героя" — такі чудові речі, як „Нєдєля" і „Комісари". А треба ж визнати, що критика останнього роману Лібединського надто скидається саме на цькування, самий цей невдалий твір дехто намагається використати й для того, щоб скомпромітувати керівництво РАПП'у, а воно хоч і підтримало нерозважно той твір, так визнало ж свою помилку, і зовсім нема підстав закидати йому особливу прихильність до індивідуалістичного психологізму.

Та все це між іншим, я обіцяв говорити не про „Рожденіє героя" Ю. Лібединського, і коли згадую про цей твір, то тільки для того, щоб зазначити, що основної його хиби критика й не помітила. Саме — що в ньому ж нема н а р о д ж е н н я г е р о я — героя кляси - переможця й будівника за доби соціялістичного наступу.

А скажіть, є він у вас, у вашому незакінченому романі, що про нього ви мені з такою гордістю, з таким захопленням звірилися? Чи виводить, чи показує цього героя та його народження у ввесь його велетенський зріст хоч будь - який твір української пролетарської літератури?

Ми часто скаржимося, що навіть громадянська війна й героїчне минуле Червоної армії не знайшли свого достатнього відображення у художній літературі. Не дурно ж це зазначала і редакція „Комуніста" і ЛОЧАФ. Це справедливий закид. Та ще більше підстав є докоряти українській революційній літера-

 турі в тому, що вона не зуміла відчути і знайти героя наших творчих буднів, спостерігати й відобразити в адекватній художній формі його народження. Бо про нього ми маємо в своєму активі значно менше, ніж про героя громадянської війни.

Справді, хто має правити за героя в вашому романі (може, це й не гаразд, що я розкриваю ваші пляни, доки ви ще не закінчили роману, та я ж не називаю вашого ймення)? Інтелігент, службовець, син клясово-чужих нам батьків, які втекли за кордон з білими. Ви дуже поглиблюєтеся в його психологію й даєте справді зворушливу картину його страждань, що їх спричинила ота колізія — родинні зв'язки й почуття обов'язку перед революцією. Іншими словами, це проблема „інших", що її ви ставите, та не розв'язуєте. Ця проблема останнім часом взагалі цікавить декого з українських пролетарських письменників. Лише цими днями я повернув молодому поетові, членові ВУСПП'у, його поему — „Рекомендовані листи", що в ній також ставиться ця проблема на дещо іншому матеріялі. Саме його герої — комсомольці - переростки з „інших". У тій поемі також повно психологізму й теж нема розв'язання проблеми, читаєш цю річ і почуваєш, що автор сам у сліпому закуті й не бачить з нього виходу.

Ви нервуєтесь, невже, мовляв, не можна вже писати про інтеліґенцію та її переживання, невже не варта уваги проблема „інших"? А невжеж, відповім я вам теж запитанням, нема у нас гостріших, актуальніших проблем? І, крім того, надто це велика для нас розкіш — ділитися з читачами своїми власними сумнівами. Читач вимагає від письменника — і має до того всі підстави — чіткого поставлення й висвітлення тих проблем, які цікавлять його, масового пролетарського читача, насамперед. І він вимагає, той читач, маючи до цього ще більше підстав, щоб художній твір наштовхував читачівську думку на розв'язання тих проблем, давав перспективи, не обмежуючись однією констатацією сучасного стану речей. А писати про інтеліґенцію... Чого ж, слід писати й про інтеліґенцію, пролетарська література повинна мати широкий діяпазон і охоплювати нашу дійсність у всій її барвистій різноманітності, малювати буття всіх шарів суспільства.

Скажімо, роман Н. Забіли „Тракторобуд“ — твір корисний, він висвітлює проблему технічних кадрів, проблему перевиховання радянської інтеліґенції, насамперед молоді, в процесі нашої соціялістичної реконструкції. Можна навіть не надто суворо судити стиль авторів, адже це перша велика прозова річ молодої письменниці. Але вже тут потрібне застереження. У тій частині роману, що її мені довелося прочитати — що її й ви прочитаєте у ч. 7 — 8 „Гарту“ — фігурує покищо виключно інтеліґенція, самі лише інженери, техніки тощо. А я (та й кожний з нас напевне) не можу собі уявити Тракторобуд без його непосереднього будівника і творця — без робітника. І дуже доведеться шкодувати за цей роман, якщо автор не виведе, не покаже на ввесь зріст героя-робітника Тракторобуда, не здолає відобразити його психологію так само докладно й по но, як намагається Н. Забіла відобразити психологію технічної інтеліґенції. Бо тоді мимоволі напрошуватиметься епіграф з некрасовської „Желєзной дорогі“: — „Папаша, кто строіл ету желєзную дорогу? — Інженери, душечка“ (цитую з пам'яті). Не поспішайте обрюватись, ми й на думці не маємо знижувати значення нашої радянської технічної інтеліґенції, ми тільки не хочемо в жодному разі припускати зниження ролі ведущої кляси, кляси творця й диктатора — пролетаріяту. І ми хочемо, щоб психологію цієї кляси наші письменники вміли описувати незгірше за психологію інтеліґенції. Ми хочемо, щоб в українській пролетарській та революційній літературі народився нарешті справжній герой нашої соціялістичної доби — пролетар.

Покищо ми його в нашій літературі зрідка здибуємо. Досі я спинявся на творах, що їх читач ще не знає, бо в цих творах, саме тому, що вони „найновіші“, може, найвиразніше позначаються тенденції не помічати, іґнорувати того героя та його народження. Та хіба серед тих творів, які нещодавно вийшли на ринок, нема присвячених виробничій тематиці, робітництву? Такі твори, на щастя, в нас є, та вже побіжний їх розгляд доводить, що не все у нас тут гаразд.

 Можна було б і не покликатись на такий твір, як вміщена в ч. 6—7 „Нової Ґенерації“ п'єса Л. Недолі „Хороба“. То був би обурливий наклеп на пролетарську літературу, коли б ми цю шкідливу, неписьменну й антипролетарську писанину зарахували до зразків пролетарської літератури. Слинявий Любота, що лякається поганої міщанки-жінки, коли вона загрожує „пропечатати“ його в газетах, Любота, що з усього комплексу партійних проблем його цікавить виключно національне питання (суті якого, до речі, не розуміє автор п'єси),— оця мокра ганчірка Любота навіть не карикатура на партійного активіста; за такого „героя“ залюбки й радісно ухопиться клясовий ворог саме для дискредитації партії й керованого від неї колосального національно-культурного будівництва. Не згадуючи вже за інші якості „твору“ Недолі, вміщення його в „Н. Ґ.“ свідчить водночас про сумну, та, на жаль, логічну еволюцію недавніх ліво-інтеліґентських попутників і про недостатню пильність наших органів політичного контролю.

В жодному разі не можна ставити поруч Недолиної писанини твір, що до нього ми оце переходимо— роман О. Копиленка „Визволення“. Слід, безперечно, вітати той факт, що О. Копиленко перейшов до робітничої тематики. Також не викликає сумнівів бажання авторове дати справжнього героя, робітника-винахідника, показати й тип нової жінки, що визволяється від старого зашкарублого побуту. Проте авторові не пощастило виконати свого завдання. Його герой стоїть понад масою, намагається надто далеко перегнати масу—пролетарську масу,—в результаті маємо літературну ілюстрацію до геніяльно влучного визначення т. Сталіна: намагаючись бігти попереду мас, герой від них відривається, а це ж не менша вада, ніж, плентаючись у хвості мас, відставати від них. Причини такого казусу цілковито ясні. Автор не знає робітничого побуту, не усвідомив справжніх завдань пролетаріяту за нашої доби, його герой (як і героїня) вигаданий і неприродний. Очевидно, одного щирого бажання не досить для того, щоб дати справді пролетарський художній твір.

„Крила“ В. Кузьмича справедливо вважаються за

один з найкращих романів, що їх дала за останній час пролетарська література. Цей роман розгортає докладну картину соціялістичного будівництва й творче напруження дійових осіб у боротьбі з труднощами та шкідниками, що стоять на шляху цього будівництва. Проте й цьому романові цілком справедливо закидала марксистська критика низку поважних вад. І коли ми уважно розглянемо основного героя роману — Костенка, то пересвідчимося, що в ньому химерно сполучається чисто - інтеліґентська невростенічність, навіть гістеричність, із сухою схематичністю, далекою від живого повнокровного типа справжнього героя нашої доби, представника пролетаріяту.

Я не спиняюсь на інших останніх творах пролетарської літератури з подібною ж тематикою. Серед них є і дуже цінні, особливо в драматургії. Та більшості тих кращих творів притаманна спільна хиба: герої в них неживі, часто - густо це ходячі схеми, щедро наділені основними якостями й характеристичними рисами своєї кляси, але позбавлені будь - яких власних якостей, що відрізняли б їх одне від одного. Отже — ви правильно підказуєте мені — в останніх творах нашої революційної і пролетарської літератури ми ще майже не маємо синтези „живої клясової людини“: коли вона „жива“ — тоді вона не клясова й навпаки, вона схематична й не жива, коли авторові щастить втілити в неї цілком виразно клясові ознаки. Це не значить, що ми не маємо щасливих винятків. Я, наприклад, за такі винятки вважаю останні колгоспні новелі Костя Гордієнка, зокрема його „Повість наймита“, де авторові пощастило дати справді живих і справді характерних представників колгоспної маси, вчорашніх визискуваних глитаями наймитів, сьогоднішніх будівників соціялізму в сільському господарстві. Це вже натяки на „народження героя“ (і героїні — типи жінок - колгоспниць особливо удатні в К. Гордієнка); є окремі подібні натяки й у творах, присвячених індустріяльній тематиці, та лише натяки, нічого значнішого я не наважився б навести.

Ви, здається, ладні вже приписати мені песимістичний погляд на перспективи української пролетарської літератури: не поспішайте з висновками. Бо те, що я вище

 кваліфікував як натяки, я розглядаю сам як **докази** того, що наша пролетарська література здатна, а значить і зможе подолати основн вади у спробах змалювати героя доби. Для цього треба перш за все усвідомити, в чому коріння тих вад.

Не важко зрозуміти, чому психологія інтеліґенції краще дається нашим письменникам аніж психологія пролетаріяту, чому спроби дати „живого“ героя-робітника часто густо призводять до того, що автор прищеплює цьому своєму героєві саме рис, характеристичних для хорого неврастеніка-інтеліґента. Революційні письменницькі кадри недостатньо швидко поповнюються пролетарськими силами з виробництва, тут дається в знаки недостатньо розгорнена масова робота навіть пролетарських літературних організацій. А кваліфіковані кадри письменницькі, цілком природно, краще знають саме інтеліґенцію та її побут, не зв'язані з пролетаріятом у повсякденній роботі.

ІВАН ЛЕ

МАСОВА РОБОТА ВУСПП

Доповідь на 1-му пленумі Ради ВУСПП'у 20/V 1930 р.

Товариші, склалося так, що до найважливішої, до найвідповідальнішої роботи ВУСПП'у, саме до практичної роботи, яку ми вели, — пленум поставився не досить серйозно. Доповідь про масову роботу ми відклали на останній день, коли пленум майже роз'їхався, і лишилися тільки ті члени його, які здебільшого працюють у Харкові.

Мені доведеться говорити коротко, тезами.

ВУСПП став на допомогу комуністичній партії в проведенні нею в життя неухильного курсу на індустріялізацію країни й реконструкцію всього народнього господарства. Ми беремося допомагати в цім партії засобами, якими орудує наша організація, а саме, засобами літератури.

Пролетаріят СРСР, отже й України, напружує всі сили, щоб перебороти труднощі соціялістичної пере-

будови життя. Ми є свідками нечуваного в історії людства процесу, в якому повинні брати і беремо належну нам долю участи. Суцільна колективізація, ця реконструкція сільського господарства, що її поставила наша партія на чергу дня, ліквідуючи на цій базі куркульню як клясу — це величезне й почесне завдання партії теж не може пройти повз нас. А справа ця не легка.

Ми маємо погану спадщину від старого, царського уряду. Чим вона погана, не буду вам усього говорити, бо це знає й піонер: тут і засоби виробництва й грабіжницька експлуатація природних багатств, обумовлена капіталістичною конкуренцією, низький рівень техніки, загальна темрява, національний гніт і все інше, що ім'я йому безкультур'я. Колишня Російська держава дбала за те, щоб якнайміцніше тримати своїх, так званих, „верноподданных" в темряві, в невігластві, культурні ж цінності вироблялися й служили одній поміщицько-дворянській клясі. Многомільйонному „верноподданному" будувалася церква — це основне кермо гніту і темряви. Ми мали широчезний релігійний фронт, організацію, так би мовити, духовної кастрації людства. Ця організація була єдиною і монопольною господинею народньої освіти. Нижчі школи, школи для пролетаря, особливо для селянина — церковні школи, це були своєрідні церковні „фабзавучі". Ми, на жаль, не маємо в руках статистики. З неї видно, що ми мали в декілька разів більше церковних „культурних організацій" за школи інших відомств. Та й школи тих відомств не були позбавлені постійного протекторату релігії, навіть вищі школи. Нам доводиться все це замінити в умовах майже 80% селянського населення, тобто маси, яка в цілому своєю ідеологією не була споріднена з пролетарською ідеологією. Пролетаріят зумів повести бідняцько-наймитські шари селянства за собою, зумів охопити ці шари своєю ідеологічною сіткою. Нам доводиться не лише економічно зміняти лад, але й психологію людини перероблювати.

Процес культурного зростання мас, як говорив учора Микола Олексійович Скрипник, відстає від економічного зростання країни. Сто мільйонів селянства — це вантаж. Селянство своїм консервативним світосприйманням тяжить над нашим культурним процесом.

13 років революції на багато змінили обставини. Вже на сьогодні шляхом величезної роботи, проробленої пролетаріятом у культурній справі, ми маємо той факт, що навіть найтемніші середовища селян тягнуться до справжньої культури в пролетарському розумінні цього терміну. Щождо широких робітничих мас, то цей потяг до культури на сьогодні можна розглядати як культурний рух за опанування пролетарської культури. Яких же ресурсів, і людських і всяких інших, треба, щоб цей рух не лишити без відповідного проводу, керівництва !..

Національна політика партії призвела до того, що колись пригнічені нації тепер з шаленою жадобою, з колосальним розмахом беруться до національно-культурного будівництва в своїх країнах, і це культурне будівництво треба пролетаріятові (так саме ставить партія) охопити, взяти в свої руки керівництво ним, надати йому свого загального соціялістичного ідейного змісту. Ось у чому полягають завдання партії, де ми мусимо, як літературна організація їй допомагати.

Звичайно, і партія і радвлада мають свій апарат, що зобов'язаний провадити політичну і культурно-освітню роботу в країні. Нам, як літературній організації, не випада перебирати на себе цих функцій. Та ми так справи і не ставимо. Це було б смішно. Але все ж таки в культурно-освітніх справах літературно-громадські організації відіграють не малу ролю. Література, ідеологічна надбудова, відіграє чи не переважну ролю перед іншими формами мистецтва, керівну ролю в справі освіти. І літературні організації, оскільки вони не тільки літературний цех, а громадські організації, про цю справу не повинні забувати.

ВУСПП основним своїм завданням, основним принципом існування своєї організації ставить масову роботу. Цю роботу ми поділяємо на такі два основних моменти: перший момент — це виховання мас, взагалі культурне виховання мас. І другий момент — це виховання наших літературних кадрів.

Щодо виховання мас. Ми знаємо історію цієї справи. Ми знаємо історію часів 1924-25 р.р., коли існувало так зване „плужанство", коли існували літературні організації з квитками, з членськими внесками (тоді існувало й „гартянство"). Після невдалого запровадження

масовізму плужанством навіть слово „плужанство" перейшло до нас як образливий епітет, а я пам'ятаю часи 1926 - 27 р.р., коли це слово вживали, як якесь опудало в літературнім житті.

На сьогодні ж, товариші, нам потрібне, широке охоплення робітничо - селянських мас своєю керівною роботою. Сьогодні ми не боїмося слова „плужанство", бо сьогоднішій масовизм абсолютно нічим не буде подібний до того „плужанства", яке тепер уже лишилося історичним спогадом.

І все ж таки, провадячи оцю масову роботу, ми не повинні перебирати функції культвідділів профспілок тощо. Я тому це кажу, що далі я переходитиму до моїх поглядів на масову роботу, в яких можна буде вбачати (кому, звичайно, захочеться це зробити) наше бажання перебрати ці функції культвідділів. Попереджаю, що ці можливі закиди, оці гадки, що ми перебираємо на себе функції культвідділів, коли вони і є, вони виходять з боязні перевантажити себе роботою. Товариші письменники день від дня, все частіше й настирливіше подають голос, що час би, мовляв, письменників розвантажити від всяких побічних робіт, щоб вони зайнялись тільки своєю літературною працею. Щоб вони тільки цією самою працею виконували функції масової роботи. До цього треба додати ще й зневіру в свої сили. Письменники часто - густо просто губляться перед „жупелом" масової роботи. І основне — це нерозуміння форм, нерозуміння практики, як же саме провадити цю роботу. Було б смішно, коли б ми, літературна організація, оголосили б, що ми перебираємо на себе, скажімо, всю культурну роботу, українізацію, виконання промфінпляну, суцільну колективізацію, боротьбу з бюрократизмом, антирелігійну кампанію, ліквідацію неписьменности тощо. Але, т.т., літературна організація — громадська організація — абсолютно не має ніякого права в радянській країні, до того ж, коли вона ще й деклярувала, що стоїть на засадах комуністичної партії,— абсолютно не має ніякого права відмовлятися брати участь у всіх перелічених кампаніях, брати участь, звичайно, в тій мірі, в тій формі, в якій має можливість дана організація чи даний письменник!

 Проведення цих кампаній в основі своїй (а не в деталях) полягає саме у перевиховуванні мас.

Для ілюстрації участи літератури в щоденній роботі дозвольте навести такий приклад: на Краматорському заводі працює літературний гурток „Забой“ із активних забойців. Декілька разів я був на цьому заводі, я придивлявся до роботи нашого забойського осередку, придивлявся до культурно-виховавчої роботи й я відчував, яка колосальна робота ведеться літературним гуртком у проведенні буквально всіх кампаній. Я відчував, яку колосальну ролю відіграє письменник у цій роботі.

Ми йдемо через ливарний цех, і бачать робітники що йдуть письменники,— оточують нас і просто нам говорять: „Завтра увечері у нас буде зібрання — будемо говорити про прогульників. Ви мусите на цей вечір підготувати вірші, чи якінебудь літературні виступи, вигадати якунебудь форму цих виступів, участь письменників потрібна“. Виходить, що поет Безпощадний, поет Краматорський на цім заводі роблять свою роботу так, що культурники й господарники зрозуміли їх користь і широко користаються з їх допомоги.

Цим я говорю, що в клясовій боротьбі, в боротьбі за перебудову країни, пролетарська література займає не останнє місце. Відходячи трошки від завдань своєї доповіді, я хотів би нагадати зразки антимасової роботи літературних організацій, нагадати, скажім, зразки колишнього „Марса“, колишнього „Вапліте“, або й творчість окремих письменників: Сенченка, Яновського, Косинки і т. ін.— чи ці організації дбали про насущні кампанії, чи творчість названих письменників будить масу до життя, до боротьби за соціялістичне майбутнє, до перемагання труднощів цього етапу.

Нарешті Куліш у своїй системі Малахіяди — чи він спрямовує масу чи окремих осіб у бік соціялістичної перебудови людства? Ні, й тисячу разів ні! Вони на бирючі острови тягнуть, отруюють, розкладають масу, як тут товариші довели, песимізмом, невір'ям; вони солодким лоскотом, естетизмом захопилися, „острими моментиками“, як релігією колись чи горілкою вони обдурманюють читача, змушують милуватися „соціялістичним“ ім'ям Тайнах. Вони замовчують успіхи соціялі-

стичного будівництва, затушковують сучасні пекучі проблеми, тим саме дезорієнтують маси. Не моє завдання аналізувати творчість груп і окремих письменників. Я тільки хочу цим ствердити, що не всяка літературна робота є громадсько-корисна масова робота. А висміювання нашої масової роботи є просто злісне шкідництво з боку тих груп, що висміюють.

Тов. Микитенко читав цитати про злополучних письменників, які сидять на димарях і набираються робітничої тематики. А інші в той час сидять над річкою й удять рибку. Повторюватись не хочу й не цитую удруге. Ясно, що така установка висміює нашу масову роботу як „позорне" просвітянство, масовізм, сидіння на димарях.

На наше щастя продукцію цих „рибалок", вудкарів, не читає маса, не розуміє її. Та мало радости і в тім, що інтеліґенція почасти захоплюється ними, принаймні читає. Бо сучасна інтеліґенція, це наші радянські культурні кадри, й ми мусимо відвоювати й її від хибного „духовного" обслуговування її занепадництвом, естетизмом, копирсанням у водах нашого життя. Як же ми мусимо відвойовувати?

Доброю продукцією, яка б художньо дозріла й ідеологічно витримана була в дусі наших клясових завдань. Ми повинні робити літературні виступи не в дусі Остапо-Вишнівського зубоскальства, а в дусі наших сьогоднішніх ударних кампаній. Ми повинні брати серйозну участь у загально радянських і партійних кампаніях, допомагати владі і партії своїм досвідом, знанням, висвітлювати, нарешті, в пресі цю роботу і тим самим подавати на суд маси якісь кращі синтетичні методи, кращі заходи щодо роботи. Ми повинні організувати дискусії і суди, де б з'ясовувалась клясова суть нашої літератури. Ми повинні впливати на театри, кіно й інш.

Таке, товариші, наше завдання масової роботи в ділянці завоювання читача. Які ж ми маємо наслідки роботи саме в цій галузі хоча б від з'їзду до нашого пленуму. Я, звичайно, сюди не приніс тої продукції вусппівської, яка розходиться декількома виданнями в десятках тисяч тиражів. Я, товариші, не буду повторювати й про те колосальне зрушення в театральному мистецтві, яке безперечно почалося під впливом

 вусппівської драматургічної продукції. Але, товариші, це є наша масова робота для завоювання читача, а в театрі,— нашого клясового глядача.

Щодо літературних виступів, то я мушу сказати в порядку самокритики, що секретаріят ВУСПП'у, провадячи величезну роботу щодо цього, все ж таки зробив дуже й дуже мало. І, нарешті, навіть готуючись до доповіді, Секретаріят не подбав про те, щоб зібрати бодай побіжні матеріяли чи підсумувати якийсь досвід роботи. І мені доводилося буквально вишукувати по комплекту „Літ. Газети", „Гарту", „Забою", „Красного слова", „Металевих днів", ці наслідки проробленої нами літературно-масової роботи. Ці цифри, які я вам наведу, вони безумовно не точні, але не точні в бік зменшення: я записав тількі ті літературні виступи, які, на мій погляд, на мою перевірку здавалися безперечними. Ми маємо виступи, в яких на 70% брали участь тільки вусппʼівці, і решта, в яких вусппівці брали участь поруч з письменниками з інших організацій. І ми маємо такі цифри:

Місце літературних виступів	На заводах, рудниях	По клюбах	Інших міських авдиторіях	Разом виступів
Харкі	8	13	5	26
Київ	18	37	9	54
Одеса	10	14	16	40
Донбас	29	54	11	94
По округах України	—	—	47	47
Всього	65	118	88	261

Двісті шістдесят один виступ за термін в один рік. Ми маємо такі факти, що сама еврейська секція за цей період по всій Україні зробила 79 виступів. Єврейська секція організувала ударні групи, що об'їздили Донбас та найбільші центри України. Секретаріят ВУСПП організував декілька ударних груп. Ці ударні групи виїжджали в промислові округи і брали участь у культпоходах. 261 виступ — це не були виступи просто ради літературних вечірок, ради того, щоб показати робіт-

никам письменників і самим подивитись на робітників. Це були виступи в час культпоходів взагалі, культпоходів за українізацію, за українську пролетарську культуру, за ліквідацію проривів, за перехід на безперервку, за боротьбу з прогулами, читацькі конференції і кампанії підчас „СВУ". До того ж члени ВУСПП'у за організованими вказівками Секретаріяту виїжджали на проведення кампаній суцільної колективізації. Всього виїжджало членів ВУСПП на колективізацію 24 чоловіка. Які ж наслідки ми маємо від цього? Ми маємо те, що товариші бачили й читали на виставлених сторінках газет, по літературних газетах, де друкувалися нариси Кулика, Микитенка, Кириленка, Баглюка, Шмигельського та інших. Вусппівці брали участь в штабах антирелігійних кампаній, у штабах культпоходів тощо. Вусппівці, крім всього цього, взяли участь у 21 диспуті та літературних судах по всій Україні, влаштованих з приводу вусппівських творів і в 41 — з приводу творів інших письменників.

ВУСПП зорганізував декілька ударних бриґад, і одна з таких ударних бриґад, яка працювала в Луганському, за тиждень роботи зробила 19 літературних виступів. Треба сказати, що коли б Секретаріят дбайливіше поставився до організації доповіді про масову роботу, ми мали б організувати виставку цієї масової роботи, і на мою долю було б легше вам доводити факти пробленого. Тепер я сподіваюся, що мені просто повірять на слово. На виставці ми маємо літературні сторінки, маємо різний матеріял цієї роботи, але все ж таки це незначна частина того, що зроблено й треба було б показати.

Мушу нагадати, що в самому Донбасі, в 4-х округах, випущено 126 літературних сторінок „Забой" в округових та заводських газетах, в яких брали участь робітники-початківці, керовані „Забоєм". 126 літературних сторінок „Забою" при округах і заводських газетах під безпосереднім керівництвом „Забою", як частини ВУСПП.

„Забой" випустив недавно одну книжку свого початківця Павла Безпощадного „Каменная книга". З того, що книжка тиражем в 4.000 примірників розійшлася протягом 3-тижнів (а це небувалий успіх книжки), ви

 можете судити про цінність цієї продукції. Це початківець, який зріс під безпосереднім керівництвом „Забою“.

Треба сказати, що керівництво літературними гуртками ВУСПП до цього часу провадив не в формі послання свого члена, не в формі професорства. Ми керуємо цілими процесами літературного руху через відділ профспілок, через заводські клюби тощо. Далі я зупинятимусь детально на формах цього керівництва. На пленумі протягом 3-днів на всі лади відмінялася робота членів Пролітфронту в літературних гуртках на заводах Харкова. Чому ж товариші, які виступали не тільки з боку пролітфронтівців, а навіть і наші вусппівці, члени Секретаріяту, не сказали про той факт, що в цих гуртках працюють може мало, недостатньо, але працюють наші вусппівці. Можливо, вони не мають достатнього керівництва з боку Секретаріяту, працюють незадовільно, але вусппівці в цих гуртках працюють, і ніякий товариш з літературних гуртків не виступив тут проти роботи тов. Сокола, проти Радугіна, які працюють з Момотом, здається, з Епіком тощо.

Можливо, що члени Секретаріяту не сказали про те з тих причин, що Секретаріят (це в порядкові самокритики) абсолютно не дбав про контроль, про облік пробробленої роботи. Вважалося, що роботу треба провадити, а проте щоб за собою лишати сліди, кожний факт підшивати, не дбалося Ні один з членів Секретаріяту, які виступали в полеміці з пролітфронтівцями, не констатували цього факту. Але, крім харківських літературних гуртків, є ще величезні гуртки в інших округах України. Ми маємо в самому Донбасі більш 3-х десятків таких гуртків. Є вони в Києві, в Одесі, в Миколаєві, Кривому Розі тощо. Ми в них беремо участь, а також тим, що ми беремо участь у роботі культвідділів по організації всіх гуртків, по розробці всяких програм, інструктивних доповідів керівникам гуртків, ми провадимо, по суті кажучи, керівництво цими гуртками. Організація нараховує в своїх лавах всього понад півсотні чоловік, і менш половини, дуже мала частина письменників, які працюють тільки на літературному фронті. Чи можна до цієї половини цим двом десяткам людей

ставити такі вимоги — неодмінно в кожному літературному гуртку по одному чоловіку. Адже ми знаємо, що, скажімо, в самій Костянтинівці, де ми маємо декілька великих заводів, маємо величезні клюби хеміків, металістів тощо, в самій Костянтинівці ми маємо понад десяток літературних гуртків. Понад десяток літгуртків, значить, треба послати понад десяток вусппівців. Ми в Харкові маємо понад 20 великих підприємств, маємо півсотні робітничих клюбів, і кожний клюб має літературний гурток, а відтак має право на тих же самих засадах, що й ДЕЗ'івці і „Серп і Молот", вимагати собі керівника - письменника та ще як би не одного. І керівництво їм треба дати, а як накажете дати, коли людей недосить? Очевидно, що треба виробити такі форми керівництва цими гуртками, які б давали максимальну ефективність за наявної кількости керівної групи.

Я, товариші, ще раз буду зупинятися на формах керівництва гуртками, тепер переходжу до другої частини масової роботи, а саме, до виховання кадрів. Звичайно, все те, що я тільки побіжно перелічив — цього дуже мало, цього зовсім не досить. А це тому, що у нас не досить кадрів. Не тільки кадрів наших вусппівських літераторів, а взагалі культурних кадрів культосвітньої роботи не досить. Ви, товариші, були в Донбасі і в Криворіжжі. Можливо приглядались до культосвітньої роботи. Треба одверто говорити: провадячи національну політику партії, культвідділи ще й на сьогодні у нас під боком часто - густо висувають керівників не тільки росіян мовою, а росіян з русотяпськими тенденціями. У нас на Тракторобуді зараз культробітника, буквально, виписали чи з Москви, чи з Курська. Тут, звісно, є й друга причина, але основна та, шо культробітників у нас на Україні дуже й дуже обмаль. І виховання кадрів, проблема кадрів це є основне завдання сьогоднішньої культуро - масової роботи.

Будемо одверті, в Харкові, де, очевидно, літературних сил української пролетарської літератури, взагалі культурних сил, досить, і в Харкові ми маємо курйозні (дріб'язкові, звичайно) факти. Зайшов я в Інститут Марксизму - Ленінізму, де працюють чимало наших вусппівців: зайшов до їх буфету, ввесь буфет, передня

 буфету обвішані плякатами: з 16 плякатів у буфеті Інституту Марксизму жадного українського плякату, тільки російські плякати, з яких 8 плякатів передплата на пресу. Що це, товариші, великодержавний шовінізм? Це звичайне русотяпське головотяпство, яке провадиться під шумок за відсутности культурних сил, відсутности кадрів. Чи можемо ми, товариші, маючи всі ці факти (я вже не говорю про те, що ми маємо за Харковом), чи можемо ми зараз так поставити справу, щоб 20 чоловік вусппівських письменників взяти за шиворот, прикріпити до харківських заводських літературних гуртків, і керуйте, а з рештою — як знайте? Нехай хто хоче, той і виховує і керує. А як вони виховуються, ці кадри, без клясового догляду, я зараз скажу. На копальні „Червоний Профінтерн", в Риківському районі, я виступав на загальних робітничих зборах, влаштованих з приводу вугільного прориву. На мою доповідь два рази було кинуто репліку — „дайош на русском языке". Я в цьому нічого страшного не вбачаю, тим більше зваживши, що робітники на копальнях є досить „текучий народ", та ще жодний не тільки адміністративний, а й культурно-громадський робітник українською мовою там не говорить, хоч він нею прекрасно володіє, жодного дописа, жодного пляката, і взагалі українізація на цій рудні виявилася, очевидно, тільки в діловоді, який сидить за машинкою й перекладає офіційні папірці. Так, ще тут легко припустити, що два робітники гукнули — „дайош на русском языке", але зовсім незрозуміло було, чому саме після доповіді вийшла людина, взяла слово, вдарила ціпком по столу і українською мовою запротестувала: „Яке ви мали право шельмувати Косинку, Івченка, чи може ви не читали Дорошкевича, отже, не знаєте, що Косинку визнано найкращим українським письменником? Вас пролетаріят просить говорити мовою, яку він краще розуміє, а ви в угоду собі говорите по-українському". Я питаю, хто це такий, виявилося, що це громадянин Вікентьєв, учитель, завідувач школи на рудні, керівник літературного гуртка тощо. Виходить другий на трибуну, теж українською мовою каже — „Товариші, ось тут тов. Ле виступав, говорив він багато, ми не будемо всього цього критикувати, але одно,

чому він не зважив на те, що у нього вимагали записками, щоб він говорив російською мовою, він все ж таки говорив українською мовою, щоб ви нічого не зрозуміли". Очевидно, він писав і записки, бо такі дві я дістав. Оскільки ні президія, ніхто мене не захищав, я мусів сам захищатись. Я ці факти навів для того, щоб показати, які ще ведмежі кутки ми маємо, в які кутки ми повинні, як літературно-культурна сила, кидатись, щоб у міру своїх сил ліквідувати оцей прорив. І в такі моменти іноді очевидно треба пожертвувати харківськими літературними гуртками.

Будемо мужні, скажемо, що Секретаріят ВУСПП й увесь ВУСПП в цілому такої особливої уваги вихованню кадрів не приділяв. Це видно з того, що на останньому з'їзді ВУСПП справа масової роботи майже зовсім випала з повістки денної, коли не зважати на постанову про відрядження Ле для цієї масової роботи в Донбас. Протягом року Секретаріят має більш десятка засідань, і на кожному з них масова робота — як принцип — не ставилася. Завжди ми розбирали окремі моменти масової роботи, окремі деталі, які просто підпирали, які ставилися життям перед Секретаріятом. В цьому є вина Секретаріяту, безумовно.

Нас в більшості задовольняв, я б сказав, самоплив кадрів. Ми надіялись на місця, що місця, мовляв, знають самі, що треба провадити виховання кадрів, і обмежувалися просто таки не директивами з центру, а вказівками — робіть, т. т., масову роботу. Тому й маємо ми покищо не такі вже блискучі наслідки.

До того ще треба додати, що навіть при нашій активнішій участі, активнішій ініціятивній роботі в вихованні кадрів не завжди це нам щастить. Поруч з таким головотяпством, шовінізмом, русотяпством, чим хочете, наші культурні й господарські організації недооцінювали значіння виховання кадрів, і нам доводиться не тільки боротись за самі кадри, але доводиться буквально, як лобом стінку, прошибати оці професійні, адміністративні, господарські організації, щоб вони нам допомагали в цих справах.

У Донбасі ми маємо багато таких випадків. Один із них я нагадаю. Голова завкому Краматорського заводу, на якому працює більше десятка тисяч робіт-

 ництва, тов. Лисенко. Просимо його про те, щоб поет Краматорський (зараз ми друкуємо його книжку) дістав творчу відпустку, бо в його книжці треба зробити деякі поправки. За згодою Секретаріяту ВУСПП бюро „Забою“ ухвалило виклопотати нашим 9 забійцям такі творчі відпустки. Цю нашу постанову бюра „Забою“ ми погодили з окрпаркомом, погодили з райпаркомом, і от пішли провадити її на місця. Звернулись до тов. Лисенка, голови завкому Краматорського заводу, й тов. Лисенко відповів нам так: „Коли вам потрібні поети, коли вам потрібні літературні кадри, то ви ними й турбуйтеся. Зараз ви нам подякуйте за те, що робітника Краматорського заводу ми висунули у завком на роботу для зшивання папірців. Коли ви хочете давати творчі відпустки, давайте, але знайте, що Краматорський в завком не повернеться, нам цього не треба“. І от таку тупоголову постановку щодо виховання культурних літературних кадрів ми кожного разу надибуємо.

Я обіцяв повернутися ще раз до гуртківської роботи. Отже наші забойські осередки — це є вже ті кадри, з яких ми виховуємо свою зміну. ВУСПП категорично відмовився й, гадаю, надалі відмовиться від фабрики письменників. Письменника покищо ніде на спеціяльне замовлення не зроблено. Це дуже примітивний засіб виховання кадрів. Прийти на завод, зібрати, чи загальним голосуванням, чи як, літературний гурток і сказати: „ви є ті письменники, які будуть готові на осінь, а ви, 12—16 чоловіка, будете драматургами“. Це дуже примітивний, повторюю, смішний засіб фабрикації письменників, яким ніяк не можна пишатись. З другого боку, важко сказати, на якому саме з сотні підприємств на Україні є найбільш підходящі кадри для цієї фабрикації.

Важко сказати, де саме можна утворити оцих 12 чоловіка письменницьких фабзавучників, яких на осінь випустять письменниками. На всі ж заводи нас не стане.

Я повторюю ще раз, що кожний клюб має літературний гурток. Які завдання цього літературного гуртка, всім відомо. Але я мушу сказати, що ці завдання не тільки завдання літературної кваліфікації, ми розглядаємо літературний гурток, як громадсько-

культурну організацію й як завдання культурної роботи на підприємстві. Само собою зрозуміло, що, провадячи культурну роботу, загартовуючись у ній, літературний гурток мусить провадити й самонавчальну роботу. Ми зокрема скажемо про Донбас — ця робота мені найбільш відома. Ми організуємо літературні сторінки в округах, які збирають саме ті літературні сили, робітничі, з яких зростатимуть наші кадри. Не кожен літературний гурток має здібні на сьогодні бодай літературні одиниці, з яких сьогодні уже р сте письменник, але в маштабі міста ми маємо 5 — 6 великих виробни тв, там є літературна сторінка, ця літературна сторінка об'єднала навколо себе десяток людей, десяток активних робкорів, десяток редакторів стінних газет тощо, які, керуючи літ ратурною сторінкою, зростають на ній, і це є наші літературні кадри.

Товариші, ми організовуємо виставки стінгазет і в процесі цієї ро оти виявляємо все те краще, що з ібне на сьогодні зватися уже початківцем Ми буквально вишукуємо їх і організовуємо в Донбаській організації. Для дальшого керівництва їх зростом ми маємо друкований орган „Забой". Ми безпосередньо керуємо не тільки їхньою кваліфікованою літературною роботою, а і р ботою громадською, культурною роботою.

До вольте мені схарактеризувати наслідки роботи, х ча б сказаги по „Забо " в Д нбасі. „Забой" має в Донбасі 12 таких осередків початківців в 4-х округах. Всі 12 осередків „Забою" складаються майже з 80 членів, які беруть активну участь у роботі літ. сторін к, беруть активну участь в роботі журналу „Забой", які і є нашим кадром. Друкуємо ми зараз кни у Кра аторського, Снєжина і т ін. Кращі товариші в осередках, найбільш кваліфіковані товариші керують літературними гуртками на підприємстві, де є на це можливі ть. Ми маємо 1 6 літературних сторінок „Забою", що складають продукцію до 20 друкованих аркушів. Ми даєм в „Забої" літературну консультацію, яка ча в д часу оцінює роботу наших початківців.

Об'є нуючий центр цього літературного руху треба зробити в центрі, в столиці, у вигляді літературної консультації при ВУСПП при організації масового

 літературного журналу. Треба сказати, товариші, в порядку самокритики, що наш Секретаріят чи від скромности, чи то з інших причин, не дуже інформує про роботу „Забою“, навіть про його існування, і тому взагалі складається така думка, що може там щось є, може чогось нема.— Так само не дуже інформують суспільство і про роботу київської організації, миколаївської, дніпропетровської і т. ін. Такий факт, що журнал „Забой“ має тираж 30 тис., це факт колосального значіння, і його замовчувати злочинно. Забойська організація уже існує 8 років — організація, яка до минулого року була тільки російською організацією, а зараз на 75% — українська пролетарська організація.

Отже, журнал „Забой“ на 80% друкується українською мовою і тільки з матеріялів наших осередків. Цей факт замовчувати ВУСПП замовчувати нашій вусппівській пресі просто ганебно.

Отже, я повторюю, що професорською методою ми виховувати кадри не будемо, як саме ми не вважаємо за правильний той шлях творення української пролетарської літератури, який пропонують нам дехто з „рибалок“, дехто з тих, кому димарі заводські смішними стали.

Політбюро ЦК партії більшовиків України в своїй постанові про політику партії в галузі художньої літератури так розуміє творення пролетарської літератури: „... справжнє творення української пролетарської літератури може відбутися тільки на базі постійного зв'язку з робітничо-селянськими масами, з виявленням властивої пролетаріяту художньої вартости, з постійним взаємним впливом письменства і масового читача“. Відрив поодиноких осіб від цього (висування зараз 12-ти письменників), розрив з ними зв'язків, самозакохання в тому „бирючому“ острові і замиканні на вудінні рибки „хоча б під гаслом кваліфікації — є явище соціяльного й мистецького занепадництва“. Ми цю тезу засвоїли досить добре. І коли ми сьогодні ще не послали більшість своїх письменників на виробництво, то ми заявляємо, що на сьогодні час поставити у категоричній формі цю пропозицію ЦК. Письменник-вусппівець мусить не як професор піти на завод від такої години до такої, керувати літератур-

ними гуртками, а мусить піти туди й робити ту роботу, яку він уміє на заводі й разом з тим провадити виховавчу роботу щодо кадрів і взагалі щодо культосвітньої виховавчої роботи.

Ми повинні боротися категорично й уперто проти тенденцій пролітфронтівців підмінити велику роботу виховання численних кадрів висуненням 12 обранців. Я гадаю, що ці саме 12 письменників, вихвалені пролітфронтівцями, є вияви того, що на політичній мові визначається, як ділянцтво. Ми не можемо відривати культурні кадри заводів від ближчих завдань доби і спрямовувати їх на вишукування „кращого", кращих літературних сил в розумінні Пролітфронту, сил, які себе вже до деякої міри зареклямували в тому журналі „Пролітфронт". В такому керівництві літературними гуртками є небезпека. Тут поставлено питання — за всяку ціну восени випустити перших письменників. І в цій гарячці зроблено величезну помилку, якої свідком ми були[1]). Я не берусь робити категоричного висновку, яка з двох заяв робітника - літгуртківця правдива. Оскільки Пролітфронт допускає ту думку, що ми заґітували робітника написати першу заяву, остільки ми маємо таке ж право припустити, а може й більше, що пролітфронтівці заґітували робітника, щоб написав другу заяву. Ця заява в досить таки обережній формі відмовляється від свого попереднього твердження. В першій заяві категорично написано,— я подав декілька віршів, і Арк. Любченко в один з них вставив: „Ах, яд любови". А тут написано в обережній формі: На вечірньому засіданні подав записку, де зазначив, що рядки „Ах, яд любови" були вставлені Аркадієм Любченком, але я зробив неприпустиму п о м и л к у, не будучи переконаний, що рядки не мої, і подав заяву.— Що це значить? Значить, він припускав думку, що Аркадій Любченко міг уставити, але зовсім не переконаний. У всякому разі факт, що „яд любови" з'явився у „Пролітфронті", яскраво доводить,

---

[1]) Мова йде про дві записки робітника - початківця, що в одній з них він покладає вину на редакцію за невдалу фразу у вірші, а в другій виправдує редакцію й натякає на те, що буцімто ВУСПП'івці заґітували його написати першу записку.

 яке саме виховання цих 12-ти письменників веде „Пролітфронт“. Я наведу вам декілька цифр нашого виховання і дещо прочитаю. В редакцію „Забоя“ за січень - лютий 1930 року поступило 142 твори початківців. З них віршів 113, оповідань 24 і 5 п'єс. Як вони розподілені: на виробничі теми — 57 назв, на загальносвітові теми — 24 назви, про громадянську війну та Червону армію — 12 назв, про суцільну колективізацію — 13, безпредметові - ліричні — 7, це вірші з єсенінськими мотивами. Оповідань на вироб ичі теми 13, про громадянську війну 7, про Червону армію — 1 і на побутову — 2. Припускаю, що „яд любови“ це один з тих єсенінських, але, товариші, чомусь характерно, що саме ці єсенінські вставочки у віршах потрапили до журналу „Пролітфронт“... Невже ж з решти продукції не дали ці 12 майбутніх письменників, а я вірю, що з них будуть письменники, бо ці літератyрні гуртки, як я довідався, організовані не пролітфронтівцями, а організацією, яка працює там давно, і тільки пролітфронтівці тепер прийшли ними керувати. Я певен, що 12 чоловіка,— це певні величини, і позитивні величини, а той факт, що саме в „Пролітфронт“ попав цей єсенінський вірш з „ядом любови“, говорить уже про певні форми і настановлення у вихованні. У нас на 142 т ори є 3 єсенінських, але ми їм даємо відповідне призначення.

Я дозволю собі процитувати деякі твори наших початківців, які частково надруковані і не надруковані в вуспівських органах.

Початківець Торін, ідучи в колгосп на проведення суцільної колективізації, пише про вади й досягнення саме в колективізації. Забойщик Кодіївської рудні Марков пише: „Круглый год будут жить в подземельях, правда, мы недостатки имеем, но чего в пути не бывает“. Безпощадний пише: „Глядите, граждане, рабочими руками управзаводом в прошлом коногон“. Поет Павлівський пише:“

„Тяжкі віки на вік робітника,
Не стримуй рух, добо переходова!
В змаганні праця нам тепер не кат,
А диктатура каменем тримка,
Як невмирущий пам'ятник будови.

...І нашим м'язам у борні дробить
Чавунні глиби і залізо каркать,
Щоб грохіт чули в повстаннях раби—
Звергаючи визискувачів бич.

Мельсітов працює слюсарем на будівлі мосту. Він зробив міст і потім ним захоплюється:

Но воля (вот что не бывало).
Рабочей властью воля стала,
Вот торжествующий наш труд.
И полнится восторгом грудь.
— Гей, рвись, река. Мчись сильней.—
Мы любим мощь и дерзость песен.
Наш мозг, как луч прямолинеен,
А телом полновесен.
И этот мост в стране Советов
Построен позапрошлым летом.

Поет-початківець робітник Юхимчик пише:

Хто посмів минуле вже забути,
Підло кинувши сьогодні варту?
Геть з путі!
Ми сміло йдем в майбутні,
З нами той,
Хто викуваний в гарті!

Він пише про те, що нам треба не забувати спадщини і йти вперед.

Заводська газета, де наші вихованці — літературні гуртківці. Новіков, пише „Шахта № 7". Між іншим вірші формально не зовсім досконалі, але: „крепки будто бы из стали". Примітивно, але немає: „Ах, яд любови..." А той же робітник з Кодіївки Юхимчук пише про любов, про очі:

Бо люблю відкатчицю
І очі вугляні,
Марю нею в праці я
В темній глибині.

Вдарю кайлом — сиппеться
І сяє антрацит.
В очах моїх крицевих —
Вона, пишний цвіт.

 Це найзаядливіше місце про любов, але без „яду". Я нарочито прочитав так багато прикладів, для того, щоб показати крайності, які ми маємо, і масову продукцію, яка в нас є. Ми маємо і подібні до „яду любовного", до єсенінських настроїв, але це „іздержкі революції". Справа не в цьому. Я хотів би до „яду" додати тут ще й виступ одного робітника з „привітанням". Очевидно, що той робітник до деякої міри зневажливо поставився до пленуму. Бачачи з вступної промови наше ставлення до Пролітфронту, з яким ми полемізуємо, робітник закінчує своє „привітання" таким гаслом: „Мы, рабочие, любим „Пролитфронт", пусть живет „Пролитфронт". Що це таке? Що значить: Мы, рабочие, любим?.. Це є певно інспірований виклик на ті помилки, які тут робили ми в процесі полеміки і характеристики тих робітників, що тут виступали. Але корні цього, як бачимо, десь приховані далеко не в робітників...

Щоб схарактеризувати наших уже вихованих забойців (я шкодую, що у мене немає книжки Безпощадного), досить подивитись на ту велику кількість рецензій на цю книжку, які показують, що виховання наших кадрів іде безперечно по правильній путі, і сміятись з цих „димарів" — це не гідно не тільки літературної полеміки, а навіть і боротьби.

Ми мусимо разом з пролетаріятом перемогти труднощі соціялістичного будівництва, й масова робота основної організації пролетарської літератури на Україні, саме на літературному фронті, і буде допомагати партії і Радвладі перемагати ці труднощі!

Величезну ролю масового чинника у вихованні пролетарських кадрів відіграла наша вусппівська преса, зокрема, „Літературна Газета". Вона відіграла колосальну ролю. Не дивлячись на те, що Державне Видавництво України поставилось до розповсюдження „Літератур. Газети" гірше ніж бюрократично, не дивлячись на те, що „Літературна Газета" з Києва до Харкова їде на волах, номер приходить приблизно за два тижні після того, як він виходить у Києві, а в Києві за три дні до виходу „Літ. Ярмарку" Державне Видавництво вивішувало пляката на всю стіну — „Днями виходить „Літ. Ярмарок", поспішайте

замовити, виходить в обмеженій кількості",— не дивлячись на все це, тираж „Літературної Газети" самопливом, шляхом пробивання бюрократизму в Держвидавництві і нехлюйства, головотяпства наших поштових експедицій пробивається до масового читача. Із $2^1/_2$ тисяч тиражу, з якого вона починала виходить, ми маємо зараз 6 тис. тиражу, і велика тенденція все далі збільшуватись. Коли заговорили про те, щоб перевести „Літературну Газету" до Харкова, Державне Видавництво погодилось, давайте, ми зразу зробимо їй стотисячний тираж. Значить, можна було просунути газету, можна було зробити їй масовий тираж не самопливом, а якимись іншими заходами, можна було зробити їй не сто тисяч, а 10-20-тисячний тираж. Це не зроблено, цілком відомо. „Літературна Газета" мала свої помилки, вликі помилки, ВУСПП в порядку самокритики викривав ці помилки, але заперечувати величезну ролю „Літературної Газети" все ж таки не можна. Я вважаю, що закривати „Літературну Газету", для того, щоб замість неї утворити літературну газету федерації, аж ніяк не треба.

Я вже говорив про „Забсй", як про масовий чинник, про журнал „Гарт" мушу в порядку самокритики визнати, що цей журнал не був чинником масової роботи в широкому розумінні слова. Цей орган ВУСПП в більшості констатував літературні факти, але не порушував проблеми, не намагався просунутись у маси й їх обслужити. Треба надалі зробити, щоб „Гарт" став більш приступним органом, більш приступним щодо масовости. Те ж саме треба сказати, хоч з деякими відмінами, звичайно, й щодо „Красного Слова" й щодо „Пролiту". Ці три органи ВУСПП все ж таки є органами, що буквально збирають тільки наплив продукції, констатують той величезний літературний рух, який іде під проводом ВУСПП і поза його проводом. Цього факту не можна заперечувати.

Є ще один орган, „Металеві Дні" в Одесі. Він офіційно не вусппівський, але той факт, що „Металеві дні" обслуговуються вусппівськими силами, говорить за те, що він веде масову вусппівську роботу.

В останній час ВУСПП на заклик харківської комсомолії утворив ударну бриґаду, яка взяла шефство над

 культроботою і зокрема літературним вихованням кадрів на Тракторобуді. Деякі товариші вуспівці, а саме товаришка Забіла і ще інші товариші, вже працюють незалежно від ударної бриґади на Тракторобуді, пишуть уже твори з боротьби за Тракторобуд. Ударна бриґада щодалі ще більше цю роботу усталить.

Наостанку я вважаю, що товариші виступатимуть і доповнять мене, бо я тільки намагався подати в порядкові постановки питання про масову роботу. Крім критики, я прошу висловитись з приводу організації в Харкові центральної літературної консультації. Була спроба орґанізації такої консультації в Ленінґраді, і дехто каже, що вона провалилася. Я цьому не вірю. З практики роботи в „Забої“ ми знаємо, що потреба в цій консультації є величезна. Всі наші критичні, теоретичні марксистські сили треба запрягти в консультацію. Треба дати туди найкращі наші сили, широко її оголосити, і це буде важливий чинник масової роботи.

Друга моя пропозиція про те, щоб вжити можливих заходів і негайно організувати у всеукраїнському маштабі масовий робочий літературний журнал. Коли утворення його ускладниться з деяких причин, можна той же журнал „Забой“ поширити, перенести його до Харкова і зробити масовим журналом, надавши йому чи форму літературної газети, чи розбивши цей журнал двохтижневником з загальноукраїнським маштабом, не перестаючи обслуговувати в такій же мірі, як і до цього часу, „забойські“ кадри.

Я думаю, що оці мої пропозиції і цей мій побіжний огляд масової роботи дасть вам і матеріял для виступів і, тим більше, матеріял для практичних пропозицій.

(*Оплески*)

О. БІХА

ПІОНЕРИ ВСЕСВІТУ ГОТОВІ

Далеку путь зробили діти. На вантажних автомобілях вони приїхали, залізницями, пароплавами, на спинах верблюдів, пішки йшли. Але прибули. І тепер вони дріботять своїми маленькими ніжками через брук червоного Берліну, великими здивованими очима дивляться на чужі речі чужого світу. Вони проходять поміж великих цупких будинків півночі та сходу, де мешкають пролетарі, крізь кам'яне

море найманих касарень, задніх дворів і приносять із собою сонце, що ніколи воно сюди не пробивається.

В їхній усмішці, в їхньому запитанні, в їхній бадьорій гутірці, в їхній глибокій поважності лежить віддяка тисячам бідуючих пролетарів Берліну, що гостинно відкрили свої тісні житла піонерам усього світу.

* * *

Одного понеділка прибули до Берліну монгольські діти. Здалека, із світу свободи. Вони їхали багато тижнів. Вони зробили таку путь, що в їхніх маленьких монгольських серцях мала відбитися, як путь у інший світ.

Берлінські робітники та діти їх вітають бурхливо. Їх колихали та підіймали догори, майже роздушили,— напевне боліло. Але оливкові обличчя монгольських дітей мали веселий вигляд — тільки в косих, меланхолічних розрізах їхніх очей засвітилася іскра здивування.

Це ж був зовсім новий світ.

А може це було через поліцію, що так численно була репрезентована, як вважалося, для вуличного бою. Може ці діти вільної соціялістичної республіки з дивуванням поглядали на цих варварських представників якогось минулого, що їм воно незрозуміле.

Вони й промови виголошували. Носовою, незрозумілою, мелодичною мовою своєї батьківщини. Ми слів не розуміли, але ми знали, що вони думають.

Тепер вони мешкають на квартирах на червоній вулиці Шлімана.

Робітники стоять увечері перед дверима й чекають поки вони приходять. Тоді вони завше вигукують: „Рот-фронт!“. Прилеглі вулиці жовті від заздрощів, бо вони не дістали монголів.

Піонери не знають жодних законів, крім законів революційної дисципліни. На загрози й заборону поліції та реакційної влади вони свистять. Діти Чехословакії відрядили до Берліну 12 товаришів до II-го всесвітнього зльоту, і тут лихо було б, коли б що їм в цьому перешкодило. Делеґація не дістає пашпортів. Ну, гаразд. Отже — без пашпортів. Вони доїжджають недалеко до кордону, а там переберуться пішки, як гірські пірати або контрабандисти.

Незадовго перед висадкою трапляється лихо.

Ян-завжди заавзятий. В школі він витворює фіґлі й кілька день тому він почепив до поли викладачеві катехізиса кошачого хвоста. Що правда, воно не вияви ося, але всій клясі довелося лишатися після лекцій. (Проте він розумний піонер). А тут він все разом зіпсував: він потягнув гальмо небезпеки.

Ян тягне гальмо — поїзд стоїть. Влітає кондуктор, дорослі, вартівники, навіть 2 поліціянти.

О, лихо! думають діти, тепер з Берліном кінець. Але вони поводяться зовсім смирно й пристойно, наче йдеться тут про прощу, а не світовий зліт червоних *піонерів*.

Так гроза минає.

Справді, маленькі революціонери переходять кордони.

Фридрихів Гай — притулок революційного пролетаріяту. У Фридриховім Гаю — відкриття світового Конґресу дітей. Червоні прапори вітають дітей цілого світу. Транспаранти, плякати проголошують братання трьох поколінь, дітей, молоді і дорослих пролетарів. Але ще щось можна бачити, як неодмінне супровідне явище кожної революційної маніфестації: берлінських поліціянтів. Пішки, на гоночних автомобілях та на великих вантажних вони наблизилися сюди, щоб захистити Берлін від червоних дітей.

Заля всередині переповнена. 500 делеґатів та крім того 1.000 гостей. Дитина біля дитини. В напруженні, повному чекання, погляди скеровані на кін, на стіл Президії Конґресу.

Онде вони сидять на першому місці, з ясними виглядами, дитячі проводирі десятків тисяч, що їх делеґували.

Біля представника Берлінської школи — представник дітей пахотників одного Тюринґського лісового села, делеґати дитячого спортивного гуртка, дитина східньо - пруського наймита, дитина з Вальденбурзького голодного краю, діти з Мансфельду, що страйкує, дитина з далекої Монголії, Чехословакії, Швайцарії, Норвеґії, Данії, Сполучених Штатів Америки, або з іншої країни. Але російські піонери відсутні,— і це великий жаль, велике розчарування всіх дітей. Але вони розуміють, діти, політичні мотиви клясового ворога — і вони стискують свої маленькі кулачки.

До почесної президії Конґресу обирають проводирів соціялістичного будівництва в Радянському Союзі: т. т. Сталіна, Молотова й Ворошилова і проводиря комуністичної партії Німеччини тов. Тельмана.

Наперед шикувалися хорунжі — довгий шерег — фронтові бійці, антифашистська ґвардія, партія, молодь, червоні спорторганізації, профспілкова організація. Всі вони вітають делеґатів Леніновим червоним прапором.

І ось схиляються прапори, наче пригинаються вони під тягарем жалю на спомин молоді, що загинула в клясовій боротьбі від часу останнього світового зльоту. Довгу хвилину триває беззвучна тиша. Як стогін проходить крізь дитячі серця, у спогаді про горе, недолю й загибель у капіталістичному світі

Потім здіймаються прапори. Молодий піонер із Нойкельна, невеликий, з брунатними патлами, поважно береться до головування. Світовий Конґрес тих, що їм належить майбутнє, працює.

* * *

Не тільки піонери, комуністичні діти присутні, — також і позапартійні, соціяль-демократичні „соколи“ й діти християнських організацій. Тут створється єдиний фронт усіх визискуваних, пригнічених пролетарських дітей під проводом піонерів. Наймолодший фронт.

Тільки після обід Конґрес приступає до своєї внутрішньої політичної роботи. Ось вони сходять, маленькі промовці. А коли вечоріє, ще 50 записано в спискові промовців. Всі вони мають що сказати. Важливі речі повідомити. Йдеться про майбутнє.

... Вони висловлюють своє саме найвласніше. Доповідають з беззодень свого дитячого горя. Їхні слова — відблиск їхньої дійсности.

Самосвідомо, критично вони ставляться до життя. Вони справді співборці! Товариші!

Представник газетчиків з Берґену не може нічого оповісти про „золоте дитинство“. Він говорить про боротьбу, про нещасне життьове становище та про досягнення їхньої піонерської організації. Маленька американська дівчинка доповідає про військове навчання та муштрування дітей в ПАСШ. Її очі — сірі, майже голодні, її голос — спокійний і твердий. Вона дуже певна, ця мала, стоячи на трибуні й говорячи. Чорний імпульсивний єврейський хлопчик приносить вітання боротьби із Польщі. 28 червня одного піонера підчас вуличної демонстрації поліція застрілила. Але 5.000 піонерів борються в Польщі та помстяться за нього. Буря гніву здіймається серед делеґатів. І всі одностійно встають і на честь полеглого співають „Інтернаціонал“.

Східньо-пруський, білявий як булка, оповідає про тяжкий стан дітей наймитів, про землевласників, що вони є фашисти, та про учителів, що надто охоче розмахують тростиною.

Бельгійська дитина оповідає про важку працю дітей у вугільних округах та в округах вовняної індустрії.

Дитина з Руру повідомляє про страйкові бої північного Заходу та про допомогу піонерів при демонстраціях та при вартуваннях на страйкових постах.

Австрійська дівчинка говорить про релігійне отупіння в Австрії.

Потім говорить один з улюбленців — монгольський піонер. З широкого круглого обличчя дивляться вузько розрізані очі, що сміються. Волосся сплутане, і рот тільки злегка ворушиться, коли він говорить. Біло блискають зуби, обрямовані темними губами. Він говорить довго. В своєму мальовничому народньому вбранні, стоїть цей монгольський малюк, як природжений народній промовець. Потім його промову перекладають. Він розповідав про далеку Монголію, про соціялістичне будівництво, про нову дійсність дітей. Він розповідає про сучасність, яка для дітей решти світу ще є бажана мрія. Він вже зійшов з авансцени, а тиша триває далі. Повільно визволяються діти від сновиддя, що його на них накликав оливково-кольоровий товариш. Тоді клекочуть бурхливі оплески. Довго.

Раптом зіскакує один хлопець на свій делеґатський стіл.

— Товариші! Вітаємо наших радянських братів потрійним „Рот-фронтом“. Потужно розлягається воно по залі, викликуване сотнями голосів. І поклик вже відгудів, коли зовсім тоненький голосок тремтить у слід: „Рот-фронт“. Голосок належить, мабуть, зовсім найменшому делеґатові, одному з самонайменших.

* * *

Я бачив, як вони підійшли один до одного, два піонери. Один, мабуть, був із Франції, другий із Австрії. Вони мабуть уже вранці примітили один одного, тепер вони один одному всміхалися. Потім вони підійшли один до одного і подали руки. Один чи другий спробував був щось сказати, але все ж таки вони тоді один одного не розуміли. Тільки всміхалися й похитували маленькими голівками.

Повсюди вони обмінювалися адресами. Веддинґські та Нойкельнські піонери були в цьому невтомні. Звичайно вони писатимуть. До Брюселя, до Берґена, до Братіслави. Вони навіть відвідуватимуть один одного — зовсім певно. І їх очі сяють.

Маленький берлінський хлопчик сконфіскував двох монголів. Засунув свої міцні дитячі руки під їхні руки й більш не випускав. Тепер він їм плеще казна що. Про „Барабан“, дитячу газету, про Андренсплац, де він живе, та про „Рот-фронт“, якого не можна заборонити, та про оркестри з сопілок. А монголи все кивають головами та скалять зуби, а потім вони сміються втрьох.

Але піонерські ракети не треба забувати. Всі роблять „ап-чхи“ на Церґібеля, що заборонив в'їзд російським піонерам. Ми чхаєм на нього.

І знов вони сидять укупі, серйозні й самосвідомі, поділені по комісіях та групах, і працюють:

П'ять дитячих секцій обговорюють найважливіші питання.

Боротьбу проти фашизму та військовізації дітей.

Боротьбу проти злиднів та недолі, визискування дітей.

Боротьбу в школі.

Боротьбу проти релігії.

Про інтернаціональне виховання та зв'язок.

І вони працюють, так сповнені свого завдання, так заглиблені в проблему, що кожному, хто їх бачить, стає очевидно: тут лишиться більше, ніж тільки прекрасний спогад дитячої зустрічі. Тут починають ніжні, молоді сили, але повні самосвідомости й упевнено. Третє покоління будує своє майбутнє.

БІБЛІОГРАФІЯ

М. МАЙСЬКИЙ. „Новелі“. Вид. т-во пролет. письм. „Гарт“. 1930. Майський вже давно не „початківець“, але, на жаль, написав так мало, що важко ще робити якісь ґрунтовні висновки про його творчість. Збірка „Новелі“ охоплює твори лише до 1928 р. А саме останніми часами М. Майський дав найцікавіші свої речі. Коли викинути перші несамостійні твори М. Майського „Ідемо“, „Ніч“ і т. п., то вже починаючи від „Учителя Вагути“ (1925 р.) до „У цехах“ („Комуніст“ 12/VII — 1929 р.), автор майже винятково розробляє одну тільки тему, переродження людини під впливом тих нових соціяльно-економічних обставин, що склалися після Жовтня. „Учитель Вагута“ є перша спроба торкнутися цієї складної й цікавої теми. Далі йде період найрізноманітніших фраґментів на цю тему („Борг“, „Зміна директора“, „Іспит і т. д.), що, зрештою, мабуть перейдуть вже у більший, закінчений твір, яким, може, й буде та повість „Хазяїн“, що її тепер М. Майський пише.

Основний герой М. Майського не передовий пролетар нашого часу, а саме відсталий, темний робітник, що стоїть ще обома ногами в минулому, що психологічно не поборов ще в собі старого.

Такий ливарник Семен Синиця („Іспит“), що багато років він мовчки ковтав начальницьку лайку, такий і Лазар („Секрет Рапіда“), такий, кінець-кінцем, і Жагун („Борг“).

Переродження цих робітників — процес дуже складний, зв'язаний з напруженою боротьбою між старим і новим. „Мертве хвата живе“. Лазар на деякий час навіть попадає в обійми Яшка та його компанії і стоїть вже на шляху до того, щоб скотитися на дно.

М. Майський добре знає це „дно“ та його представників. Він уміє показувати отих блатних „парнєй на атльоті“, тих рвачів, отой „групово-соціяльний тип“, що його представник є „збірний“ Яшко.

Яшки ці небезпечні, бо грають на темних інстинктах відсталих робітників. Яшкам протистоять робітники Бугайови, директори Янсони, представники передових пролетарів нашого часу. Між цими двома таборами Яшків і Янсонів іде боротьба за Синиць і Лазарів. Перемагають Янсони.

Оця боротьба є дуже цікава, як об'єкт уваги художника. Але показати в образах реконструкцію людини, отой величезний психологічний перелім, що відбувається на наших очах, показати переродження робітника - раба в робітника - свідомого будівника соціялізму — справа дуже складна.

М. Майський, безумовно, знає робітників типу Синиці, але явно недооцінює тих змін, що сталися з цими робітниками за роки революції. В „Іспиті" Синиця насмілюється на одверту критику тільки в наслідок брутального залицяння майстра до Тетяни. Мотив швидше сексуальний, ніж соціяльний. Це, звичайно, можливо, але процес переродження пролетаря, зрозуміло, значно складніший і зовсім не залежить від таких випадкових епізодів, тим більше, коли йдеться про старого робітника - ливарника. Невже за кілька років революції нічого так не могло зворушити Синицю, як цей вчинок майстра? Невже для громадського іспиту робітника обов'язково вводити звичайнісіньку романтичну історію з красунею - робітницею? До того все саме й побудовано на тому, що й Синиці Тетяна дуже подобається. Отже, сміливий виступ Синиці на зборах слід швидше розглядати як „лицарське" заступництво, аніж соціяльний протест.

Так само й з Жагуном („Борг"). Враження таке, нібито після революції нічого не змінилось. „Колізія" між робітником і майстром розв'язується лише тоді, коли Жагун повернув борг — ударив Талаєва в обличчя.

І Синиця і Жагун нагадують учителя Вагуту, що умудрився сім років не помічати революції, а став до активної роботи тільки коли довідався про смерть Леніна. Та й величність Леніна він зрозумів дуже „дивно":

„По всій газеті було: „Ленін", „Ленін", „Ленін". Писалося про його смерть, про його геніяльність. Для Вагути це було нове й дивне.

— Невже геній?

Майнула думка: розписали більшовики, знаємо їх, майстрі на це. Але що це? Письменники Заходу: Велз, Бернард Шов, Гайнрих Ман, Максиміліян Гарден і ще, і ще — ціла низка письменників пишуть про смерть Леніна й відзначають його, як генія.

— От тобі й на... Прогледів,—здивувався Вагута. („Новелі" стор. 84 — 85).

Отаким чином, через „авторитет" Велза та Бернарда Шов автор мотивує злам у психіці Вагути (до речі, дивно, чому Вагута так високо ставить Гайнриха Мана й Гардена, коли, судячи з усього оповідання, він навіть не повинен був і чути про них).

— „Прогледів"— ось що й інші герої М. Майського могли б сказати про революцію. А коли так, то нічого дивуватися, що Синиця перероджується тільки під впливом „брудної історії". Ось у цьому, у невдалому мотивуванні, полягає, на нашу думку, основна хиба автора. Герої виступають, як „люди в футлярі", що революція пройшла повз них. Вибравши серйозну й глибоку тему, автор не зумів

 переконливо її висвітлити. Оповідання, вірні в деталях, хибні саме в основному пункті, у мотивуванні перелому, що стався в психіці героїв. Але слід відзначити, що в сценарії „Секрет Рапіда", написаному вже 1929 року, автор куди краще й переконливіше змалював психіку героя. Вчинки Лазаря органічні й переконливі.

„Секрет Рапіда" порівняно до минулих творів М. Майського свідчить про значний проґрес автора в основному — у мотивуванні психологічного перелому. Та зміна, що сталася з Лазарем, внутрішньо виправдана, підготовлена усім попереднім ходом дії. Коли в „Іспиті" автор дав нам уявлення про Синицю, розповідаючи „від себе" про нього, то постать Лазаря вимальовується саме через образ, а це, звісно, куди переконливіше.

У „Секреті Рапіда" дія розгортається на фоні ширшого соціяльного оточення, ніж у попередніх творах. Видно, хто стоїть за спиною тих сил, що борються, виразно підкреслена роля Янсонів, а це саме й переконує читача, показує йому, чому переродження Лазарів неминуче.

У „Секреті Рапіда" нарешті вимальовується й нова постать, що притягла до себе увагу письменника, постать Янсона, що, судячи з „Секрету Рапіда" й уривку „У цехах", обіцяє бути цікавою й переконливою. Власне кажучи, усі оповідання, що вміщені в збірці, тільки етюди для більшого твору, де автор має показати сучасного пролетаря у різних його прошарках від Яшка через Лазаря до Янсона.

Саме так, як до етюдів, слід підходити до всіх оповідань збірки, хоч зовні вони й закінчені. Постаті Синиці, Шагуна, Митька та інших окремо не можуть бути зрозумілі. Поруч з ними повинні бути й Янсони й Сулими, і партія, і комсомол, і вся наша заводська громадськість, інакше бо всі ці постаті повиснуть у повітрі.

Нам здається, що й сам автор так дивиться на ці оповідання, одне з яких („Зміна директора") він так і назвав „з незакінченого твору". На всіх цих оповіданнях лежить печатка незакінчености, фраґментарности, усі вони є певний етап у шуканнях автора.

Печатка незакінчености лежить і на стилі автора.

Перші оповідання („Ніч" та інші) написані без сумніву під впливом Хвильового.

Так, зовсім не до ладу „Іспит" починається з міркувань про Анатоля Франса, що аж ніяк не в'яжеться з дальшим оповіданням про Синицю. Ще менш в'яжеться з Синицею, коли він порівнює Тетяну з Мадонною (стор. 10). Не гармонює з характером Бугайова запозичена мабуть у Хвильового сентенція — Люблю їхати в потязі полем, коли там і т. д. (стор. 24). Мадонна не дає авторові спокою і в оповіданні „Творці білого міста". Інспектор Петренко, побачивши Марту, промовляє:

— Що за мадонна така... Був би живий екземпляр а-ля Рафаель... (стор. 33).

Друга хиба, що її можна закинути авторові, своєрідний логіцизм. Часто абсолютно в розріз з загальним характером оповідання автор або його герої починають чисто абстрактно міркувати або ж говорити такою мовою, що відчувається на фоні цілого контексту як чужорідне тіло.

Робітник Гречка („На паровозі") раптом починає говорити такою штучною мовою:

„Ми, наприклад, змінюємо і поліпшуємо наші закони... Діють механічні закони..." (стор. 67).

У вуста техніка Чувашина автор вкладає цілу лекцію про створення людини, що (лекція) тільки переобтяжує оповідання.

Стилістична неусталеність відчувається у всіх оповіданнях. Але й тут, саме в останньому творі, „У цехах", помітне значне зрушення. Автор спромігся тут дійти певної відповідности між „змістом і формою".

Останні твори М. Майського свідчать, що він, знайшовши свою тему, вдало шукає й відповідних засобів найкращого виявлення її, серйозно працює над матеріялом, що висвітлює цікаву проблему реконструкції людини.

Н. Каганович

ПАВЛО ІВАНОВ. „Ніч і день". Новелі. ДВУ, 1930, 231 стор. 1 крб. 25 коп.

Автор не багато додав у цій збірці до складу попередньої своєї книжки 1925 року („Навколо праці", Книгоспілка, 1925 р.) та до тих оповідань, що з ними читач обізнаний уже зі сторінок дрібних журналів („Всесвіт", „Службовець", „Культура й побут" і т. ін.). Одинадцять оповідань, або як автор їх називає, — „Новель" — це майже увесь доробок Павла Іванова (за винятком двох - трьох оповідань, що до збірки не увійшли). Отже, кількісно продукція розглядaного письменника являє покищо не дуже високі досягнення. Щождо тематичного кола та до жанрових спроб, то тут автор дає досить розмаїті зразки творчости; прикладом, у цій збірці маємо:

1) Спробу стилізації східньої казки („Ніч і день") з соціяльно-невтральною настановою.

2) Новелю - жарт, побудовану на „несподіваній розв'язці" — („Страх"), теж соціяльно не витриману.

3) Психо - біологічну трактовку родинної проблеми з настановою на сучасний побут військового політактиву („Із щоденника").

4) Два оповідання на теми комсомольські („Куди", „Лі - Пен - Чан").

5) Чотири оповідання із суто побутовою тематикою з життя міщанської, а почасти з шкідницько - злочинної напівінтелігенції („Батистова історія", „Тик", „На понт", „Золоті зуби").

6) Соціяльно - психологічна характеристика колишнього революціонера - партизана у переходовий період непу й відбудови („Партизанова смерть").

7) Геройство рядового борця - комуніста підчас боротьби з білими („Чотири розділи").

Такий широкий розмах авторових творчих поривань примушує або сподіватись від нього якоїсь особливої художньої різнобічности й обдарованости, або навпаки — побоюватись за успішне виконання широко задуманих плянів.

На жаль, побоювання те цілком обґрунтоване, як переконується читач, із художньою стороною поданих тут творів ознайомившись.

Загальне враження від книги „Ніч і день" — це остаточна художньо-літературна неспроможність автора. Не в тім лише вона виявляється, що стиль його — це накопичення набридлого напіврозмовного, напівлітературного штампу та що технікою новелістичної композиції він аж ніяк не володіє, навіть поза цими (хоч і важливими, та все ж до певної міри зовнішніми) ознаками, почуваємо у самій концепції творів Павла Іванова якусь творчу неспроможність.

Візьмімо, прикладом, одне в найцікавіших тематично оповідань — „Партизанова смерть", Тема полягає в тому, щоб показати душевну трагедію колишнього червоного партизана, героя буремних років громадянської війни, романтика, — серед „прозаїчного" оточення тверезого будівництва. Важка криза, що штовхає героя новелі навіть до замаху на самогубство, розв'язується щасливо цілковитим оберненням партизановим і поверненням його на путь будівничих настроїв. Діялектика цієї теми розгорнена в П. Іванова, здається, згідно з усіма правилами, і теза — партизанове геройське життя у вогні повстання, антитеза — занепад його в рямках міської обивательщини, синтеза — обернення. Але щодо художнього втілення цього — досить таки вже заялозеного — задуму, то тут доводиться констатувати цілковитий брак органічно-творчих моментів. Впадає в око: — „синтезу" — цебто перемогу „романтики будівництва" — за волосся притягнуто: ані автор, ані тим паче читач ні в якій мірі не уявляють собі позитивних творчих моментів цієї „романтики будівництва" в житті й психіці колишнього Омелька Кушніря, нині робфаківця Романа, отже й лишається ця проповідь голою публіцистикою. Не пов'язані органічно й перші етапи діялектичного шляху Омелька — Романа. Його „романтичне геройство" колишнє подане, щоб не сказати більше, — у мало своєрідних рисах і малює його яко доволі брутальну, дику істоту. Нагадаймо хоч би довгу, плутану і вкрай бездарну промову партизанову на потязі (на стор. 115-116) або ж елементарні прояви „героїзму", на вокзалі та в господі генераловій. Читач розуміє, що Омелько Кушнір — людина неписьменна (пальця прикладає замість підпису), людина дика, що її революційне почуття, хоч і яке воно палке у наслідок соціяльних причин її особистої долі, — все ж стихійне, потребує організації й культури. Читач знає, що тисячі таких от саме диких і неписьменних представників революційної стихії поволі на наших очах перетворювались на організованих і культурних діячів революції. Автор показує нам того ж таки партизана, як робфаківця, що вже не лише письменний, але й розповідає не гірше за самого письменника (Кушніреву історію подано у формі Романової оповіді).

Перехідні щаблі між „дикунством“ і „культурним“ існуванням не показані, але наслідки „скультурення“ наочні і доволі несподівані. Культура лишила Романа таким саме дезорганізованим і романтичним, але до цього зробила його песимістом, що місця собі в сучасності не знаходить. Отже, постаті Омелька, Романа - Самогубця й Романа, що замирився з життям — не пов'язані художньо. Яка то є „романтика будівництва“, що примушує бухгальтерів писати вірші „про баланс, дебети, кредити“ (стор. 124), доволі трудно відчути не в пляні гумористики — а письменник тут, звичайно, від гумористики за сто верстов. Отже, навіть логічна структура, цебто голий ідейно - публіцистичний зміст теми не переконують, не кажучи вже про художнє втілення цієї теми в конкретну постать партизанову. Не зумів автор використати й цікавого по суті образу — народження героєвого підчас сполоху пожежного. Він розвів з приводу цього надзвичайно банальну історію про поміщицьке насильство, ґвалтування дівчат і інші аксесуари традиційних мелодрам.

Ми спинились на цьому оповіданні саме через те, що зачеплена в нім тема, не вважаючи на свою заялозеність, все ж варта уваги, бо вона наскрізь соціяльна й історична, захоплює актуальну проблему — психологічного прийняття будівництва. Цього не можна сказати про інші оповідання. В них або „проблем“ зовсім не ставиться, або ставиться тільки в пляні родинно - побутовому. Не позбавлене певного курйозного інтересу оповідання „Із щоденника“, де поставлено, так би мовити, догори ногами відому тему про жінку, що бажає стати матір'ю не виходячи заміж (нагадаймо Третякова, С. Пилипенка): в П. Іванова чоловік, автор щоденника, до нестями хоче бути батьком. Тема не може не викликати — очевидно всупереч авторовим намірам — усмішки. Не вважаючи на певну оригінальність задуму — „батьківство“ замість уславленого „материнства“ відтворити — оповідання написано неможливо шабльоново й солодкувато. Тут і діти — „квіти землі“, і „лісове шепотіння“, і бажання „бігати за метеликами, плигати разом із кониками, розмовляти з птахами, квітами ...“ (ст. 62), тут і ліричні відступи, ексклямації, реторичні запитання. Щождо побутово - родинного боку, то й тут перш за все шабльон в образі героєвої жінки, що почепила червоний абажур на лямпу й робить собі аборти (замість дарувати чоловікові бажаного сина).

Побут міщанства взагалі приваблює П. Іванова, яко вдячлива тема, для так би мовити сатиричного зображення дійсности. Але сучасний читач вже доволі досвідчений у справі цих „сатиричних малюнків“, він знає наперед, що службовці — злодії, гулящі, тупі й жадібні жінки цих службовців і спритні спекулянти всіх ґатунків — це об'єкти нещадної сатири, нещадного засудження. Отже, читачеві не

 досить того, щоб у сотий раз переказали йому про якихось Павлів Антоновичей, що спекулюють золотом, Сарочек, що мріють про панчохи або про курорт, Михайлів Івановичей, що мають золоті зуби і т. ін. Всі ці літературні трафарети потребують якогось поновлення, загострення, якоїсь чіткої індивідуалізації або навпаки — синтезування й типізації крайньої, щоб виправдати своє появлення на сторінках новелі.

Не маючи змоги зацікавити читача долею списуваних персонажів— всі вони на один кшталт і лише ім'ям відрізняються — автор запровадить до оповідання детективні сюжети або якісь „анекдотичні кістяки" новелі. А втім ці кістяки не тривко зв'язані й розсипаються з несподіваною легкістю, лишаючи глибоке розчарування: новелі „Страх" та „Золоті зуби" можуть правити за зразок такої невдалої композиції, коли закінчення не лише „несподіване", але й просто зайве або незрозуміле. Це залежить, головне, від того, що автору не вдається аж ніяк підтримати в читачеві напружений інтерес до дії або напружений емоційний стан. Напрошується з приводу новелі „Страх" порівняння з гумористичним оповіданням Чехова про труни, де з такою майстерністю зіставлені два пляни — гумору й „містичного" жаху, що розрішається у розв'язці цілком звичайним явищем. П. Іванова „Страх" позбавлений як гумору, так і жаху, а тому читач сприймає розв'язку (епізод з кішкою), як доволі мало дотепну і штучну анекдоту.

Ще слабіші оповідання, що згідно з своїм задумом позбавлені як сатиричного забарвлення, так і міцного сюжетного стрижня. Не кажучи вже за те, що вони не заслуговують на ім'я „новелі" [1], бо не мають сюжетної композиції, такі оповідання, як от: „Лі-Пен-Чан" або „Куди", ба навіть „Чотири розділи" (хоч це оповідання тематично насиченіше) справляють враження досить безпомічного переказу якихось уривків життя. — Селянського хлопця б'є батько, щоб до комсомолу не ходив, і хлопець іде з села — („Куди?") — це гола схема оповідання, що його можна було б написати, сповнивши схему живими постатями, дією, боротьбою інтересів.— Китаєць „Ходя"— бажає до комсомолу записатись, і, очевидно, це йому пощастить зробити. Художнє втілення цієї схеми полягає лише в тому, що автор старанно відтворює жахливу мову українську, якою ходя розмовляє.—Комуніста Сергія катують білі. „Рубали довго. Уперто. Люто".

„Раз! раз! Іше! Іще! ще!"

Подія жахлива, що й казати. Але беручись до цієї теми, чи не подумав автор про великий обов'язок — сказати щось с в о є з приводу

[1] Тут не місце знімати теоретично-літературне питання про зміст терміну „новеля", але, додержуючись навіть загальновживаного значіння, треба ставити до новелі вимогу с ю ж е т н о с т и.

того, що багатьма пережите, всіма відчуте, всім відоме, сказати в літературі, в художньому слові, про цей факт позалітературний, життєвий. Чи згадав автор, що не досить говорити про жахливе, про геройське, про злиденне, щоб тим самим викликати в читачеві відповідні почуття.

А втім, здається, автор подбав про „літературність" викладу, ба навіть окремий твір („Ніч і день") присвятив спеціяльно „красотам мистецтва слова", та й інші новелі поприкрашав яко мога „літературою". Та, на жаль, саме в розумінні літературних красот ми з автором не погоджуємося. Ці міллю поїдені й цвіллю вкриті казкові принципи й красуні з „Татарської леґенди" нагадують літературну продукцію місячників для юнацтва, що їх колись рекомендували для читання інституткам. Жодної спроби відтворити структуру образу й мовного оформлення східньої казки автор не робить, не виходячи з рямок сіреньких буднів інтеліґентської укрмови. Жодної спроби поглибити соціяльний зміст леґенди.

Те, що автор надав цій збірці назву останнього оповідання (навіть книгу оформлено у відповідному — східньо-казковому дусі), дає підставу гадати, що символ „дня і ночі", яко контрастних явищ правив для нього за ляйт-мотив у доборі матеріялу збірки. Тут, мовляв, змальоване темне й світле ...— Але чи є такі книжки, в яких це темне й світле не контрастують од е з одним.— Отже, не зупинятимемось на питанні, чи треба шукати єдиної думки у цих різноманітних оповіданнях, чи ні, задовольнимося, констатуючи у них єдину спільну рису :— художню неспроможність і бідність літературного задуму.

Л. Старинкевич.

ХРОНІКА

ЧЕРГОВИЙ ПЛЕНУМ „ЗАБОЮ"

1 та 2 липня цього року в Сталіному відбувся черговий пленум Вседонецького бюра Союзу пролетписьменників Донбасу „Забой" з таким порядком денним:

1. Звіт сталінського оргбюра „Забою".
2. Звіт бюра Маріюпільського осередку.
3. Звіт осередку м. Луганського.
4. Питання наступної творчої конференції „Забою".
5. Про підготовку до масової роботи на осінньо-зимовий час.
6. Про літературну ситуацію на Україні.
7. Прийом нових членів у „Забой".
8. Поточні справи.

Те, що пленум відбувся у Сталіному, має не абияке значіння, як для сталінського осередку „Забою", так і для всього Союзу, бо навіть

торкається воно літературної дійсности усієї УСРР. Сталінщина в господарсько - політичному житті країни посідає досить поважне місце. Отже, треба було сподіватися і на відповідну до економічної культурно - ідеологічну, зокрема літературну височінь. На жаль, довелося сконстатувати велику культурну відсталість на Сталінщині, необізнаність хоч би в загальних рисах із культурним процесом на Україні. Про це свідчить хоч своєрідний вояж до Сталіного відомого Валеріяна Поліщука.

Діставши рішучу відсіч від літературної та широкої радянської громадськости за свої антирадянські вихватки у не менш відомому альманасі „Авангард", діставши рішучого засудження за порнографічність своєї літературної „діяльности", В. Поліщук кинувся по порятунок на Донбас, щоб завоювати собі робітничу авдиторію. В цьому йому чимало допоміг т. І. Дорожній, що працював у Сталіному.

Пленум, рішуче засудивши роботу т. Дорожнього, обрав нове тимчасове бюро осередку у складі т. т. Антоненка, Кошевенка та Черняка. Новому бюру доручив зв'язатися з підприємствами — повести масову роботу серед робітництва Сталінщини, виявляючи літературні кадри серед робітників копалень та заводів.

Ухвалено також підсилити Сталінщину забойськими кадрами, командирувавши туди на постійну роботу трьох товаришів.

Щоб зміцнити ідеологічно творчі позиції Сталінщини, ухвалено творчу конференцію „Забою" скликати теж у Сталіному.

Досить міцною організацією показав себе Маріюпільський осередок. Не маючи ще року після оформлення себе, як забойської організації, осередок досі зріс, як з організаційного боку, так і з творчого. Всю свою діяльність осередок переніс у порт та на завод ім. Ільїча, зміцнивши тим свій зв'язок із робітництвом. Пленум констатував особливо творчий зріст осередку. Про це свідчать: повісті Д. Семенова „Боротьба триває", п'єси Сеніна, стаття Лісняківського про переверзевщину, проза та поезія інших товаришів.

Особливої уваги надавав осередок своїй масовій роботі в клюбах, серед робітництва заводу та в порту.

Луганщина має мало критично - керівничих кадрів, тому пленум ухвалив командирувати на Луганщину для цієї праці тов. Ковалевського. Творчо - письменницький осередок у Луганському міцний, але в окрузі масово - виховної праці зроблено мало, мало виявлено творчих сил серед робітництва периферії.

Питанню масової роботи пленум приділив особливу увагу, розглядаючи його, як питання про боротьбу за кадри. А хто завоює кадри промислових районів, той завоює собі і право на керівну ролю в літературі,— каже резолюція пленуму на цей пункт.

З метою піднести літературознавчий рівень початківців - літгуртківчан, ухвалено повести постійну плянову роботу серед літгуртків Донеччини при робітничих клюбах, палацах культури, на копальнях, заводах. До початку осінньо - зимового періоду ухвалено скласти програму роботи на цей час. Роботу цю доручено комісії: Западинському, Лісняківському, Ковалевському, Ткаченкові та Моряцинові.

Крім того, ухвалено на інструктивно - керівну роботу поставити спеціяльного керівника.

Ухвалено завести в журналі відділ „Трибуна Читача", що має при-

діляти місце відгукам пролетарського читача, де мають друкуватися побажання літгуртківчан та читачів щодо масової роботи „Забою" та критикуватиметься методи роботи.

У питанні про літературну ситуацію на Україні пленум вважає, що ВУСПП і на сьогодні є найортодоскальнішою, справді пролетписьменницькою організацією й осередок всього, що є справді пролетарського в українській літературній дійсності; одною з фаланг цього осередку є і „Забой", а тому нам,— каже резолюція пленуму, треба ще більше напружити свої творчі сили, щоб завоювати собі право на керівництво пролетарським літературним рухом.

У поточних справах пленум приймав нових членів до „Забою" та обговорював фінансові справи союзу.

Коротко спинився пленум на хибній діяльності „Молодняка", що, можливо, виникла в наслідок досьогоднішнього стану на Сталінщині.

На Сталінщину з'явилося кілька товаришів молодняківців, що нібито з доручення ЦБ „Молодняка" мали утворити молодняківську організацію на Донбасі.

Пленум сконстатував, що скільки „Молодняк" є одною з найближчих „Забоєві" організацій, цей факт можна вважати лише за непорозуміння, адже „Забой" об'єднує в собі увесь творчо-активний молодняк, теж організація ще філії „Молодняка" утворюватиме лише паралелізм у роботі „Забою". Повідомивши про цей факт ЦБ „Молодняка", ухвалено т. т. молодняківцям, що приїжджають якраз на Донбас, створювати якнайкращі умови для праці, але зобов'язавши їх працювати в згоді з „Забоєм" та за керівництвом його Вседонецького бюра.

Юліян Зет

ЩО РОБИТЬ ВУСПП

ВУСПП на виробництві

За постановою поширеного Секретаріяту ВУСПП члени Харківської організації прикріплюються для постійної роботи на харківських заводах, незалежно від того, чи працюють там члени інших організацій. ДЕЗ — В. Коряк, П. Усенко, С. Радугін. ХПЗ — В. Сухино-Хоменко, Г. Шишов. „Серп і Молот" — Куліков, М. Гаско. „Світло Шахтаря" — М. Ледянко, Зорін, Гонімов. Авіозавод — В. Кузьмич. „Канатка" — М. Доленго, І. Кісільов. „Тиняківка" — А. Дикий, Г. Овчаров. „Тракторобуд" — І. Микитенко, Городской, Радугін. Будинок Червоної армії — М. Новицький. Клюб металістів — В. Сосюра, М. Ірчан. Вагонні майстерні — С. Федчишин, Д. Бузько. Паровозо-ремонтний завод — М. Бірюков, С. Голованівський. Депо „Жовтень — А. Шмигельський, К. Гордієнко. З бригадами „Харківського Пролетаря": В. Сокіл — на ХПЗ, М. Майський, М. Качанюк, Н. Щербина — ДЕЗ, Б. Бездомний — „Серп і Молот", Панченко — Вельозавод.

В штаб керівництва: Р. Кушнарьов-Пример, І. Кириленко, Л. Первомайський

При редакціях вусппівських журналів „Гарт“, „Красное Слово“, „Проліт“— організуються творчі гуртки ВУСПП із робітників-ударників. Для керівництва прикріплюються: І. Микитенко, І. Кириленко, В. Коряк, Є. Гірчак, В. Сухино-Хоменко, Р. Кушнарьов-Пример, Л. Первомайський, Г. Овчаров, В. Шишов, М. Доленґо, Демчук, Куликівський, І. Ткачук, І. Фефер, Каган, Ковалевський, Радугін.

Теоретична бриґада ВУСПП

До Одеси виїздила теоретична бриґада ВУСПП у складі т.т. І. Микитенка, І. Кириленка, Р. Кушнарьова-Примера, Г. Овчарова, Л. Первомайського. Бриґада провела для колективів „Театру Революції“, що там формується, та театру „Пролетар“ двотижневий семінар із таких питань: Основи марксистської філософії, XI з'їзд КП(б)У та XVI з'їзд ВКП(б), історія пожовтневої української літератури, театр реконструктивної доби. Крім того, т. Є. Гірчак прочитав на одному з засідань семінару лекцію з національного питання. Одвідання семінару колективами театрів було стовідсоткове. Темпи роботи — ударні. Працювали шість годин щоденно, крім завдань, що давались додому.

Робота ВУСПП у Дніпропетровському

Цими днями в Дніпропетровському утворено організацію ВУСПП. До організації рекомендовано загальними зборами літературного активу близько 15 чоловіка. Секретаріят Дніпропетровської організації: М. Біднов („Зоря“), В. Чигирин, Роздольський. Свою продукцію дніпропетровські вусппівці мусять реалізувати переважно в літсторінці газети „Зоря“ та в журналі „Зоря“. Крім того, робітничий літгурток на заводах ім. т.т. Петровського та Леніна „Ударник“ оголосив себе за творчий гурток ВУСПП. В складі гуртка близько 25 робітників-літераторів, виключно ударників. Керують т.т. Лейкін (редактор газети „Ударник“), Молчанов, Немеровський.

Кам'янське. Завод ім. т. Дзержинського. Утворено творчий робітничий гурток ВУСПП. Керують т.т. Л. Онищенко, І. Калина, Данільцев (усі робітники).

Криворізька група „Червоний Гірник“

Останнім часом остаточно оформилась Криворізька організація ВУСПП. Членами ВУСПП затверджено т.т. Юхвіда, Олійника, Хазана.

Творчі гуртки, що працюють на руднях, нараховують у своїх лавах близько 70 чол. творчого робітничого активу і працюють за проводом Криворізької організації ВУСПП.

ВУСПП у боротьбі за п'ятирічку за 4 роки

У відповідь на відозву ЦК ВКП(б) з 3-IX ВУРПС відрядив для оперативної участи в ліквідації проривів таких т.т.: І. Кириленко — завод ім. т.т. Петровського та Леніна (Дніпропетровське), І. Микитенко — завод ім. т. Дзержинського (Кам'янське), І. Топчій — Донбас, А. Шмигельський — Донбас. Крім того, в Донбасі працюють ударні групи „Забою". На Дніпрельстані та в Запоріжжі працював т. В. Кузьмич, допомагаючи в роботі творчого гуртка ВУСПП на Дніпрельстані. Після постанови ЦК КП(б)У на доповіді т.т. Молотова та Лобова секретаріят ВУСПП відрядив на Донбас т.т. П. Усенка, М. Ледянка, Гонімова та на Криворіжжя т. Л. Первомайського.

Київ — ВУСПП разом із „Молодняком" так само утворив кілька ударних літературних груп для боротьби з проривами на київських підприємствах. За телеграмою Секретаріяту ВУСПП беруть участь у боротьбі з проривами Миколаївська та Одеська організації ВУСПП.

Творча робота ВУСПП. Вийшли з друку нові книжкі членів ВУСПП: І. Кулик — „Шість поем", Л. Первомайський — „З фронту" — поезії, Ю. Зоря — „Депо", виробничий роман, М. Гаско — „Обабіч кордону" — поезії, І. Кириленко — „Натиск", повість, М. Ірчан — „На півдорозі" — нариси, М. Майський — „Новелі", І. Микитенко — „Тринадцята весна" — нариси з колективізації. Друкуються такі нові твори членів ВУСПП: І. Микитенко — „Диктатура" — п'єса, „Кадри" — п'єса, Н. Забіла — „Тракторобуд", повість, „Вибрані поезії", М. Бірюков — „Збірка комсомольських нарисів", В. Кузмич — фрагменти з роману „Дніпрельстан" та „Кораблі" — збірка оповідань, Г. Овчаров — „Критичні нариси", І. Ле — „Наливайко", історичний роман, Г. Шишов — „Донбас", І. Топчій — „Шахтарська повість", І. Кириленко — „З металевого фронту", К. Гордієнко — „Повість наймита", М. Доленго — „Фото-лірика", В. Сосюра — „Вибрані поезії", І. Кулик — „Карачай", Панько Педа — „Перший рейд", Ю. Зоря — „Кочегар", Д. Бузько — „Оповідання", В. Зорін — „Генеральний бій" — повість. Більшість цих творів вусппівців виходить накладом видавництва ВУСПП — „Гарт".

СЕРЕД ВУСППІВСЬКИХ ДРАМАТУРГІВ

І. Микитенко. В 12-й книзі ГАРТ'у буде надрукована нова п'єса І. Микитенка „Кадри", що театрального сезону 1930-31 р.р. йтиме у найбільших театрах України (крім „Березоля"): театр ім. І. Франка, Одеська Держдрама, Дондерждрама, Лівобережна українська Держдрама, театр „Шевченківців", Державний театр ім. М. Заньковецької,

ленінградський український державний театр „Жовтень“ тощо. „Кадри“ ставить у Москві ГМХТ 2, в Ленінграді, крім театру „Жовтень“,— російський „Государств. театр драмы“ (кол. Александринка), крім того п'єса йде в багатьох інших містах РСФРР та інших республік Союзу. Зараз І. Микитенко працює коло нової п'єси „В у г і л л я“, присвяченої проблемі механізованого Донбасу та найпекучішим питанням сьогоднішнього дня, що зв'язані з вугіллям. Девізом до п'єси автор бере слова т. Сталіна про труд, що став нині „справою чести, справою слави, справою відваги і геройства“.

Л. П е р в о м а й с ь к и й. В 9 та 10—11 книгах ГАРТ'у друкується нова п'єса Л. Первомайського „Невідомі салдати“, що цього театрального сезону йтиме в театрах „Березіль“, ім. І. Франка, Одеська Держдрама, „Шевченківців“, „Жовтень“ та в інших великих українських театрах. Відомий єврейський поет І. Фефер перекладає „Невідомі салдати“ єврейською мовою для єврейських театрів. Російською мовою п'єсу перекладає поет М. Рудерман.

М. І р ч а н. Здав театрам п'єсу „О т р у т а“—з життя американських пролетарів (перероблен. „Радій“). П'єсу заводять до свого репертуару театр ім. І. Франка та інші українські, а також російські театри.

О. К о р н і й ч у к. Закінчує нову п'єсу (комедію), назви якої він ще не опублікував. П'єсу мають ставити театр ім. І. Франка та інші. Театр „Шевченківців“ у Дніпропетровському має ставити також п'єсу О. Корнійчука „Камінний острів“.

ПІД ПРАПОРИ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ!..

У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ОРГАНІЗОВАНО ФІЛІЮ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ—ВУСПП

РЕЗОЛЮЦІЯ ЗБОРІВ ЛІТЕРАТУРНОГО АКТИВУ М. ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО З 2-Х—30 Р.

Індустріялізація країни й перебудова всього народнього господарства Радянського Союзу на новий соціялістичний лад та посилений наступ на рештки капіталізму в нашій країні й ліквідація глитайні, як кляси, вимагають цілковитої й негайної мобілізації всіх сил пролетаріяту в один творчо-бойовий колектив для здійснення генеральної лінії партії, для виконання п'ятирічки за чотири роки.

Цілком зрозуміло, що й література—гостре знаряддя клясової боротьби в руках пролетаріяту, не може стояти осторонь тих величезних завдань, що їх висуває перед нами наша реконструктивна доба. Ці відповідальні завдання створюють гостру потребу негайно усунути несприятливий для розвитку літератури розподіл її пролетарського фронту на ряд незалежних груп та групочок, а надто побудованих за територіяльною ознакою, що призводить до виникнення подекуди хоробливих явищ—хуторянства, міщанства, назадництва тощо.

Саме тепер, як ніколи, виспіла потреба цілковито консолідувати всі пролетарські письменницькі сили навколо якоїсь основної організації пролетарської літератури.

Ми, письменники Дніпропетровського—міста чавуну й сталі, вважаємо, що така єдина організація на Україні є Всеукраїнська спілка пролетарських письменників (ВУСПП), що зросла й загартувалася

в боях за чистоту клясової лінії в літературі й дійшла чималих творчих та організаційних досягнень, прилучаючи до національно - культурного процесу нові й нові шари пролетарів, організувавши ряд філій та творчих гуртків периферії (Донбас, Одеса, Київ, Миколаїв Кривий Ріг тощо).

Проте, літературне Дніпропетровське чомусь довгий час випадало із поля діяльности ВУСПП. Організувавшись у міське *літоб'єднання* за територіяльною ознакою, воно працювало відірвано від цілої пролетарської літератури.

Це чималою мірою спричинилося до того, що літоб'єднання відставало від бурхливих темпів життя індустріяльного міста, не зуміло прилучити до творення пролетарської літератури робітників з виробництва, не самомобілізувалося для виконання бойових завдань партії.

Отже, в літературному житті Дніпропетровського утворився своєрідний прорив, з якого скористалися непролетарські літорганізації („Авангард", „Нова Ґенерація"), намагаючись завоювати окремі дільниці дніпропетровського літературного фронту.

Цей прорив треба негайно ліквідувати. Єдино правильний спосіб ліквідації — це організація в Дніпропетровському філії Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП), яку ми й ухвалюємо утворити.

Дніпропетровська філія ВУСПП'у разом з усім фронтом пролетарської літератури України й Радянського Союзу міцно стоятиме на ідеологічних засадах, визначених від партії, й жорстоко боротиметься з усіма ворожими, міщанськими, хуторянськими й назадницькими вихватками, нещадно боротиметься проти правих і лівих закрутів у літературі.

Усю свою роботу філія ВУСПП тісно пов'язуватиме із завданнями партії, борючись за метаundefined, як один із загонів творчо - бойового колективу робітничої кляси, прилучаючи до національно - культурного процесу нові творчі сили пролетаріяту й організовуючи та керуючи творчими гуртками на підприємствах.

РЕЗОЛЮЦІЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ РОБІТНИКІВ ЗАВОДІВ ІМ. Т. ДЗЕРЖИНСЬКОГО ТА „ПРАВДИ" З 24 - IX — 30 Р.

Вислухавши доповідь т. Микитенка про завдання пролетарської літератури за доби реконструкції, Кам'янська робітнича читацька конференція відзначає, що українська література є частина загальнокультурного і національного будівництва, що є органічна частина цілого соціялістичного будівництва, а тому — в період реконструктивної доби, в час велетенського піднесення творчого робітничого ентузіязму — українська пролетарська література повинна відіграти величезну ролю, як знаряддя клясової боротьби, як знаряддя виховування мас, піднесення культурного рівня робітничих та бідняцько - середняцьких мас, підносячи цим їхню активність у будівництві соціялізму.

Читацька конференція вважає, що оволодіння українською культурою потребує доброго знання української мови — тому конференція доручає завкомові вжити рішучих заходів до посилення українізації робітництва й поширення серед нього української пролетарської книжки.

 Виховання робітника — автора, яке запроваджує ДВУ, читацька конференція вітає, закликає робітників узяти найгарячішу участь у конкурсі на масову політичну книжку, що його оголошено ДВУ.

Конференція відзначає, що в Кам'янському бракує технічної літератури, тому доручає завкомові поставити питання перед відповідними організаціями—вжити заходів до створення й поширення цієї літератури, особливо технічної, і розповсюдження її на наших велетнях — заводах через книжкові шафи, де в них почувається гостра потреба.

Конференція відзначає, що досвід кам'янського ДВУ в справі просунення книжки в маси — цехові книжкові шафи — цілком себе виправдав і потребує дальшого поширення для ще активнішого просунення української, масово-політичної, технічної та художньої пролетарської літератури в робітничі маси.

Конференція читачів — робітників дзержинців та правдівців вітає бойову пролетарську літературну спілку ВУСПП — передовий загін і основну організацію пролетарської літератури на Україні, організацію, що включилася в клясову практику пролетаріяту, бере безпосередню участь у боротьбі за промфінплян і провадить більшовицьку лінію у боротьбі за гегемонію пролетарської літератури.

Конференція вітає рішуче перешикування лав ВУСПП, розгорнення більшовицької самокритики, курс на широку масовість і зробітничення свого складу кращими представниками пролетаріяту, ударниками від варстатів.

Читачі дзержинці обіцяють активну і постійну підтримку ВУСПП! Хай живе боротьба за гегемонію пролетарської літератури!

ДО ВУСПП м. ХАРКІВ

Вперше організований творчий гурток ВУСПП в м. Кам'янському на заводі ім. т. Дзержинського надсилає вам, товариші вусппівці, протокол першого організаційного зібрання початківців літературного фронту.

Оргбюро певне, що з вашого боку наша молода організація діставатиме постійну підтримку і вказівки, як працювати, певна, що між нами буде систематичний гарний зв'язок, що ВУСПП неослабно керуватиме нашою роботою.

З товариським вітанням

Секретар бюра Л. Онищенко

м. Кам'янське, 1930 р. 27/IX.

ПРОТОКОЛ Ч 1

організаційних зборів творчого гуртка ВУСПП на зав. ім. т. Дзержинського, м. Кам'янське, від 26 вересня 1930 р.

Присутні: представник ВУСПП т. Микитенко, Олександер Данільцев, Іван Калина, Леонід Онищенко, Іван Карпенко, Антон Камінський, Ізраїль Міньковіч, Олена Сігал.

Головує Калина, Секретар Онищенко.

Порядок денний:

1. Організація творчого гуртка ВУСПП.

Слухали: 1. Доповідь т. Микитенка про сучасну літературну ситуацію та співдоповідь т. Калини про літературний рух на заводі ім. т. Дзержинського.

Калина — ще в 1929 році у нас організувався літературний гурток, але він був слабий тому, що він один час зв'язався був з Поліщуком, були в ньому орг. - чвари, гурток не мав ніякого керівництва, не мав ніякого напряму і в наслідок такої роботи наш гурток розпався.

Тимчасом у нас на заводі є літературні кадри і можна виявити в цехах ще більшу кількість нових кадрів.

Висловились: т. Сігал, Онищенко, Калина, Карпенко, Данільцев, які висловлювали свою думку щодо реалізації творчого гуртка у нас в Кам'янському, але цей гурток мусить одержувати належні вказівки та керівництво з боку ВУСПП'у. Для теоретичної роботи треба забезпечити гурток кваліфікованою силою лекторів тощо.

Ухвалили: Заслухавши інформацію представника ВУСПП т. Микитенка про стан пролетарської літератури на Україні та завдання її за доби реконструкції — організаційні збори цілком ухвалюють ідеологічно - мистецьку лінію ВУСПП, як передового загону творців пролетарської літератури, а також ухвалюють організувати творчий гурток ВУСПП на заводі ім. т. Дзержинського, який працюватиме під керівництвом ВУСПП і з кращих робкорів виховуватиме нових пролетарських письменників.

Для практичної роботи щодо реалізації гуртка обрати оргбюро в складі т.т. Онищенка, Данільцева та Калини. Відповідальним секретарем оргбюро т. Онищенка. Бюрові негайно, для втягнення робітників у творчий гурток, розпочати належну роботу, засідання провести не пізніш як 2 жовтня в кімнаті редакції „Дзержинця", поряд з цим, в газ. „Дзержинець" треба вмістити статтю про завдання творчого гуртка, що доручити т. Калині.

Голова ОНИЩЕНКО

Секретар КАЛИНА

ТВОРЧИЙ ГУРТОК ВУСПП НА ЗАВОДАХ ІМЕНИ Т.Т. ПЕТРОВСЬКОГО ТА ЛЕНІНА В ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ

Загальних зборів літературного гуртка „Ударник" заводів імени т.т. Петровського та Леніна, від 28-IX—1930 року.

СЛУХАЛИ:

Доповідь відповідального секретаря ВУСПП т. Кириленка. „Літературна ситуація на Україні і завдання пролетарської літератури".

1. Оголосити групу „Ударник" за творчий гурток ВУСПП, залишивши назву „Ударник".

2. Всебічно сприяти виявленню і вихованню українських літературних кадрів на наших заводах.

3. Зв'язатися з російською секцією ВУСПП та з її органом—журналом „Красное Слово".

4. Доручити робочій трійці „Ударник" налагодити систематичну літературно-теоретичну учобу „ударників", запрохавши для цього фахівців-літературознавців.

ПРОТОКОЛ

засідання поширеного Секретаріяту ВУСПП з представниками Бюра „Забою" та Криворізької групи „Червоний Гірник"—з 11.IX. 1930 р.

Присутні: І. Микитенко, І. Кириленко І. Кулик, Г. Овчаров, В. Сухино-Хоменко, І. Фефер (єврейська секція), Л. Первомайський, А. Дикий (члени Ради), Баглюк, Чорний, Гайворонський (представники Бюра „Забою"), Юхвід, Олійник (предст. групи „Червоний Гірник"), М. Доленґо, Р. Кушнарьов-Пример, А. Шмигельський, М. Бірюков, Ткаченко, М. Ірчан, Ковалевський (Харківська орг. ВУСПП), О. Шраменко (директор „Театру Революції"), С. Божко (представник Плугу), М. Мотузка, Осипов (представник ред. „Всеукр. Пролетарий"), Ш. Епштейн (євсекція харк. орг. ВУСПП).

Голова: І. Микитенко.

Секретар: Р. Кушнарьов-Пример.

Порядок денний:

1. Участь ВУСПП у реалізації відозви ЦК ВКП(б) з 3.IX.1930.
2. Про Секретаріят ВОАПП, про пленум ВОАПП та про пленум МБРЛ.
3. Про РАПП та про наступний пленум РАПП.
4. Про „Забой".
5. Про групу „Червоний Гірник".
6. Про відповідального редактора журналу „Гарт".
7. Кооптація в Секретаріят ВУСПП.
8. Про харківську організацію ВУСПП.
9. Про „Театр Революції".
10. Про ЛОЧАФ.
11. Поточні справи.

Слухали	Ухвалили
1. Про участь ВУСПП у реалізаці відозви ЦК ВКП(б) з 3.IX. (ліквідація прориву і готування до третього року п'ятирічки. тов. Кириленко).	1. Взяти найактивнішу участь у реалізації відозви ЦК ВКП(б). Оголосити всю організацію ВУСПП мобілізованою на цю роботу. а) Зобов'язати кожного поета, прозаїка і драматурга протягом двох декад виготувати твори, придатні як до вміщення у журналах, газетах та збірниках, так і для викори-

стання акторськими бригадами, що йдуть на підприємства. Твори здати до УТОДІК'у та до ВУК у РОБМИС.

б) Виділити двох членів ВУСПП для кореспондентських відряджень газет „Комуніст“ та „Вісті“. (М. Ледянко, А. Шмигельський).

в) Для участи в газеті „За Вугілля“, що її організує „Всеукр. Пролетарий“, виділити т. т. Кириленка, Доленґа, Топчія, Бірюкова, Баглюка, Гайворонського, Юхвіда.

г) На заклик ВУРПС в його розпорядження для відряджень у вугільні та металюрґійні райони виділити ударну бриґаду ВУСПП у такому складі: Микитенко, Кириленко, Кушнарьов, Топчій, Бірюков.

ґ) Телеграфувати всім місцевим організаціям ВУСПП пропозицію негайно реалізувати постанову Секретаріяту і зорганізувати ударні бригади на місцях.

д) Звернутися з закликом до всіх літературних та мистецьких організацій на Україні та до Президії Федерації революційних радянських письменників—взяти активну участь у реалізації відозви ЦК ВКП(б).

2. Про засідання Секретаріяту ВОАПП, про наступний пленум ВОАПП та про пленум МБРЛ (Микитенко).	2. Інформацію — до відому. Почати інтенсивну підготовку до пленумів. Доповідачі: на пленумі ВОАПП т. Кириленко, на пленумі Міжнародного Бюра Революційної літератури — т. Микитенко.
3. Інформація про творчу дискусію в РАПП та про наступний пленум РАПП — 25.X. (т. Микитенко).	3. До відому. Для виготовлення документа про творчу дискусію РАПП виділити комісію в складі т. т. Овчарова, Микитенка, Сухино-Хоменка, Кириленка, Первомайського. В документі рішуче підкреслити, що лінія „бльоку“ в творчій дискусії переросла в організаційно-політичне протиставлення „бльоку“ раппівському керівництву.
4. Про „Забой“ (т. Баглюк).	4. Доповідь т. Баглюка — до відому. Рекомендувати на відповідального секретаря „Забою“ т. Ковалевського, на відповідального редактора журналу „Забой“ — т. Баглюка. Поставити за бойове завдання підтримувати постійно журнал „Забой“ вусппівськими матеріялами.
5. Про групу „Червоний Гірник“ (т. Юхвід).	5. Встановити якнайщільніший зв'язок. Доручити т. Первомайському виїхати в Кривий Ріг і провести роботу в групі для остаточного оформлення її у ВУСПП.

Затвердити членами ВУСПП т. т. Юхвіда, Плахоття, Олійника, Штукіна, Хазана, Гриша.

З'ясувати питання про можливість видавання журналу групи.

6. Про відповідального редактора журналу „Гарт"—в зв'язку з від'їздом т. І. Ю. Кулика на партроботу (т. Микитенко).

6. Просити Культпроп ЦК затвердити відповідальним редактором „Гарту" т. Кириленка І. У.

7. Кооптація в Секретаріят ВУСПП.

7. Кооптувати т. Л. Первомайського (члена Ради ВУСПП).

8. Про харківську організацію ВУСПП.

8. Рекомендувати на секретаря харківської організації ВУСПП т. Р. Кушнарьова-Примера. Запропонувати харківській організації до наступного засідання Секретаріяту виготувати плян активної роботи організації.

9. Про „Театр Революції" (допов. директора театру тов. О. О. Шраменка), співдоповіді від теоретичної бригади т. Овчарова, Кириленка та Кушнарьова-Примера.

9. Вітати ідею організації „Театру Революції", нового чинника культурної революції. Визнати що ідейно-мистецькі настановлення цього театру збігаються з ідеологічною і творчою плятформою ВУСПП і відповідають завданням театру реконструктивної доби, яка вимагає від театру насамперед бути художнім аґітпропом і надійною зброєю клясової боротьби в руках пролетаріяту.

Схвалити роботу теоретичної бригади ВУСПП. Підтримувати з „Театром Революції" постійний зв'язок і допомагати йому переборювати ті трудн щі, що ставатимуть йому на шляху організації.

Продовжити постійну роботу теоретичної бриґади (в складі т. т. Кириленка, Овчарова, Микитенка, Кушнарьова-Примера та Первомайського), які провели для колективу театру двотижневий семінар з основ марксистської філософії, останніх партз'їздів та з історії пожовтневої української літератури й театру.

На постійну безплатну роботу літературного керівника „Театру Революції" виділити т. Микитенка.

В репертуарі театру мати на увазі нову п'єсу еврейського драматурга т. Кушнарьова.

Виділити на засідання Колеґії НКО в справі „Театру Революції" т. т. Ірчана, Микитенка, Первомайського.

10. Про ЛОЧАФ (т. Кулик).

10. До відому.

Виділити до Бюра ЛОЧАФ'у т. Кири-

ленка. Зобов'язати учасників громадянської війни да и матеріяли до збірника.

Взяти активну участь у Всеукраїнській конференції ЛОЧАФ.

11. Поточні справи.

11. Поточні справи.

А) Про участь євр. пролетарськ. письменників у роботі пленуму МБРЛ.

А) Забезпечити виступи представників євр. пролетарської літ ратури в обговоренні доповіді т. Йоганеса Бехера.

Б) Виділення представника ВУСПП в комісію ВОАПП для обстеження Азербейджанської АПП.

Б) Виділити т. Баглюка.

В) Про виставку до пленуму МБРЛ (тов. Овчаров).

В) Оргкомісії посилити темпи готування виставки.

Г) Про катедру літературознавства УІМЛ. (т. Овчаров).

Г) До відому.

Голова: І. МИКИТЕНКО.
Секретар: Р. КУШНАРЬОВ-ПРИМЕР.

ПРОТОКОЛ

Засідання поширеного Секретаріяту ВУСПП з 4-X—1930 року.

Присутні: Микитенко, Коряк, Овчаров, Первомайський, Усенко, Кузьмич, Кушнарьов, Федчишин, Шишов, Радугін, Піонтек, Майський, Корнійчук (Київська орг.), Гонімов, Усманов (представник татарської секції МАПП).

Порядок денний:

1. Поточний момент і завдання ВУСПП (Микитенко, Овчаров).
2. Розгортання вусппівської роботи на периферії (Кириленко).
3. Перебудова роботи харківської організації (Кушнарьов).
4. Справи татарської пролет. літератури (Усманов).
5. Питання кіна (Ко нійчук).
6. Про реорганізацію журн. „Гарт" (Кириленко).
7. Про катедру літературознавства при УІМЛ (Федчишин).
8. Виділення товариша на Радіо-Центр.
9. Лист РАПП про „Кузницу".
10. Виділення двох делегатів на пленум РАПП.
11. Виділення представника до Худ. Політ. Ради „Березоля".
12. Виділення редактора до художнього видавництва.
13. Про матеріял до московської „Літ. газети".
14. Про роботу Всеукраїнської Федерації рев. рад. письменників.
15. Телеграма від Секретаріяту ВОАПП про відкладення терміну пленуму ВОАПП.
16. Про оргсекретаря та апарат ВУСПП.

Голова Микитенко
Секретар Кузьмич

Слухали:	Ухвалили:
1. Поточний момент і завдання ВУСПП (Микитенко та співдоповідь Овчарова).	1. Основним завданням ВУСПП за доби реконструкції є повне й цілкове включення кожного пролетарського письменника в творчу практику пролетаріяту, активна й безпосередня участь у процесі культурної революції. На сьогодні у зв'язку з цим центральною проблемою для нас стає проблема „нового покоління", проблема нових робітничих кадрів, письменників з маси ударників, літераторів від варстату, призов яких оголошують у „Правді" керівники братерської організації РАПП.

Втягаючи ці кадри в процес творення пролетарської літератури на Україні, ВУСПП мусить якнайсміливіше висувати також нових робітничих керівників літературного руху і організаторів його.

Розв'язання творчих питань пролетарської літератури також не можна собі уявити без участи в цьому процесі всієї літературної периферії, всього масового літературного руху, без використання величезної практики літературних гуртків, що працюють на підприємствах, у стінгазетах і т. ін.

ВУСПП мусить рішуче засудити облудну практику підмінювати організацію робітничого літературного руху „рабочелюбством" до окремих одиниць, що приходять у літературу, хоч би й з лав пролетаріяту. Така „практика" помічається подекуди на Україні, як і в РСФРР та в інших братерських республіках. Це „рабочелюбство" не має нічого спільного з завданнями пролетарської літератури і може стати загрозою на шляху організації літературного пролетарського руху.

ВУСПП не може припускати будь-якого захвалювання окремих одиниць, молодих письменників, і приховування від маси робітничих літераторів усіх тих величезних труднощів, що стоять на сьогодні перед пролетарською літературою в цілому і перед кожним пролетарським письменником зокрема.

Рішуче розгортання пролетарської самокритики, більшовізація літературної роботи, яко чільної ділянки культурної революції, учба і глибока марксистсько-ленінська виховна робота з ударницькими робітничими кадрами — такі невідкладні завдання ВУСПП на сьогодні.

Треба вітати, що проблема неоспіваного пролетаріяту, яка ще в спілці „Г а р т" була поставлена руба і наразилася на опозицію групи, що тепер капітулює, нарешті визнана від П р о л і т ф р о н т у. ВУСПП, що ніколи не зраджував гартованських традицій і має постійний тривалий зв'язок із пролетаріятом, не може поставитись байдуже до цього визнання. Ми мусимо по-товариському, за допомогою пролетарської самокритики, допомагати членам П р о л і т ф р о н т у виконувати взяті на себе зобов'язання.

Здійснюючи ролю гегемона, пролетарська література, і зокрема наша організація ВУСПП, ніяк не може забувати про роботу з попутниками. Для цього треба рішуче активізувати роботу Всеукраїнської Федерації революційних радянських письменників, а також роботу МК письменників.

Для реалізації цих постанов усі місцеві організації ВУСПП мусять негайно, в ударному порядкові, виробити і надіслати до Секретаріяту пляни своєї практичної участи в боротьбі за п'ятирічку та у вихованні нових пролетарських літературних кадрів.

2. Розгортання вуспівської роботи на периферії. Звіт про роботу т. т. Кириленка та Микитенка на заводах Петровського, Леніна та Дзержинського — в Дніпропетровському та про організацію там творчих гуртків ВУСПП, а в м. Дніпропетровському — о р г а н і з а ц і ї ВУСПП — (К и р и л е н к о).

2. Схвалити роботу т. т. Микитенка та Кириленка в Дніпропетровському та Кам'янському.

Вітати створення Дніпропетровської організації ВУСПП. Затвердити Секретаріят Дніпропетровської організації в складі т. т. Б і д н о в а, Ч и г и р и н а, Р о з д о л ь с ь к о г о. Затвердити в члени ВУСПП т. М і н ь к а.

Затвердити творчі гуртки ВУСПП на заводах ім. Петровського та Леніна („У д а р н и к") та в Кам'янському на заводі ім. Дзержинського (гурток „Д з е р ж и н е ц ь").

В порядку розгорнення масової роботи вжити таких заходів:

1) Оголосити всю організацію ВУСПП за ударну.

2) Провадити далі масову роботу організації під гаслом — „ж о д н о г о ч л е н а ВУСПП п о з а б е з п о с е р е д н ь о ю у ч а с т ю в б о р о т ь б і з а п'я т и р і ч к у".

3) Звернути особливу увагу на масову літературну роботу в Харкові та Дніпропетровському — Кам'янському (заводи ім. Петровського, Леніна, Дзержинського, журнал „З о р я").

4) Доручити т. Крашаниці в триденний термін скласти доповідну записку до сектору

преси ЦК КП(б)У про видання масового журналу ВУСПП типу „Рост".

5) Запропонувати секретаріятові харківської організації ВУСПП у триденний термін розробити конкретний плян масової роботи ВУСПП на підприємствах.

6) Запропонувати редакціям „Гарт", „Красное Слово", „Проліт" сміливіше друкувати твори молодих робітничих письменників, налагодивши як слід консультацію.

7) Зобов'язати всіх членів ВУСПП, насамперед харківську та київську організації, брати активну участь у журналах „Забой", „Зоря", „Металеві Дні" (Одеса), налагодити особистий зв'язок вусппівців з початківцями, виявляючи тих, що їх можна прийняти в лави ВУСПП.

8) Доручити т. т. Корякові, Доленґові та Шишову в тижневий термін виробити загальну програму роботи для творчих робітничих гуртків ВУСПП.

9) Запропонувати „Забою" всю масову роботу в Донбасі провадити як роботу ВУСПП.

10) Зв'язатися з братньою організацією „Молодняк" для координації масової роботи в Харкові й на місцях.

11) Відповідальними за постачання літературно-критичного матеріялу до масових журналів призначити таких товаришів: „Забой" — Микитенко, Шишов, „Зоря" — Кириленко, Овчаров, „Металеві Дні" — Первомайський, Кузьмич.

12) Запропонувати всім товаришам вусппівцям і місцевим організаціям подавати до вусппівських органів хроніку про свою масову і творчу роботу.

13) До тих, хто ухилятиметься від масової роботи, вживати найрішучіших заходів товариського та громадського впливу, аж до виключення з членів організації.

2а) Інформація тов. Кузьмича про творчі гуртки ВУСПП на Дніпрельстані та на Авіозаводі в Харкові.

2а) Доручити т. Кузьмичеві дальше керівництво цими гуртками.

2б) Інформація тов. Радугіна про гуртки на ДЕЗ'і та на Тракторбуді.

2б) Продовжувати роботу в гуртку на ДЕЗ'і, допомагати гуртковi активно боротися за ліквідацію прориву.

Для посилення роботи на Тракторбуді відрядити на постійну роботу, крім т. т. Соколова та Радугіна, ще одного пи-

	сьменника з харківської організації. (Доручити це харк. орг.).
2в) Інформація тов. Шишова про „Забой“.	2в) Взяти до відому інформацію т. Шишова про стан організації та журналу „Забой“. Відзначити широке розгорнення масової та учбової роботи „Забою“. Підсилити керівництво „Забоєм“ по лінії допомоги в організації розробки тем учбового пляну, фінансової допомоги в організації розробки тем учбового пляну, фінансової допомоги письменникам-забойцям, творчих відпусток і т. ін. Зважаючи на скрутний фінансовий стан „Забою“ та потребу утримати тираж журналу, визнати за потрібне переказати з сум ВУСПП 500 крб. Доручити т. Кириленкові з'ясувати й оформити це питання.
3. Перебудова роботи харківської організації (Кушнарьов) додатки — Коряк.	3. Запропонований від т. Кушнарьова плян, з додатками т. Коряка про теоретичну роботу та зокрема про готування до пленуму МБРЛ,— схвалити.
4. Інформація т. Усманова про справи татарської пролет. літератури.	4. Запропонувати секретаріятові харківської організації виявити кадри татарських пролет. письменників у Харкові. Виявити також ці кадри на Донбасі і зв'язати їх із „Забоєм“. Налагодити зв'язок з тат. секцією МАПП.
5. Питання кіна (тов. Корнійчук). Сценарний прорив на Київській кінофабриці.	5. Виділити комісію в справі допомоги українській кінематографії (т. т. Кузьмича, Майського, Корнійчука, Шишова). Комісія мусить мобілізувати всіх товаришів, що можуть дати сценарії, і насамперед— драматургів, ВУСПП мусить дати 10 сценаріїв на цей рік. Зажадати, щоб Українфільм та Київська Кінофабрика якнайшвидше поставили доповідь на зборах ВУСПП про тонфільм та про стан української кінематографії. Взяти участь у роботі всеукраїнської сценарної наради.
6. Про „Гарт“ (тов. Кириленко).	6. В зв'язку з перебудовою всієї роботи ВУСПП на ударних основах, вважати за конче потрібне перебудувати журнали „Гарт“, „Красное Слово“ і „Проліт“ так: 1) Розподілити обов'язки поміж чл. редколегії в бік більшої політизації вуспівських органів, друкуючи статті на злободенні теми соц. будівництва та боротьби на ідеологічному фронті. 2) Встановити постійний відділ творчости робітничих гуртків ВУСПП.

3) Налагодити постійну консультацію робітників - початківців (покласти цей обов'язок на відповідальність редакторів).

4) Організувати широку літературно - мистецьку хроніку в вусппівських органах, даючи свою оцінку кожному літ. мистецькому явищу.

5) Організувати при редакціях зусппівських журналів центральні студії робітників-початківців. До студії при „Гарті" прикріпити т. т. Коряка, Микитенка, Овчарова, Федчишина, Первомайського, Гірчака, Новицького.

6) До „Кр. Слова" — Шишова, Городського, Доленґа, Радугіна, Ковалевського.

7) До „Проліт" — Фефера, Кагана, Епштейна.

8) Кооптувати до складу редколеґії „Гарт" (на відділ поезії) т. Первомайського. Поставити це питання на затвердження пленуму ВУСПП.

7. Про катедру літературознавства при УІМЛ (Федчишин).

7. Поставити перед „Забоєм" і ВУСПП питання про організацію набору до катедри та до письменницького семінару. Зажадати від катедри поставлення на письменницьких зборах кількох актуальних творчих питань.

8. Про Радіо - центр.

8. Виділити для роботи на Радіо - центрі т. т. Ірчана, Первомайського, Ковалевського, Ткачука.

9. Лист РАПП про „Кузницу" (вступ до РАПП на „коллективных началах").

9. До відому. Втягти кращі кадри „кузнецов" на Україні до ВУСПП.

10. Про пленум РАПП (26.X).

10. Виділити на пленум РАПП двох представників: т. т. Федчишин, Первомайський; канд.— Кушнарьов.

11. Виділення представн. до Худ. Політ. Ради „Березоля".

11. Виділити т. Майського.

12. Виділення товариша на роботу редактора в Художнє видавництво.

12. Запропонувати Малому Секретаріятові обміркувати кандидатуру.

13. Матеріял до „Літературної газети".

Запропонувати т. т. Корякові, Первомайському, Овчарову, Кузьмичу дати матеріял до укр. сторінки 20. X.

14. Про роботу Федерації.

14. Вважати за ненормальне, що праця Федерації до цього часу не розгорнулася. Доручити представникам ВУСПП у Федерації поставити питання про активізацію її роботи.

Зокрема вважати за конче потрібне розпочати негайно видання „Літ. газети".

15. Про відкладення терміну пленуму ВОАПП (телеграма).

До відому. Використати ввесь час для підготування до пленуму Міжнародного Бюра революційної літературницю.

16. Про оргсекретаря та апарат ВУСПП.

16. Поставити питання про постійного оргсекретаря ВУСПП (на платню) — відповідального товариша, обізнаного на масовому літературному рухові. Для кращого зв'язку з периферією і розгорнення масової роботи, що потребує листування та іншої техроботи, взяти стенографістку - друкарницю.

Голова Микитенко
Секретар Кузьмич

ПАМ'ЯТИ МАЯКОВСЬКОГО

Раднарком РСФРР, враховуючи заслуги поета пролетарської революції В. Маяковського, ухвалив увічнити його пам'ять і запропонував Держвидавові РСФРР видати повне академічне видання його творів та постановив забезпечити його родину. Видання творів В. Маяковського вийде за доглядом Я. Бріка. Родині Маяковського призначено персональну пенсію.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Шановний тов. редакторе!

Не відмовте помістити на сторінках вашого журналу такого мого листа:

На мій переклад Тетмаєрового роману „Леґенди Татр" появилось уже досі кілька рецензій, і майже всі рецензенти закидають мені, що я самовільно, брутально повівся з твором, скоротивши його майже на третину, повикидавши цілі сторінки, ніби з боязні, що не впораюсь з діялогами, поданими в ориґіналі ґуральським діялектом. Ще закидають мені, що ті діялоги, що й залишилися в перекладі, я подаю звичайним „наддніпрянським діялектом".

На всі ці закиди мушу сказати таке: Переклад свій робив я із тексту попередньо проредаґованого і скороченого в ДВУ. Книжку призначувано для юного читача і до його вимог відповідно пристосовувано. Друге, я дістав ясну директиву не вживати у перекладі незрозумілого гуцульського діялекту (що найбільше підійшов би до ґуральського), чим я і користувався.

Останнє доручення я зрештою вважаю за вдале, бо навіщо штучно вводити в твір діялект (хоч і прекрасний діялект), коли готові твори, писані ним (як Стефаника тощо), ДВУ і „Рух" перекладають на „зрозумілу мову", не вважаючи на те, що твори тратять 50% своєї вартости.

При нагоді хочу сказати, що зі скороченнями, які зробила редакція ДВУ у вищезгаданім творі, я теж не погоджуюсь і солідаризуюсь з рецензентами.

Зі щирою пошаною до Вас. В. Ґжицький

Відповід. редактор Ів. Кириленко

ЗМІСТ

УВАГА!

Зважаючи на численні листи з проханням надіслати „ГАРТ“ № 3 та „ГАРТ“ № 6, з 1930 р.,

ДЕ БУЛИ НАДРУКОВАНІ П'ЄСИ т. Микитенка — „ДИКТАТУРА“ й т. Первомайського — „КОММОЛЬЦІ“

та на неможливість виконати ці прохання (тираж цих чисел „ГАРТ'у“ розійшовся зараз же по виході їх з друку), редакція повідомляє читачів „ГАРТ'у“ та всі українські театри й заводські та сільські драмгуртки, що в наступних числах нашого журналу друкуватимуться нові п'єси членів ВУСПП:

Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ — НЕВІДОМІ САЛДАТИ, „ГАРТ“ №№ 9, 10—11. І. МИКИТЕНКО — „КАДРИ“, „ГАРТ“ № 12, 1930 р.

В 1931 року: О. КОРНІЙЧУК — НОВА КОМЕДІЯ, І. КИРИЛЕНКО — ІНДУСТРІЯЛЬНА П'ЄСА, І. МИКИТЕНКО — „ВУГІЛЛЯ“.

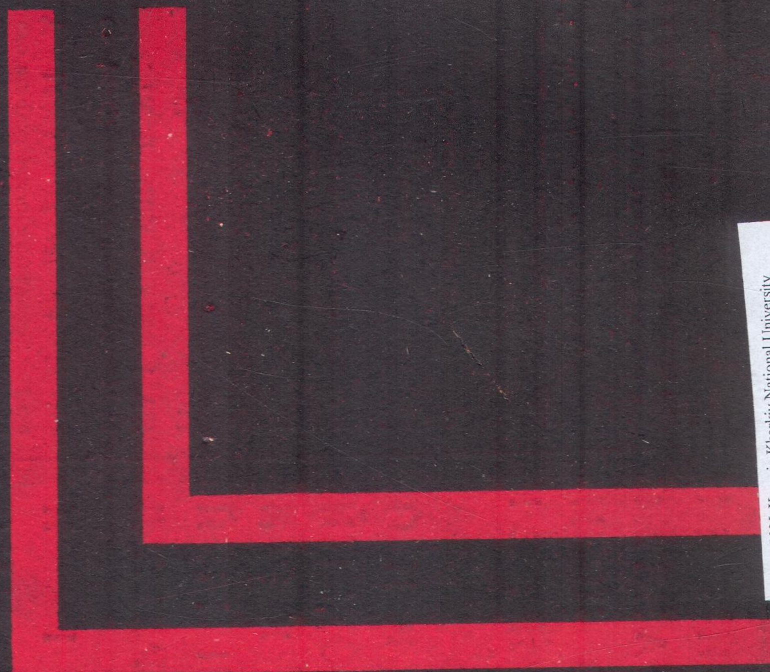
Редакція попереджує, що повторних тиражів не буде. Тому зацікавлені анонсованими п'єсами мусять заздалегідь передплатити „ГАРТ“ на останні місяці 1930 р. та на 1931 рік.

ПЕРЕДПЛАТУ НАДСИЛАТИ НА ТАКУ АДРЕСУ:
Харків, Сергіївський майдан, Московські ряди, № 11, Періодсектор ДВУ.

Ціну див. на обкладинці

HART

ЦІНА 75 коп.